

**DEMOKRASİ-RADYO YAYINCILIĞI ETKİLEŞİMİ,
TÜRKİYE'DE ALTERNATİF RADYOCULUK**

TEOMAN MURAT DEMİROĞLU
(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir-2002

DEMOKRASİ-RADYO YAYINCILIĞI ETKİLEŞİMİ,
TÜRKİYE'DE ALTERNATİF RADYOCULUK

Teoman Murat DEMİROĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Basım ve Yayıncılık Anabilim Dalı

Danışman: Prof.Dr.Özden CANKAYA

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ŞUBAT 2002

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

DEMOKRASİ-RADYO YAYINCILIĞI ETKİLEŞİMİ, TÜRKİYE'DE ALTERNATİF RADYOCULUK

Teoman Murat DEMİROĞLU

Basım ve Yayıncılık Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şubat 2002

Danışman: Prof. Dr. Özden Cankaya

Yirminci yüzyılın ilk yıllarıyla başlayan teknoloji gelişimi çerçevesinde radyo dalgalarının kullanılması, iletişim alanında önemli bir sayfa açmıştır. Radyonun toplum tarafından benimsenmesi ve radyonun etkisi altında kalması iktidar sahiplerinin özenle üzerinde durduğu bir konu olmuştur.

İnsanoğlunun toplum düzeninin sağlamak için ortaya çıkardığı siyasal yaşam sistemleri içinde önemli bir kilometre taşı olan demokrasi bilinci toplumlarla birlikte sürekli yeniden şekillendirilmiştir. İlkçağ filozoflarından Aristotelis'in ifade ettiği "Demokrasi", on dokuzuncu yüzyılla birlikte, "insanların düşüncelerini ifade etme özgürlüğü" şeklini almıştır. Dünya üzerinde yaşanan siyasi değişimler sonucunda, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, son yıllarda demokrasi kavramı daha yoğun bir şekilde incelenmeye başlanmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerde her ne kadar düşünceyi ifade etme özgürlüğü, "olmazsa olmaz" bir kural olarak kabul edilse de iktidar sahipleri bu kuralı uygulamamak için çeşitli denetim mekanizmalarını kullanmaktadır.

Toplumun kendisini ifade edebileceği kitle iletişim araçları içinde radyonun yeri ve önemi çok daha fazladır. Özellikle birinci dünya savaşında ilk defa propoganda aracı olarak kullanılan radyo, iktidarın vazgeçemeyeceği bir silah durumuna gelmiştir. Toplum dinamikleri olarak kabul edilen sivil toplum örgütleri de düşüncenin özgürlüğü için bu silahtan olumlu bir şekilde yararlanmaya çalışmaktadır. Toplum dinamiklerinin bu uygulaması, iktidar sahiplerinin her dönemde korkulu rüyası olmuştur.

Globalleşmenin hızla ilerlediği dünyada yerellik, dolayısıyla mevcut sisteme alternatif görüşler giderek güçlenmektedir. Türkiye'de de yaşanan bu gelişmeler yayıncılık alanında da görülmeye başlamıştır. Ancak bu gelişmeler iktidarlar tarafından yeterli desteği görmemekte hatta çeşitli engeller öne sürülmektedir. Tüm engellemelere karşın Türkiye'de alternatif yayıncılık üzerine çalışmalar yapılmaya başlamıştır.

ABSTRACT

The use of radio waves in the scope of the technological improvements in the beginning of the twentieth century, opened an important page in communication. Since the radio was accepted by the society and the society was influenced by the radio, it has been an important subject for the government

The Democracy, which is an important milestone in the political systems created by the people to keep the regularity of the society, is shaped continuously with the society. The "democracy" defined by Aristotle, a philosopher of antiquity, became "the freedom to express the thoughts" in the nineteenth century. In the last years the concept of democracy is observed deeply after the political changes all over the world, especially in the developing countries.

Even if the freedom of expressing the thoughts is accepted as an "indispensable" rule for the developing countries, the government uses a variety of control mechanisms to avoid the use of this rule.

The place and the importance of radio in the mass communication tools, which the people can express themselves, is too high. Especially the first use of radio as a propaganda tool in the First World War, radio became an indispensable weapon for the government. The civil society organizations, which are accepted as the dynamics of the society, are also trying to use this weapon positively for the freedom of the thoughts. This application of the society dynamics has been the nightmares of the government in every period.

Due to localization, alternative ideas against present system are being gradually increasing in the world where globalization is also going forward very fast. Accordingly, all these progresses that are seen in Turkey also started to be effective on publication field. However, all these progresses are not supported enough by the government, in addition these progresses unfortunately came cross with some obstacles. Nevertheless, against all these obstacles, studies on alternative publication were already started in Turkey.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Teoman Murat DEMİROĞLU'nun "Demokrasi-Radyo Yayıncılığı Etkileşimi, Türkiye'de Alternatif Radyoculuk" başlıklı tezi 15 Şubat 2002 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Basın Yayın Anabilim Dalında, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.Özden CANKAYA
Üye : Doç.Dr.Halil İbrahim GÜRCAN
Üye : Yrd.Doç.Dr.Ferruh UZTUĞ

Prof.Dr.Ömer Zulfikar ALTAN
Aradolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu çalışmam sırasında bana sonsuz desteklerini veren başta danışmanım Prof. Dr. Özden Cankaya olmak üzere bütün hocalarıma ve maddi manevi desteklerini hiç azaltmadan aksine her geçen gün arttırarak devam eden annem Ummahan Demiroğlu ve ablam Yrd. Doç. Dr. Asuman Demiroğlu, çalışmam sırasında kaybettiğim babam Seçkin Demiroğlu'na, diğer sevenlerime özellikle sevgili Hande Özgençay'a sonsuz teşekkür ederim. Umarım güveninizi boşa çıkarmamışımdır. Sizi seviyorum.

Teoman Murat Demiroğlu

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZGEÇMİŞ	vi
TABLO VE GRAFİK LİSTESİ	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç	1
1.3. Önem	2
1.4. Varsayımlar	3
1.5. Sınırlılıklar	4
1.6. Tanımlar	4
1.6.1. Radyo Yayın Türleri	4
1.6.1.1. Müzik yayınları	5
1.6.1.2. Söz yayınları	5
1.7. Yöntem	5
2. DEMOKRASİ KAVRAMI, GELİŞİM SÜRECİ VE BU SÜREÇ İÇİNDE KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ YERİ	7
2.1. Demokrasi Kavramı	8
2.1.1. Demokrasinin Tanımı ve Gelişim Süreci	8
2.1.1.1. Antik Yunan Demokrasisi	9
2.1.1.2. Ortaçağ ve unutulmuş demokrasi	10
2.1.1.3. Aydınlanma Çağı, Rönesans ve Reform	12
2.1.1.4. On sekizinci yüzyıl ve sanayileşme	13
2.1.1.5. Marksist demokrasi	14
2.1.1.6. Modern demokrasiye geçiş	15
2.1.1.6.1. Sivil toplum	16
2.1.1.6.2. Kamusal Alan	19
2.1.1.6.3. Demokrasinin Dördüncü Gücü	20
2.2. Kitle İletişim Araçları ile İktidarın İlişkisine Kuramsal Yaklaşım	23
2.2.1. Yetkeci kuram	24
2.2.2. Özgürlükçü Kuram	24
2.2.3. Sosyal Sorumluluk Kuramı	25
2.2.4. Sovyet-Tekel Kuramı	25
2.2.5. Gelişme Aracı Kuramı	26
2.2.6. Demokratik-Katılma Kitle İletişim Kuramı	26

3. DEMOKRASİNİN GELİŞİM SÜRECİNDE RADYO YAYINCILIĞININ FARKLI SİSTEMLERDE GERÇEKLEŞME BİÇİMLERİ	28
3.1. On Dokuzuncu Yüzyıl Teknik Gelişmeler ve Telsiz Telgraf	28
3.1.1. Radyo yayıncılığı	30
3.1.2. Radyo'nun İnsanlar Üzerindeki Etkisi	31
3.1.2.1. Siyasi güçlerin radyoyu kullanmaları	32
3.1.2.2. Nazi Almanyası'nın radyodan faydalanması	33
3.1.2.3. İkinci Dünya Savaşı'nın Başlangıcı ve Radyo	34
3.2. Devletin İktisadi ve Sosyo-kültürel Yapılanmasına Göre Yayıncılık Sistemlerinin Gruplandırılması	35
3.2.1. Tekelci sistemler	35
3.2.1.1. Tam ve mutlak tekel	35
3.2.1.2. Özel şirketlere tanınan tekel	36
3.2.2. Rekabetçi sistemler	36
3.2.2.1. Mutlak ticari sistem	36
3.2.2.2. Kısıtlı ticari sistem	36
3.2.2.2.1. Paralel sistem	36
3.2.2.2.2. Anayasal farklılıklarla ortaya çıkan çoğulcu yayıncılık	36
3.2.2.2.3. Kültürel farklılaşmanın getirdiği rekabet	37
3.3. Radyo Yayın Türleri	37
3.3.1. Hükümet yayıncılığı	38
3.3.2. Kamu yayıncılığı	39
3.3.3. Tecimsel/özel yayıncılık	40
3.3.4. Alternatif yayıncılık	40
4. ALTERNATİF YAYIN KAVRAMI, DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ALTERNATİF RADYOCULUK	41
4.1. Alternatif Yayıncılık	41
4.1.1. Alternatif radyo kavramı	42
4.1.2. Alternatif radyoların ortaya çıkma sebepleri	44
4.1.3. Dünyada alternatif yayıncılığın başlangıcı ve gelişim süreci	44
4.1.3.1. İtalya	45
4.1.3.2. Fransa	45
4.1.3.3. İngiltere	46
4.1.3.4. Almanya	46
4.1.3.5. Danimarka	46
4.1.3.6. Hollanda	46
4.1.3.7. Yunanistan	47
4.1.3.8. Amerika Birleşik Devletleri	47
4.1.3.9. Kanada	47

4.2. Türkiye’de Radyo Yayıncılığı ve Alternatif Radyoculuk	48
4.2.1. Türkiye yayıncılık tarihi	49
4.2.1.1. TRT öncesi dönem (1927-1963)	49
4.2.1.2. TRT dönemi (1963-1989)	52
4.2.1.3. Radyo ve Televizyon Yayıncılığında Özelleşme	54
4.2.2. Türkiye’de alternatif radyoculuk	59
4.2.3. Türkiye’de alternatif yayın yapılamama nedenleri	60
4.2.3.1. Yasal engeller	60
4.2.3.2. Ekonomik engeller	61
4.2.3.3. Sosyo-kültürel engeller	61
4.3.4. Alternatif Yayın Örnekleri	62
5. ALTERNATİF RADYO KAVRAMI İÇİNDE ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ:	
AÇIK RADYO	63
5.1. Örnek Olay (Durum) İncelemesi:Açık Radyo	64
5.1.1. Açık Radyo’nun Tanımı	65
5.1.1.1. Açık Radyo’nun Künyesi	66
5.1.1.2. Sahibi	66
5.1.1.3. Teknik Altyapı	66
5.1.1.4. Personel	66
5.1.1.5. Gelir Kaynakları	67
5.1.1.6.Örgütlenme	67
5.1.2. Açık Radyo Yayın Politikası	68
5.1.2.1. Açık Radyo’nun müzik yayınları politikası	68
5.1.2.2. Açık Radyo’nun söz yayınları politikası	71
5.1.2.3. Açık Radyo’nun reklam yayınları politikası	73
5.1.3 Açık Radyo Yayınlarının Sayısal Analizi	74
5.1.4. Açık Radyo’nun Sosyal Etkinlikleri	88
5.1.4.1. Şenlikler, sergiler, partiler	88
5.1.4.2. Deprem etkinlikleri	88
5.1.4.2.1. Açık Radyo Deprem İletişim Merkezi	88
5.2. Bulgu ve Verilerin Değerlendirilmesi	89
6. SONUÇ ve ÖNERİLER	91
6.1. Sonuç	91
6.2. Öneriler	94
EKLER	96
KAYNAKÇA	112

TABLO VE GRAFİK LİSTESİ

1. Aristotelis'in siyasal sistem sınıflandırması (Tablo)	9
2. Açık radyo'da yayınlanan açıklamalı müzik programlarında çalınan müzik türleri ve süreleri	69
3. Açık radyo'da yayınlanan söz ağırlıklı programlarda işlenen konular ve süreleri	71
4. Yayın şemasına göre program türlerinin süreleri ve program türlerinin genel yayına oranı (Haftalık olarak)	75
5. Yayın şemasına göre program türlerinin süreleri ve hafta içinde yayınlanan program türlerinin hafta içi yayına oranı (Hafta içi olarak)	76
6. Yayın şemasına göre program türlerinin süreleri ve hafta sonunda yayınlanan program türlerinin hafta sonu yayına oranı (Hafta sonu yayınları)	77
7. Program türlerinin günlere göre dağılımı (Söz ağırlıklı programlar)	79
8. Program türlerinin günlere göre dağılımı (Açıklamalı müzik programları)	79
9. Program türlerinin günlere göre dağılımı (Söz ve müziğin dengeli olduğu programlar)	80
10. Program türlerinin günlere göre dağılımı (Anonssuz müzik programları)	80
11. Günlere göre program türlerinin sürelerinin dağılımı ve program türlerinin tüm gün yayına oranı (Pazartesi)	81
12. Günlere göre program türlerinin sürelerinin dağılımı ve program türlerinin tüm gün yayına oranı (Salı)	82
13. Günlere göre program türlerinin sürelerinin dağılımı ve program türlerinin tüm gün yayına oranı (Çarşamba)	83
14. Günlere göre program türlerinin sürelerinin dağılımı ve program türlerinin tüm gün yayına oranı (Perşembe)	84
15. Günlere göre program türlerinin sürelerinin dağılımı ve program türlerinin tüm gün yayına oranı (Cuma)	85
16. Günlere göre program türlerinin sürelerinin dağılımı ve program türlerinin tüm gün yayına oranı (Cumartesi)	86
17. Günlere göre program türlerinin sürelerinin dağılımı ve program türlerinin tüm gün yayına oranı (Pazar)	87

1. GİRİŞ

Günümüz modern toplumlarında önemli bir yere sahip olan sivil düşünce, kamusal alan oluşturarak sistemi sorgulama hakkına sahiptir; sivil düşünce, dolayısıyla sivil toplum, egemen sistemi kamu alanı oluşturarak denetleyebilir. Modern demokrasi anlayışında, kitle iletişim araçlarının sistemin biçimlenmesinde etkin rolü vardır. Medya toplumun talep ve beklentilerin yansıtır, devletin işleyişinin denetlenmesine ve kamu işlerinin saydamlaşmasına katkıda bulunur.¹

Kitle iletişim araçları, sivil toplum örgütlerinin ve devletin çeşitli toplumsal sorunlar karşısında düşüncelerini ve uygulamalarını topluma duyurmaları bakımından önemli bir role sahiptir.²

1.1. Problem

Demokratik ülkelerde sivil toplumu oluşturan bireylerin, düşüncelerini toplumu oluşturan diğer bireylerle paylaşmak için kitle iletişim araçlarından, özellikle kamu alanı sayılan atmosferi kullanan araçlardan yararlanması en doğal hakkıdır. Sivil toplum, bu amaç doğrultusunda kendi yayın kuruluşlarını oluşturma başka bir deyişle var olan yayınlar dışında alternatif yayıncılık yapma hakkına sahiptir. Bu doğal haktan yola çıkarak Türkiye’deki yayıncılık sistemi incelendiğinde ortaya çıkan **“Demokrasi ile yönetilen Türkiye’de sivil toplumun, kendi sesini duyurabileceği alternatif yayın ortamı var mıdır?”** sorusu önem kazanmaktadır. Çalışmanın ana problemi bu soru çerçevesinde oluşmaktadır.

Türkiye’de alternatif radyoculuğun durumunun incelendiği bu çalışmada, **“Neden Türkiye’de alternatif radyo yayıncılığı gerçekleşmiyor?”** sorusuna cevap aranacaktır.

1.2. Amaç

Bu çalışmada, modern bir toplumun yaratılması için demokrasi gelişiminin önemi ve kitle iletişim araçlarının bu gelişmedeki yeri ortaya koyulmuştur. **“Kitle iletişiminin demokrasideki yeri nedir?”** sorusunun cevabı alındıktan sonra iktidar sahiplerinin kitle iletişim araçlarından yararlanması ve bu araçların insanlar üzerindeki etkilerinin neler olduğu da ortaya çıkarılacaktır.

“İktidarların yayıncılığa ilgi göstermesi ve kitle iletişim araçlarını denetleme isteğinin temel sebepleri nelerdir?” sorusuna verilecek cevap, Türkiye’de alternatif yayın kuruluşlarının durumunu ortaya koyacaktır.

¹ Mustafa Erdoğan “Türkiye’de Siyasal Sistem ve Demokrasi” **Yeni Türkiye Türk Demokrasisi Özel Sayısı** Sayı no:17, (Eylül-Ekim 1998), s.58

² Noam Chomsky, **Medya denetimi: İmmediast Bildirge Çeviren: Şen Süer** (İstanbul: Tümzamanlaryayıncılık, 1993). s.12

Bu çalışmanın amaçlarından birisi de, yukarıda açıklanan problem doğrultusunda, Türkiye’de alternatif yayıncılığın yapılmasına izin verilmemesinin nedenlerinin ortaya koyulmasıdır. Ayrıca bu çalışmayla İstanbul’da bulunan, örgütlenme yapısı ve içeriği ile diğer radyolardan farklı yayıncılık anlayışı ile yayın yapan Açık Radyo’nun literatüre uygun şekilde alternatif yayıncılık adına yaptıkları incelenecektir. Bu amacı daha net bir şekilde açıklamak için soru cümlesi oluşturulduğunda şu soru ile karşılaşılmaktadır; **“Açık Radyo, kamusal alan oluşturarak alternatif yayıncılık yapıyor mu?”**

Çalışmanın ön araştırması için yapılan kaynak taraması sırasında, 20 Nisan 1994 tarihinde yürürlüğe giren 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun’da yer alan maddeler içerisinde yayın yapması yasak olan birçok kurum günümüzde yayın yapmaya devam ettiği belirlenmiştir. Ön araştırma sonucunda ortaya çıkan diğer bulgular ise şunlardır; yasaya göre, devlet üniversitelerinin yerel, bölgesel ya da ulusal düzeyde yayın yapmaları engellenmiş olmasına rağmen, kamuoyunun da yakından takip ettiği, severek dinlediği onlarca üniversite radyosu, yayınlarını Türkiye sınırlarında gerçekleştirmektedir. Bu radyolar yayınlarını devlet kurumları bünyesinde yasanın eksikliklerinden faydalanarak, bir anonim şirket aracılığıyla veya mahalli idarelerle yapılan **“özel anlaşmalarla”**, sürdürdüğü ortaya çıkmıştır.³

Bu radyoların bir kısmı da anten çıkışı yayın (radyo dalgaları aracılığı ile yapılan yayın) yapmalarına rağmen **“kapalı devre”** yayınları gibi gösterilmektedir. Yayın kuruluşlarını ve yayınlarını düzenlemekle, yeni yayıncılara lisans ve frekans tahsis etmesi gereken Radyo-Televizyon Üst Kurulu da bu şekilde yayın yapmak zorunda olan kurumları bilmekte ve ne yazık ki mevcut kanuna rağmen -yasak da olsa- göz yummaktadır. Bu yargıyı soru cümlesi olarak açıklamak gerekirse **“Yasaları uygulaması gereken RTÜK neden bazı kuruluşların yasaya uygun olmasa da yayın yapmasına izin veriyor?”** sorusu ortaya çıkmaktadır. Yapılan çalışmayla, bu sorunun cevabının da bulunması amaçlanmıştır.

1.3. Önem

“Türkiye’de demokratik kamusal alanın oluşması için nelerin yapılmasının gerektiği ve alternatif radyoların bu amaç doğrultusunda ne derece önemli olduğu”nun ortaya koyulacağı bu çalışma, şu anda mevcut olan 3984 sayılı **Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun’un 29. maddesi**⁴ gereğince yayın yapma hakları kısıtlanmış olan kurum ve kuruluşların

³ Burada kastedilen **“özel anlaşma”**, 3984 sayılı kanunla sınırlanmış, yayın hakkı olmayan kuruluşların idari amirliklerce, bilgileri ve kontrolleri dahilinde kağıt üzerinde olmayan sözlü akitlerdir. Kanun dışı **“rüşvet, kayırma ya da tehdit”** gibi kavramlar kesinlikle kastedilmemiştir.

⁴ Bölüm5/Madde 29- **“Siyasi Partiler, Dernekler, Sendikalar, Meslek kuruluşları, Kooperatifler, Vakıflar, Mahalli İdareler ile bu idarelerce kurulan veya bu idarelerin ortak oldukları şirketler, iş ortaklıkları, birlikler ile üretim, yatırım, ihracat, ithalat, pazarlama ve finansal kurum ve kuruluşları özel radyo ve televizyon kuruluşu kuramaz ve bunlara ortak olamazlar.”** **Resmi Gazete** Sayı: 21911, 20.4.1994

haklarının iadesinin gerekliliği ile sosyalleşme ve demokratik yaklaşımlar içinde yer alması zorunluluğunu savunan bir yapının meydana getirilmesine ışık tutabilecektir.

Bu çalışmayla, alternatif yayıncılık konusunda birçok soruya çözüm aranacak, bulunan çözümler, Türk yayıncılığının ekonomik sosyal ve siyasal bakımdan yaşadığı sorunların göz önüne çıkarılması ve varolan sorunların giderilmesini sağlamak açısından yapılacak çalışmalara örnek olacaktır.

Çalışma, Türkiye’de demokrasinin gelişimi ve tam olarak uygulanması için farklı ses ve düşüncelerin kamuya iletilmesini sağlayacak iletişim kanallarının geliştirilmesini sağlayabilir.

Bu çalışma ile alternatif yayıncılığın gelişmesi, sivil toplumun iktidar üzerinde baskı oluşturması ile sivil toplum kuruluşlarının yayın hakkı alması ile daha aktif bir yapı kazanması sağlanabilir.

Alternatif radyoların toplumu oluşturan bireylerin bilinçlenmesinde de önemli bir etken olmasından dolayı Türk toplumunun gelişiminde ve hoşgörü ortamının sağlanmasında da önemli bir eğitim aracı olacaktır. Bu çalışmayla alternatif radyoların Türk toplumu için gerekliliği ortaya çıkacaktır.

1.4. Varsayımlar

Türk yayıncılık mevzuatına göre sivil toplum örgütleri kamu alanı oluşturmak için yazılı materyaller (dergi, gazete, bülten gibi) yayınlama hakkına sahipken, radyo ve televizyon yayınları yapmaları yasaklanmıştır. 3984 sayılı yasanın bu tür yayın girişimlerine izin vermediği halde, bu yasağa rağmen, sosyal sorumlulukları ve hayat görüşleri doğrultusunda alternatif yayın yapmaya çalışan bir grup insanın ortaya çıkardığı “Açık Radyo” bu engeli bir şekilde aşarak alternatif yayın yapmaktadırlar. Açık Radyo’nun kurucu ve sahipleri bir dernek oluşturmadıkları için yasaya göre yayın yapma hakkına sahiptirler.

Türkiye’de bazı kamu kurumlarının, özellikle devlet üniversitelerinin yasaya rağmen radyo yayını yaptıkları bilinmektedir. Meşru olan ancak yasal olmayan bu yayın kuruluşlarının varlığından Radyo-Televizyon Üst Kurulu da haberdardır. Kurulun kendisinin de varlığını sağlayan 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun’un yetersizliklerinin farkındadır. Kurul, “yasayı düzeltme hakkı”nın Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin sorumluluğunda olduğundan bu yasadaki aksaklıkları giderebilmektedir.

Bu çalışmada, toplumun sivil dinamikleri olarak adlandırılan dernek, sendika vb. örgütlenmelerin yayın yapma isteklerinin olduğu ama bu isteklerinin yasal olarak imkansız olduğu için yayın yapmadığı varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu çalışmada “yayın/yayıncılık” olarak adlandırılan kavramlar aksi belirtilmediği sürece “radyo yayını/yayıncılığı” anlamında kullanılmıştır.

Çalışma için yapılan ön araştırma sırasında Türkiye’de yayın yapan özel radyo ve televizyonların tam sayısına ulaşmak ve bunların ayrı ayrı incelenmesi mümkün olamamıştır. Radyo-Televizyon Üst Kurulu’na yayın lisansı almak için yapılan başvurular sonucunda 1200’ün üzerinde radyo, 330’un üzerinde televizyonun olduğu saptanmıştır.⁵ Bunların dışında yerel ya da bölgesel olarak yayın yapan, kanuna göre yasadışı olan meşru yayın kurumlarını da göz önüne alındığında Türkiye’de yayın yapan yayın kuruluşlarının tam sayısına ulaşmanın mümkün olamayacağı görülmektedir.

Ayrıca Türkiye’de yayın yapan radyolar içinde alternatif sayılabilecek yayıncılık yapan tek kuruluş olan Açık Radyo ile sınırlı tutulmuştur. Bu sınırlamanın nedeni Türkiye’de yayın yapan radyoların tamamına ulaşmak mümkün olmamasıdır. Bunun yanı sıra, yayın yapısını oluşturmuş tek yayın kuruluşu Açık Radyo olarak görülmektedir. Açık Radyo’nun dışında kuruluş planlaması devam eden “Kadın Radyosu” devam etmektedir. Adı geçen iki radyonun dışında İstanbul’da yayınına kısa bir süre önce başlayan 92Nokta5 adlı radyo da yapılanmasını henüz tamamlayamadığı için, örnek olarak, incelemeye dahil edilmemiştir. Türkiye’de yayın yapan yerel/bölgesel/ulusal radyoların bir kısmında ideolojik yayınların yapıldığı ancak yayın geneline tamamen yayılmadığı için alternatif yayın kuruluşu olma özelliklerini taşımadığı için inceleme dışında bırakılmıştır.

Açık Radyo’nun yayınlarının İstanbul’dan dinleniyor olması ve internet üzerinden yayınlara ulaşılmasında yaşanan teknik aksaklıklar Açık Radyo yayınlarının tamamına ulaşılmasını ve sistematik olarak dinlenmesini olanaksız kılmaktadır. Bu sınırlılık Açık Radyo yetkilileri tarafından ulaştırılan program kayıtları ile kapatılmaya çalışılmıştır.

1.6. Tanımlar

Çalışmanın yapılması sırasında bazı inceleme ve tanımlamaların daha sağlıklı yapılabilmesi için ilk aşamada bazı kavramların açıklanması, kavram karmaşasını da ortadan kaldıracaktır.

1.6.1. Radyo Yayın Türleri

Radyo, kuruluş ve yayın maliyetlerinin diğer kitle iletişim araçlarına göre ucuz olması, diğer araçlara nazaran daha hızlı ve yaygın olma özelliğinden dolayı daha avantajlı durumdadır. Bununla birlikte radyo, sadece işitsel yolla hedef kitleye ulaşılabilirliğine sahiptir. Bu özelliğinden dolayı radyoda ses unsuru çok dikkatli kullanılmalıdır. Radyo yayınlarında ses unsuru iki şekilde kullanılmaktadır. Bunlar müzik yayınları ve söz yayınlarıdır.⁶

⁵ <http://www.rtuk.org.tr/yaykur.htm> (23.5.2001)

⁶ Bengül Erdamar, **Radyo Programcılığı** (ikinci basım, İstanbul: Cem Ofset 1996) s.33

1.6.1.1. Müzik yayınları

Müzik ağırlıklı programlardır. Bu yayın türünde hedeflenen amaç müzik çalmak ve dinletmektir. Bu yayınlarda söz unsuruna da yer verilmektedir; ancak söz, çalınacak müziklerin tanıtımının ve anonslarının gerçekleştirilmesi için kullanılmaktadır. Bu yayınlarda müzik ön planda, söz geri plandadır. Açıklamalı müzik programları, dinleyici isteklerinden oluşan programlar, DJ şovları gibi programlar müzik yayınlarından bazılarıdır.

1.6.1.2. Söz yayınları

Bu yayın türünde temel unsur sözdür. Yani hazırlanan/yayınlanan programın temelini ve büyük bölümünü sözel metinler oluşturmaktadır. Bu tür programlarda da müziğe yer verilebilir. Söz programlarında, oluşturulmuş bölümlerin aralarında, dinleyicinin dağılan ilgisini tekrar toplamak, konuşmaların gücünü arttırmak, konular arasında bağlantı sağlamak ya da ayırım oluşturmak ve geçiş yaratmak için müzik unsurundan yararlanılmaktadır. Haber, eğitim, kültür (edebiyat, sanat, din, ahlak, tarih, bilim-teknoloji, ekonomi vb) drama, spor programları söz yayınlarından bazılarıdır.

1.7. Yöntem

Çalışma kaynak taraması yöntemiyle hazırlanmıştır. Yapılan literatür araştırmasında, konusu iletişim ve siyasal bilgiler olan yazılı kaynaklardan yararlanılmıştır. Ayrıca bazı kanun ve anayasalara, Türkiye’de yayınlanmış dergi, gazete ve ansiklopedilere ulaşılmış ve bazı kurum ve kuruluşların resmi internet sitelerinden bilgi toplanmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümünde demokrasi kavramı ve gelişim süreci içinde kitle iletişim araçlarının yeri ortaya koyulmuştur. Çalışmanın üçüncü bölümde demokrasinin gelişim süreci içinde radyo yayıncılığı, dördüncü bölümde de alternatif yayıncılık kavramı içinde alternatif radyoculuk incelenmiş; Türkiye’de radyo yayıncılığının gelişimi ve Türkiye’de alternatif radyoculuk yapmak için gerekli sosyal ve siyasal zeminin durumu ortaya koyulmuştur.

Çalışma hazırlanırken dünyadaki alternatif yayınlar incelenerek bir örnek oluşturulmuştur. Dünyada yaşanan teknolojik ve ideolojik yapının gelişimi incelenmiş, Türk yayıncılığının başlangıcından günümüze gelişimi de ortaya koyulmuştur.

Beşinci bölüm, çalışmanın araştırma bölümünü oluşturmaktadır. Araştırma modeli olarak durum (örnek olay) incelemesi yapılmıştır. Çalışmada ortaya atılan tezin ispatlanması için sorulan “**Açık Radyo yayınları kamusal alan oluşturarak alternatif yayıncılık yapıyor mu**” sorusunun cevaplarının bulunması için 16-17 Ocak 2002 tarihinde Açık Radyo yayın koordinatörü Şerif Erol ve yayın akış sorumlusu Füsün Aymergen ile görüşmeler yapılmıştır. İstanbul’da yayın yapan Açık Radyo’nun alternatif yayıncılık yapıp yapmadığının incelendiği bölümde yapılan

görüşmeler dışında Açık Radyo'nun resmi internet sitesi www.acikradyo.com.tr adresinden de detaylı şekilde yararlanılmıştır. Araştırma çerçevesinde Açık Radyo'da yayınlanan programlardan bir kısmı incelenmiştir. Bu araştırmaların sonucunda ortaya çıkan bulgular, Açık Radyo'nun program içerikleri, sosyal ve kültürel faaliyetler bölümleri oluşturularak sunulmuştur.

2. DEMOKRASİ KAVRAMI, GELİŞİM SÜRECİ VE BU SÜREÇ İÇİNDE KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ YERİ

İnsanoğlunun, kendi varlığını farketmesinin ardından, diğer insanlarla birlikte - topluluk- halinde yaşamaya başlamasıyla birlikte “**yönetme içgüdüsü**” ortaya çıkmıştır. “**İktidar mücadelesi**” olarak adlandırabileceğimiz bu içgüdü, binlerce yıldır insanoğlunu biçimlendirmeye çalışır. Bu süre içinde en çok konuşulan kavram kuşkusuz “**Demokrasi**” kavramıdır. Yıllardır tartışılmasına rağmen bu kavramın kesin bir tanımını yapmak mümkün değildir. Ancak, “**siyasal sisteme ilişkin en yüce insan ideali**” olarak tanımlanması da olasıdır. Demokrasi kavramı, kişilere göre farklılık göstermektedir. Bir kısım düşünür ve siyaset adamı, günümüzün gelişmiş Batı ülkelerinin yapısını demokrasi olarak kabul ederken, bir başka grup da “**Batı Demokrasisi**”ni kabul etmez; çünkü bu sistemde de belli bir sınıfın diktasının yaşandığını iddia eder. Asya, Afrika ve Latin Amerika’nın bazı ülkelerinde siyasal önderler, otoriter rejimleri “**kendi ülkelerine özgü demokrasi olarak**” tanımlamaktadırlar.

Görüldüğü üzere, demokrasinin her ülke ve topluma göre farklı tanımları ve işleyişleri var. Asırlardır devam eden bu farklı yaklaşımlar, insanoğlu varoldukça, günümüze kadar olan dönemde gördüğümüz gibi, gelecekte de büyük mücadelelerle devam edecektir.

Siyasal yaşam içinde de toplumlara, daha doğrusu geniş kitlelere ulaşmak temel hedefler arasında yer alır. Bu amaç doğrultusunda düşüncelerin topluma ulaştırılmasında kitle iletişim araçlarının önemi görülmeye başlamıştır. Özellikle son yüzyılda büyük atılımlar yaşayan iletişim teknolojisi, iletişimin bilimsel olarak üzerinde çalışılması gereken bir dal olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Temel olarak bakıldığında iletişim, özellikle sosyal bilimlerle birebir etkileşim halindedir; davranış bilimleri (sosyoloji ve psikoloji), iletişim bilimi ile sürekli içiçedir. Ayrıca, siyasal bilimler de iletişim için vazgeçilmez unsurların başında gelmektedir. İletişim araçları ile kitlelere ulaştırırken kullanılan yöntemler tamamen bilimsel çalışmalarla ortaya çıkmıştır.

Kitle iletişim araçlarının insanlar üzerindeki, özellikle siyasal yaşamın oluşturulmasında, önemli etkilerinin varlığı tartışılmaz durumdadır. Dolayısıyla kitle iletişim araçlarının demokrasideki yerinin açıklanabilmesi için demokrasi kavramının irdelenmesi gerekmektedir.

2.1. Demokrasi Kavramı

Edward Mc Nell Burns, “Çağdaş siyasal sistemler” adlı eserinde, yirminci yüzyıla ulaşıldığında hiçbir idealin demokrasi kadar kazanmadığını belirtiyor, liberallerden sosyalistlere kadar siyasal yelpazede bütün ideolojilerin demokrasiyi sahiplendiklerini vurguluyor.⁷ Özellikle, Berlin duvarının yıkılışıyla simgelenen yeni dünya düzeni içerisinde dinsel, mezhepsel, etnik grupların da demokrasi taleplerini ön plana çıkardıkları dikkat çekmektedir. Kuzey-Güney dengesini (ya da dengesizliğini) yeni dünyada, bu oluşumun kuzeyli gelişmişlerin yeni bir tasarımı olup olmadığı ayrıca tartışılabilir, ancak günümüzde milliyetçilerin de demokrasi kavramını dillerden düşürmediğine tanık oluyoruz.⁸ Burns, ayrıca on yedinci ve on sekizinci yüzyıl devrimlerinden bu yana demokrasinin, despotizm ve feodal kalınlardan rahatsız olan bütün özgürlük tutkunları için parolaya dönüştüğünü, yüce bir simge haline geldiğini ekliyor.⁹

Demokrasinin daha iyi anlaşılabilmesi için kavramı, doğru tanımlamak ve açıklamak gerekmektedir. Bunun için sözcük tanımının yanısıra tarihsel süreç içerisinde hangi aşamalardan geçtiğini, günümüze hangi birikimlerin ürünü olarak geldiğini saptanmalıdır.

Demokrasi kavramı, toplumların gelişme seviyesiyle orantılı olarak değişimler göstermektedir. Kavramın incelenmesi bir anlamda toplumların birbirlerinden farklı uygarlık seviyelerinde olma sebebini de açıklayacaktır.

2.1.1. Demokrasinin Tanımı ve Gelişim Süreci

Demokrasi pek çok düşünürün üzerinde hayli kafa yorduğu konulardan biridir. Giovanni Sartori de demokrasi üzerinde hayli inceleme yapmış bir bilim insanı. Sartori, demokrasi serüveninin geçirdiği aşamaları -sanki özetliyor gibi- yazdığı “demokrasi tarihine dönüş” adlı eserinde klasik demokrasinin yerden yere vurulup iyice hırpalanmasından sonra, yine de demokrasinin sahiplenilmesi gereken bir yönetim biçimi olduğu öne sürülüyor.¹⁰ Yunanca “**demos (halk)**” ve “**kratos (iktidar/yönetim)**” kelimelerinden oluşan demokrasi, sözcük anlamıyla “**Halk iktidarı/halk yönetimi**” anlamına gelmektedir. Orhan Hançerlioğlu, *Toplumbilim Sözlüğü* adlı eserinde demokrasiyi, “**aralarında hiçbir ayrılık gözetmeksizin bütün vatandaşların katıldığı hükümet (yönetim) biçimi**” olarak tanımlarken¹¹, Özer Ozankaya ise demokrasiyi “**siyasal denetimin doğrudan**

⁷ Edvard Mc Nell Burns, *Çağdaş Siyasal Sistemler* Çeviren:Alaeddin Şenel (Ankara:Birey ve Toplum Yayıncılık, 1984) s.IX-XII

⁸ Vakur Kayador, “Nasıl bir demokrasi?” *Adam Sanat*, Sayı no120, (Kasım 1995), s.60-67

⁹ Burns, *Ön.ver.* s.3

¹⁰ Giovanni Sartori, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş* Çeviren:Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan (Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları 1993) s.22

¹¹ Orhan Hançerlioğlu, *Toplumbilim Sözlüğü* (İstanbul:Remzi Kitabevi,1993), s.87

doğruya halkın ya da düzenli aralıklarla halkın özgürce seçtiği temsilcilerin elinde bulunduğu, toplumsal ekonomik özellikleri ne olursa olsun bütün yurttaşların eşit sayıldığı örgütlenme biçimi” olarak tanımlamıştır. Ozankaya ayrıca; demokrasi kavramını Türkçeleştirerek “elerki” olarak kullanmıştır.

2.1.1.1. Antik Yunan Demokrasisi

Antik Yunan, insanlık tarihine düşünsel anlamda çok ciddi katkılarda bulunmuştur. Bu katkılardan biri de demokrasi düşüncesi ve ülküsünün ilk kez burada yeşermiş olmasıdır. Yunanistan’ın Akdeniz’de çok stratejik ve gelişmeye açık bir coğrafyada bulunması, demokrasi kültürünü zenginleştirecek etkenlerden biridir. Demokrasi kavramını ortaya atan Aristotelis¹², siyasal sistemleri sınıflandırmak için iktidar oluşumu ve kullanımı ile ilgili iki değişken grubu ele almış ve bunlara göre altı bir sınıflandırma yapmıştır.

Birinci değişken grupta iktidarı, tek kişinin kullanması, bir grubun kullanması ve toplumun kullanması şeklinde belirleyen Aristotelis, ikinci değişken grubu da iktidar sahiplerinin iktidarı kendilerinin ya da tüm toplumun çıkarları doğrultusunda kullanmaları şeklinde ayırmıştır.

Bu ayırım sonucunda aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.¹³

Tablo 1-Aristotelis’in Siyasal Sistem Sınıflandırması

	<u>IKTIDARIN</u> <u>TEKİL</u> <u>KULLANILMASI</u>	<u>IKTIDARIN</u> <u>GRUPÇA</u> <u>KULLANILMASI</u>	<u>IKTIDARIN</u> <u>HALKÇA</u> <u>KULLANILMASI</u>
IKTIDARI KULLANANLARIN ÇIKARI	TİRANLIK	OLİGARŞİ	DEMOKRASİ
IKTIDARI TOPLUMUN ÇIKARI	MONARŞİ	ARİSTOKRASİ	POLİTEA

Kaynak: Gencay Şaylan Çağdaş Siyasal Sistemler s.6.

Yukarıdaki çizelge, Antik Yunan’da oluşturulmuş olsa da bu demokrasi anlayışı, modern çağlardaki demokrasi düşüncelerine önemli ölçüde kaynaklık etmiştir.

Site/polis devletlerindeki toplumsal katmanların birbirine yakın güce sahip olmaları uzlaşma kültürünü geliştirmiş, bu da demokrasiye zemin hazırlamıştır. Demokrasinin gelişimine katkı sağlayan ilginç ve paradoksal nokta da, köleliğin çok yaygın olmasıdır. Arkaik çağlarda köleler öldürülürken, burada vasıfsız ve ağır işlerde

¹² Ünlü düşünürün adı bazı kaynaklarda “Aristotelis, bazı kaynaklarda ise “Aristoteles” olarak geçmektedir. Bu çalışma boyunca bu ünlü düşünür, siyaset ve bilim adamı “Aristotelis” olarak tanımlanacaktır.

¹³ Gencay Şaylan, Çağdaş Siyasal Sistemler (Ankara Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları 1981), s.6.

çalıştırılmaya başlanmıştır. Bu durum, yurttaş konumundaki saygın insanların bilimle, sanatla, sporla, insanı yücelten etkinliklerle uğraşmaları sonucunu doğurmuştur.¹⁴ Düşünce zenginliği ve yoğun yaşam kültürü, demokrasinin altyapısını oluşturan kavramlardır.

Milattan önce beşinci yüzyılda, Protagoras, Gorgias, Kritias, Antiphon, Hippias, Kallikles, Thrasymakos gibi isimlerin oluşturduğu sofistler, doğa ile ilgilenmeyi bir yana bırakmış; sosyal, siyasal ve kültürel yaşamla ilgilenmeye başlamışlardır. Demokrasiye içtenlikle sahip çıkan, bilgeliğin soyluluktan daha önemli olduğu düşüncesini savunan sofistler, kurulu düzeni herşeyiyle eleştirmelerine karşın, yerine ne koyacakları konusunda sistemli bir düşünce üretememişlerdir.¹⁵

Sofistlerin yanısıra mevcut sisteme etkili bir biçimde muhalefet eden bir başka düşünür de Sokrates'tir. Günümüzde "**hukukun üstünlüğü**" olarak tanımlanan "**yasalara saygı**" kavramı en temel ilkesi olmuş; bilgiğe, erdeme ve insan mutluluğuna saygı duyan bir toplumsal yaşamı savunmuştur.

Platon ise, toplumun tek bir insandan daha büyük olduğunu düşünmüş ve toplumla devlet arasında bir paralellik kurmuştur. Bu organizmacı yaklaşım sonucunda insanların eşitsizliğini meşrulaştırmıştır. Nasıl, insan vücudunda beyin gibi çok önemli bir organ bulunduğu gibi daha az önemli organlar da bulunuyorsa; insanlar arasında da -yaptıkları işler açısından- değişik öneme sahip insanlar bulunmaktadır.

Antik Yunan, demokrasi bilincinin gelişmesi konusunda insanlık tarihinde önemli bir aşamadır. Ancak gerçek anlamda demokrasinin oluşabilmesi için koskoca bir Ortaçağ'ın geçmesi, burjuvazinin ortaya çıkması gerekecektir. Ancak ondan sonra modern çağların demokrasi bilinci ve kültürü oluşacaktır.

2.1.1.2. Ortaçağ ve unutulmuş demokrasi

Roma'nın Milattan sonra 476'da kuzeyli barbar kavimlerinin ve güneyden gelen Müslüman Arapların ezici baskıları sonucunda yıkılması, tarihte İlkçağ'ın sonu, Ortaçağ'ın başlangıcı olarak değerlendirilmiştir.

Yaklaşık bin yıl süren Avrupa ortaçağı ve onun toplum ve toprak düzeni olan Feodalite, kendine özgü özellikler taşımaktaydı. Toprak aristokratları ve bu dönemde doğüstü güçlenen, feodalitenin simgesi haline gelen kilise-ruhban sınıfı, Ortaçağ'ın egemen güçleriydi. Süreç içerisinde ortaya çıkıp yeni yeni palazlanan burjuvazi, bu çağın ürünüdür. Köylüler ve toprakla birlikte alınıp satılan "**servaj**", Ortaçağın zengin sınıfsal mozağini tamamlayan unsurlardır. Bu çağ köleliğin yok denecek kadar azaldığı

¹⁴ Demokrasinin en önemli koşulu olan eşitlik yalnızca yurttaşlara tanınan bir ayrıcalıktır. Köle "**konusan hayvan**" ya da "**hareket eden araç**"tan başka birşey değildir.

¹⁵ Ayferi Göze, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler** (Altıncı Basım İstanbul: Beta Basım 1993) s.10.

bir dönem olmuştur Avrupa'da. Bu durum -kuşkusuz- Avrupa'nın uygar ve insancıl karakterinden değil, köle beslemenin pahalıya mal olmasından kaynaklanmıştır.

Norman ve Macar istilaları ile İslam egemenliğinin etkisiyle doğu ticaret yollarının kapanmış olması Avrupa'yı yoksullaştırmıştır. Ticaretin yok olmaya başladığı Avrupa'da, kapalı tarım ekonomisine doğru yol alınmaya başlandı. Tarım alanında yaşanan gelişmeler, karasabanın bulunması ve sulak arazilerde suyun kontrolünün sağlanması, tarımı yükselen bir değer haline getirdi. Şehir hayatının yok olmasıyla malikaneler etrafında toplanan halk sayesinde, feodal sistem oluşmaya başlamıştır. Vassalların vicdanı doğrultusunda bu yaşam biçimini kabul eden halk, derebeylerinin sömürüsü ile karşılaşmış, bu da onların giderek yoksullaşması sonucunu ortaya koymuştur.¹⁶

Yoksullaşan halk ise ezilenlerin inanç ve düşünce sistemi olan Hristiyanlık'a sığınmaya başlamıştı.¹⁷ Bu dönemde toprak sahibi olmak her açıdan önemli bir güçtü. Dindar Hristiyanların bağışları ve toplanan sadakalarla Manastırlar çok zenginleşmiş, zamanın en büyük ve güçlü toprak sahipleri olmuşlardı. Doğal olarak zaman içinde hem siyasal hem de manevi gücünü arttırmıştır.

Ortaçağ'da okur-yazar kişiler manastırlarda yetiştiği için din adamlarının sosyal açıdan da halk üzerinde büyük etkisi olmuştur. Kilise; ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan düzeni desteklemiştir.¹⁸ **"...Hz. İsa'nın her türlü zorluğun ve zorbalığın sevgiyle aşılacağı ve dünya nimetlerine tamah etmenin anlamsızlığını"** vurgulayan mesajları, ortaçağ ideologları tarafından çarpıtılarak feodalitenin meşruiyeti için kullanılmaya başlanmıştı.¹⁹ Kilisenin halk üzerindeki bu baskısına karşı çıkan kişiler de **"büyücü, cadı"** nitelendirmeleriyle ölüme varan cezalara çarptırılmış, bu cezaları uygulamak ve **"suçluları"** yargılamak için engizisyon mahkemeleri kurulmuştur. Kilisenin istediği kişiler dışında kimsenin **"düşünmesi"** istenmiyordu. Ancak uzun yıllar sonra, bu sisteme karşı çatlak seslerle başlayan ve bir anda büyüyen tepkiler yaşanacaktır.

On birinci yüzyılda Kara Avrupası'nda başlayan ekonomik, sosyal, siyasal gelişmeler, ekonomik hayattı canlandırmıştır. Ticaretin yanısıra el sanatlarının da önem kazanması ile paranın hakim olduğu hareketli bir **"pazar ekonomisi düzeni"**ne doğru gelişme başlamış, yeni şehirler kurulmuştur. Yeni bir sosyal sınıf doğmuş ve gelişmiştir. Yeni kurulan şehirlerin **"Burjuva"** adını alacak olan halkı, eski bourgların dışında ortaya çıkan yeni mahallelerin halkıdır.

¹⁶ Oral Sander, **Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e** (Altıncı Basım Ankara: İmge Kitabevi Haziran 1998) s.64-65.

¹⁷ Kayador, **Ön.ver.** s.61

¹⁸ Göze, **Ön.ver** s.73-75

¹⁹ Kayador, **Ön.ver.** s.61.

Onuncu yüzyıldan sonra Avrupa'nın nüfusu artmaya, tüccar ve esnaf kesimi - burjuvalar- ekonomik ve siyasi yönden güçlenmeye başlamıştır. Buna rağmen burjuvazinin en büyük ihtiyacı "özgürlük"tü. İstedığı yere girmeyi, istediği işi yapmayı, istediği ile evlenmeyi, malına ve kazancına istediği gibi sahip olmayı talep ediyordu. Oysa feodal sistem onlara bu hakları tanımamaktadır.

Şehir halkları, 12'inci yüzyıldan başlayarak bu konuda mücadele vermişler ve serflerin hukuki statülerinden tamamıyla ayrı bir hukuki statüye sahip, ayrıcalıklı ve özgür kişiler olma hakkını elde etmişlerdir. Böylece her şehir, bir serbest ve ayrıcalıklı bölge oluşturmuştur. Bütün bu gelişmeleri endişe ile izleyen Kilise, baskılarını arttırmaya devam etmiştir. Bu baskılara karşı bilimde, sanatta ve teknolojik alanda önemli atılımlar yaşanmaya başlamıştır.

2.1.1.3. Aydınlanma Çağı, Rönesans ve Reform

Bu dönemde "yeni insan" düşüncesi oluşmuştur. Bu insan tipi, her türlü iç ve dış etkiden kurtulmuş, kişiliğini bu'an ve kendine güvenen yepyeni bir varlıktır. Bu varlık ırk, kavim, parti, lonca ve aile bağlarından kopmuştur. Dönemin insanı olabildiğince özgür ve özgündür; başkalarına benzemeyi istemez. Yeni insan, dünyaya ortak bir görüşle değil, objektif bir bakışla bakar ve düşünür; kendine özgü düşünce, görüş ve duyguları vardır. Yeni insan kendini geliştirir. Bu gelişmeyi ancak yalnız yaşamakla sağlayabilir.²⁰

Rönesans ile insan kendisinin varlığını öncelikle kendisine daha sonra sisteme ve dolayısıyla topluma kabul ettirmeye çalışmıştır. Artık bilinçlidir ve herşeyi eleştirme şansına ve yetisine sahiptir. Bu şans ve yeti sayesinde, dünyayı bunun yanısıra dini de irdelemeye başlamıştır.

On beşinci ve on altıncı yüzyılları kapsayan Rönesans ve Reform hareketleri Avrupalı tarihçilerce yeniçağın başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu geçiş dönemi 18'inci yüzyıl aydınlanmasına kadar uzanır. Bu zaman dilimi içinde bilimsellik ve laiklik kavramları, Batı'nın yaşam tarzı olmaya başlamış, zamanla da demokrasinin ön koşulunu oluşturmuştur. Bu temel kavramlarla birlikte burjuvalaşan Avrupa, denizlere açılarak eski ve yeni dünyaya ulaşmıştır. Kapitalistleşme sürecine giren Batı, kendi dışında kalan yeni ve eski dünyayı ekonomik ve siyasi yönden yönetimi altına almıştır.

Aklın egemenliği, bilimsellik ve laiklik Batı'ya "üreten" bir toplum olma yolunda önemli adımlar attırmıştır. Avrupa'da bu gelişmeler yaşanırken "ulus birliği" bilinci ortaya çıkmış, İtalya'da Machiavelli, fikrin öncüsü olmuştur. Mutlakiyetçi Monarşiler güçlenirken, İngiltere ve Fransa'da feodalite hızla güç kaybetmeye başlamıştır.

²⁰ Orhan Hançerlioğlu, **Düşünce Tarihi** (Dördüncü basım İstanbul:Remzi Kitabevi, 1983) s.194-195.

Bu dönem düşünürleri, yeni siyasal yönetim biçimleri üzerinde farklı yorumlar geliştirmişlerdir. Thomas More, ünlü eseri “**Utopia**” ile kendisine göre yönetim biçimini ortaya koymuş, düşüncelerini yazarken ideal düzeni ile İngiliz Toplum düzenini karşılaştırmıştır.²¹ Liberal devlet düzeninin öncüsü olarak görülen John Locke ise, “**hiç kimsenin diğeri üzerinde bir otoritesi, iktidarı, hakkı ya da üstünlüğünün olmadığını**” söylemiştir. Özgürlük kavramını temel alan Locke, insanları eşit kabul etmiştir. Locke’un düşündüğü liberal devlette insanlar, toplum halinde yaşarlar ve yönetim haklarını siyasal iktidarlara devrederler. Ortaklaşa kararlarla oluşturulmuş yasalar ve kurallar vardır; herkes bu kurallara uymak zorundadır.

2.1.1.4. On sekizinci yüzyıl ve sanayileşme

On sekizinci yüzyılda liberal devlet düzeni anlayışı giderek benimsenmiş, insanlık tarihinde önemli bir kilometre taşı olmuştur. Birbiri arkasına yaşanacak devrimlerin ilk halkası olan sanayi devriminin “**ilk işaretleri**”, Avrupa’nın sosyal görünümünü değiştirmeye başlamıştır. Tarım alanında başlayıp üretimin her dalına yayılan teknik gelişmeler sonucunda üretim artmış, kitlelerin toplum haline dönüşmesine yol açmıştır. Mal dolaşımının artması ticareti geliştirmiş, deniz taşımacılığının ilerlemesini sağlamıştır. Zenginleşme, insanları özgürlük kavramına yoğunlaştırmıştır. Liberalizm düşüncesi, bu dönemde Montesquieu ve Rousseau tarafından geliştirilmiştir. Rousseau, “**insanlar özgür doğar, özgür yaşar ve özgür ölür**” diyerek özgürlük kavramını olabildiğince yüceltmıştır. Rousseau’nun özgürlük ve eşitlik düşünceleri on sekizinci yüzyılda geniş kitlelerde mücadele coşkusunun itici gücü olmakla kalmamış; demokrasi kavramının da en yüce ülküleri haline gelmiştir. Montesquieu ise yasama, yürütme ve yargı güçlerinin ayrılması gerekliliğini düşünmüştür.²²

Tarımda başlayan teknoloji kullanımı bu dönemde sanayide yoğunlaşmıştır. Demir-çelik ve buharın kullanılması, makineleşmenin önünü açmaya başlamıştır. Sanayinin gelişmesi kırsal kesimden şehirlere göçü hızlandırmış, nüfusun artışıyla da çarpık şehirleşme başlamıştır. Deniz taşımacılığının yanısıra demiryollarının geliştirilmesi ticareti hızlandırmıştır. Ticaretin hızlanması Avrupa’yı yeni pazar arayışlarına sürüklemiştir.

Yeni pazarların yanısıra yeni sanayi kolları geliştirmiştir; bu gelişme, yeni kazançlar anlamına geliyordu. Yeni fabrikalar ise yeni işçiler demektir; bu da şehire göç eden insanların artması anlamına geliyordu. Yoğun göçler sonunda işçiler şehirde çoğunluğu ele geçirmişlerdir. Bu büyük çoğunluk, fabrika sahibi ya da kapitalistler tarafından sömürülmeye başlanmış, maliyetler düşürülerek daha fazla kar edilmesi

²¹ Thomas More, **Utopia** Çeviren:Sebahattin Eyuboğlu (Beşinci Basım İstanbul:Cem Yayınları, 1997), s.53-58

²² Kayador, **Ön.ver.** s.64.

amaçlanmıştır.²³ Kitlesele göçlerle şehirlere gelen işçi sınıfı büyük bir sefalet içinde birlikte yaşamaya başlamış, kendilerine özgü işçi mahalleleri oluşturmuşlardır. Sanayi burjuvaları da işçiler gibi bir arada oturuyor ancak işçilerin aksine çok yüksek bir yaşam düzeyine sahiptirler.

Sanayi burjuvaları ile işçiler arasındaki bu uçurum, siyasal farklılaşmayı daha doğrusu demokrasi anlayışında da farklılaşmayı ortaya çıkarmıştır. Bu döneme kadar bireyin/insanın toplum içinde varlığı, özgürlüğü ön plandaydı. İnsanın bazı temel hakları vardı. Eşitlik de bunlardan biriydi. Ancak kapitalist toplum yapısında sanayi devrimi ile başlayan gelişmeler, özgürlük-eşitlik anlayışına köklü eleştiriler getirdi. Toplumda kaynak dağılımı toplumsal sınıflar arasında eşitsiz bir biçimde yapılıyorsa o toplumdaki bütün kişileri eşit ve özgür saymak pek gerçekçi olmayacaktı.²⁴ Kağıt üstünde herkes eşit gözüксе de gerçek hayatta böyle bir eşitlikten söz etmek mümkün değildir. Ekonomik koşullarda eşitlik sağlanamadan toplumdaki her insanı eşit saymak mantık dışıdır.

Giderek yoksullaşan ve aksine bir şekilde hızla çoğalan işçilerin hak ve özgürlük talepleri de hızla artmaktaydı. Emekçi kesiminin isteklerinin giderek artması burjuvazinin, emekçi kesimlere özgürlük tanımasına ve tam olarak olmasa da toplumsal kaynakların daha eşitlikçi bir biçimde dağıtılması için etkinlik göstermelerine izin verdi. Zaten demokrasinin var olması için de bu gerekiyordu. Kapitalist toplumda özgürleştirme ve eşitlik işlevleri içinde;

*İşsizlik sorununun çözülmesi,

*Devlet eliyle geniş ve yaygın bir toplumsal güvence sistemi geliştirme,

*Eğitim, sağlık, kültür hizmetleri ve olanaklarının her kesime yaygınlaştırılması,

*Çalışanlara çalıştıranlara karşı güvence sağlanması, çalışanların yönetime katılması,

*Devletin küçük işletmelerin yaşamını kolaylaştırıcı sıkıntılara karşı sübvanseler gibi başlıklar yer almıştır.

Bu uygulamaya gidilmeyip emekçilerin ellerindeki olanakları sınırlandırmak faşizan bir yaklaşım olurdu ve bu demokrasiden sapma anlamına gelirdi.²⁵

2.1.1.5. Marksist demokrasi

On dokuzuncu yüzyılda kapitalizmin toplumsal sınıflar arasında yarattığı olumsuz etkiler ve gerilimler sonucunda yoğunlaşarak gelişen sosyalizm düşüncesi, kapitalizmi sert bir şekilde eleştirirken yepyeni bir sosyal düzeni de ortaya koymuştur.

²³ İlk toplumun oluşumundan sanayi devriminin etkileri ortaya çıkana kadar olan bu dönemde, "yöneten-yönetilen" ayrımı yapılırken; bu dönemden sonra "sermaye sahipleri-emekçiler" ayrımı başlamıştır.

²⁴ Şaylan, *Ön.ver.*, s.109.

²⁵ Aynı, s.110.

Feodal düzendeki eşitsizliği ortadan kaldırmak için geliştirilen kapitalizm, eşitsizliği tam olarak çözememişti. Çözülemeyen bu sorunlardan yola çıkan Karl Marx, sosyalist kuramı ortaya atmıştır. Marx'ın dünyanın akışını değiştiren fikirleri kapitalist aydınlardan da oldukça fazla destek görmüştür.

On dokuzuncu yüzyılın ortalarından günümüze kadar etkisini gösteren sosyalizmin geliştirilmesinde Karl Marx kadar Frederich Engels de büyük ölçüde etkili olmuştur. Sosyalizmi anlayabilmek için ya da bir başka deyişle iyi bir sosyalist olabilmek için iyi bir kapitalist olunması gerektiği fikrini taşıyan Marx ve Engels, toplumu üç ana sınıfa ayırmıştır; emekçiler, toprak sahipleri ve kapitalistler (toprak dışında üretim araçları sahipleri).

Karl Marx, toplumda herşeyi yaratanların, emeğini kiralayan emekçiler olduğunu, buna rağmen emekçilerin ürettikleri malların üzerinde hiçbir haklarının bulunmadığını ve bunun yanlışlığını söyler. Marx'a göre emekçi sadece kendi için çalışmaz; işvereni de kara geçirmek zorundadır. Toprak sahipleri ve kapitalistlerin kazançları, emekçilerin yarattığı değerden zorla alınan kısımlardır diyen Marx, toplumun temelini ve çoğunluğunu emekçilerin oluşturduğunu söyler. Marx'ın en büyük eleştirisi özgürlüktür. Rousseau gibi Karl Marx da insanların özgür doğmadığını savunmuştur; eşitliğin olmadığı bir toplumda özgürlükten söz etmek mümkün olamazdı. İnsanın özgür olabilmesi için, öğrenmesi, bilinçlenmesi ve bilgisini bilince dönüştürmesi gereklidir; oysa zor şartlarda ve aralıksız çalışan emekçilerin kendilerini özgürleştirmek için zaman ve imkanları yoktur.

2.1.1.6. Modern demokrasiye geçiş

Marksist düşüncede temel olan eşitlik ilkesi, emekçinin bilinçlenmesiyle daha da arttı. Artık, işçinin sesi daha gür çıkıyordu. Sendikal haklarını kazanan işçiler yönetimde söz sahibi olmak istemiştir. Bu istekle beraber demokrasinin klasik yapısı değişerek yenilikçi bir anlayışa doğru kaydı. “Neo-klasik demokrasi” de denen bu yapıda halk topluluklarının örgütlenmesi ve çıkarların savunulması ön plandaydı.

Demokrasinin bu yeni yapısı dünyada destek bulmaya başlamıştır. Günümüzde de bu yapı desteklemeye devam etmektedir. Bu destek sağlanana kadar da oldukça zor durumlar yaşanmıştır. Bu zorlukların başında iki “Dünya Savaşı”, dünya ülkeleri arasında kutuplaşmalar, iktisadi ve siyasi farklılaşmalar gelmiştir. Sosyalist blokun varlığını göstermesi ile Batı Avrupa’da yeni iktisadi ve siyasi gelişmeler, demokrasinin daha da güçlenmesini sağlamıştır. Üretim arttırılarak pazarlara daha çok mal yollanmış, bu da daha çok kâr anlamına gelmiştir. Ekonomik gücü artan insanlar daha geniş özgürlüklere sahip olmuşlardır. Azınlık grupları kendilerini daha özgürce ifade edebiliyorlar hatta örgütleniyorlardı. Bu örgütlenmeler feministlerden özürülülere, alternatif yaşamı destekleyenlerden eşcinsellere kadar farklı çeşitlemeler içindeydi. Bu gruplar için sistem dahilinde çözülemeyecek problem yoktu. Düşüncelerini açıkça ifade edebilmiş, karşıt fikirlerin eksikliklerini daha rahat ortaya çıkarılabilmişlerdir.

Herşey sınırsız bir biçimde tam bir özgürlük ortamında yaşanmış ancak, bu özgürlük bazen anarşiyi de beraberinde getirmiştir. Bu dönemi klasik demokrasi anlayışından ayıran en büyük fark iktidarın resmi olarak kabul edilen muhalefetin örgütlenmesini kabul etmesidir.

Robert Dahl, demokrasilerde muhalefetin temel şart olduğunu, katılma kadar karşı çıkmanın da demokrasinin gereği olduğunu söyler. Modern demokrasi, toplumdaki değişik kişilerin tanınmasını ve farklı fikirlerin ifadesini esas alan, hoşgörüyü dayanan ve tartışmayı temel alan bir sistemdir. Bu sistem farklılıkları kabul eden ama bununla birlikte ortak yaşayıştaki ahengi de sağlama ve koruma çabasında olan bir yönetimdir. Mutlak oy birliği gerekli ve istenen bir şey değildir. Azınlıkların ve muhalefet partilerinin baskı altına alınması ve her türlü fikir ayrılıklarının önlenmesi demokrasiyle uyuşmamaktadır.²⁶ Tek tip insanın oluşturulmaya çalışılması diktatörlüğü ortaya çıkarır. İtalyan Faşist, Alman Nasyonal Sosyalist ve Sovyet Bolşevik deneyler tarihte görülmüş örneklerdir.²⁷ Demokraside amaç oy birliği sağlamak değil, bireye saygı temelinde farklılığın tanınması ve teşvik edilmesidir. Toplumun dinamiğini yakalaması ve yaratıcılığının gelişmesi için hoşgörü ortamının oluşturulması gereklidir.

Demokrasinin gelişmesi için gereken diğer bir olgu da devlet ve otorite dışındaki ekonomik ve sosyal sivil alanın yaygın olmasıdır.

2.1.1.6.1. Sivil toplum

Sivil toplum, devlet ile bireyler arasındaki ilişkilerinde birbirinden bağımsız olarak faaliyet gösteren çok sayıdaki dernek, vakıf, sendika grup, cemaat ve medya gibi kurumlardan oluşur. Bu vatandaş grupları, halkın, devlet ve hükümet politikalarını etkilemesini mümkün hale getirir ve devlet kuruluşlarının topluma egemen olmasını önlemeye çalışır. Sivil toplum kuruluşları daha geniş bir siyasal platformda menfaatlerin savunulmasını sağlar. Sivil kuruluşlar değişimlere karşı varolan direnci de azaltır. Siyasal kurumların halktan uzaklaşmasını engelleyen sivil kuruluşlar, farklı düşünce ve menfaatler yerine belli bir menfaati savunmaya zorlanamaz.²⁸

Sivil toplum anlayışında geçirilen dört aşama, çoğulluk (plurality), kamusalılık (publicity), özellik (privacy) ve yasallık (legality), aynı zamanda sivil toplumun öğeleri olarak kabul görür. Bu bağlamda, “sivil toplum içindeki topluluklar için çoğulluk, onların birbirine karşı özelliklerini; kamusalılık, sorumluluklarını; özellik,

²⁶ Aytekin Yılmaz, *Modern Demokrasi Gelişimi ve Sorunları* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2000), s.24

²⁷ Aynı, s.25

²⁸ Yavuz Atar “Çağdaş Demokrasinin Siyasal Boyutu: Türkiye’de Demokratikleşme ve Anti-Demokratikleşme Göstergeleri” *Yeni Türkiye-Türk Demokrasisi Özel Sayısı*, Sayı no 17 (Eylül-Ekim 1997), s.73-94

bireyselliklerini; yasallık da tabi olacakları ortak çerçeveleri sağlar.²⁹ Sivil toplumun kurulmasında farklılık esastır. Dolayısıyla, bütünsel bir kimliği taşıyan her türlü hakim ideolojinin reddi kaçınılmazdır.

Modern anlayış sivil topluma devlet karşısında öncelik tanıyan bir anlayış olduğuna göre, sivil toplumun hakim ideolojiye karşı çıkması ve hakim ideolojinin sivil topluma baskı uygulamaması despotizmle demokrasi arasındaki ayrımı ortaya koyar. Hakim ideolojiye karşı çıkmak sivil itaatsizlik ya da barışçı protesto olarak anlamlandırılabilir. Sivil toplumun varlığını sürdürebilmesi için sivil itaatsizliğin olması gerekir. Aksi durumlarda hakim ideoloji, mutlak ve tek bir hakikatin arkasına sığınmış bir özne olacaktır. Bu da demokrasiyi yok edecektir. Sivil itaatsizlik olası bütün yasal yolların denendiği ve sonuç alınmadığı koşullarda oluştuğu için yasa dışı bir eylem gibi görünür. Sivil itaatsizlik eylemi, düzenin geneline değil tekil haksızlıklara karşı, bilinçli şekilde gerçekleştirilir. Bu eylem, kişiyi savunmak için değil insanlığa yönelik olarak yapılan haksızlığa karşı alınan bir siyasal tavidir. Dolayısıyla sivil itaatsizlik eylemleri, suç olmaktan çok hukukun işleyişinde etkin bir rol almak anlamına gelir.

Sivil itaatsizlik, “çoğunluğun kararının doğru kabul edilmesi” ilkesini baştan reddeder; çoğulluk ve farklılık temelli bir ilke ile hareket eder. Çoğulluk kuralına göre karar alma, diyaloga dayalı bir şekilde ve kamusal alanda yapıldığı takdirde demokratik sayılır.³⁰

Günümüzün liberal anlayışında sivil toplum, daha çok devlet ile toplum arasında köprü işlevi gören özerk kurumlar olarak anlamlandırılır. Kısaca sivil toplum devlete karşı olmayan, devlet dışında, devletin veya kamusal erkin değil toplumun yanındadır. Sivil toplumun dinamiklerini yurttaşlık hakları, insan hakları, yeşil hareket, barış hareketi, feminist hareketler, siyasal partiler, sendikalar, dernekler, odalar, barolar benzeri örgütler oluşturur.³¹

Sivil toplum kavramı on sekizinci yüzyılda ortaya çıkmıştır. Aydınlanma döneminin yaşandığı, sanayi devriminin gerçekleştiği, Fransız devriminin meydana geldiği, yurttaşlık haklarının ve demokratik ideallerin yüksek sesle dile getirildiği önemli bir dönemdir. On sekizinci yüzyılın ortalarına kadar Avrupa’lı siyasal düşünürler sivil toplum terimini, üyelerini kendi yasalarının nüfuzu altına sokan, böylelikle de barışçı düzeni ve iyi yönetimi sağlama bağlayan bir siyasal birliktelik anlamında kullanmışlardır. Bu düşünceye göre sivil toplum, devlet ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Bir sivil toplum üyesi olmak, devletin bir üyesi olmak demektir.³²

²⁹ Emine Yavaşgel, “Bir İletişim Genörneği Sivil İttaatsizlik”. **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi** Sayı 10 2000 s.402

³⁰ Aynı s.405

³¹ Necdet Atabek ve Erdal Dağtaş, **Kamuoyu ve İletişim**, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, 1998) s.1-2

³² John Keane, **Sivil Toplum ve Devlet: Avrupa’da Yeni Yaklaşımlar**, Çeviren: Levent Köker, (İstanbul: Ayrıntı yayınları, 1993) s.9

“Sivil toplum” etrafında kümelenen tarihi ve felsefi kavramlar Hegel ve Marx’ın kullanımlarında ortaya çıkmıştır. ³³ “Sivil toplum” ile “devlet” terimleri 1800’lü yılların başlarında farklı varlıklar olarak görülmüştür. İki kavram arasındaki farklılaşmalar beş ayrı modelde incelenmiştir. ³⁴

MODEL 1. Bodin, Hobbes, Spinoza ve onlara yakın düşünürlerin oluşturduğu bu modelde devlet, doğal durumun radikal olumsuzlaşması olarak düşünülmektedir. Sivil toplum devlete ve devletin yasalarına eşdeğer görülmektedir.

MODEL 2. John Locke, Kant, fizyokratlar, Adam Ferguson ve diğer İskoç Aydınlanma düşünürlerine göre toplum doğaldır. Devlet toplumu korumalı ve düzenlemelidir. Devlet, toplumun potansiyel özgürlük ve eşitliğini gerçekleştiren, tamamlayan bir aracı konumundadır.

MODEL 3. Thomas Paine tarafından ortaya konan bu modelde devlet, toplumun genel yararı için verilen toplumsal iktidar vekaletinden öte birşey değildir. Devletten önce var olan ve sahip olduğu karşılıklı çıkar ve dayanışma ağlarının evrensel güvenlik ve barışa katkıda bulunduğu topluma doğru doğal bir eğitimin olduğu söylenir. Bunun için sivil toplum daha kusursuz oldukça, kendi işlerini kendi düzenler ve hükümete gerek duymaz.

MODEL 4. Friedrich Hegel’in oluşturduğu bu modelde devletin görevi, sivil toplumu korumak ve aşmaktır. Sivil toplum ise ekonomiyi, toplumsal çıkar gruplarını ve “medeni hukuk” ile “refah”ı yürütmekle sorumlu kurumları kapsayan etik yaşam düzenidir.

MODEL 5. Son modeli John Stuart Mill ve Alexis de Tocqueville oluşturmuştur. Model, devlete doğrudan bağımlı olmayan, öz-örgütlü ve yasal bakımdan garanti altına alınmış bir alan olarak kavranan sivil toplumu korumanın ve canlandırmanın önemini vurgular.”

Sivil toplumun temelinde kamuoyunun genel katılımına dayalı siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel kurumsallaşmalar yer almaktadır. Sivil toplumca alınacak olan kararlarda; siyasal olarak katılım, ekonomik olarak daha çok tüketim, toplumsal olarak fırsat eşitliği kaynaklık eder. ³⁵

Sivil topluma hayat veren dinamikleri de başlıca şu başlıklarda sıralayabiliriz; ³⁶

* Toplumsal uzlaşma ve barışı sağlama yönünde yurttaşların asgari müştereklerde buluşması,

* Demokratik-hukuk devleti çerçevesinde farklılıklara saygı duyulması ve karşıt fikirler arasında hoşgörü ilkesinin egemen kılınması,

33 “Şerif Mardin, **Türkiye’de Toplum ve Siyaset-Makaleler 1**, (İstanbul:İletişim Yayınları, 1991), s9-10” Atabek ve Dağtaş, **Ön.ver.** s.5

34 Keane, **Ön.ver.** s60-63

35 Toktamış Ateş, “Sivil Toplum ve Değerleri”, **Sivil Toplum** Editör: Yurdakul Fincancı (İstanbul: Türkiye Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları, 1991) s.35-36

36 “**Türk Basınında Demokrasi, 1990**, (Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 1991), s.17-20” Atabek ve Dağtaş, **Ön.ver.** 53-54

- * Toplumda demokrasi fikrinin yaygınlık kazanması için çok partili siyasal yaşama ve siyasetçilere duyulan güvenin zedelenmemesi,
- * Din ve vicdan, düşünce ve girişim özgürlüğünün tam olarak sağlanması,
- * Toplumdaki bireylerin birer yurttaş olarak kendi haklarına sahip çıkması,
- * Yurttaş insiyatifleri aracılığıyla daha fazla katılımın gerçekleştirilmesi; halkın siyasal mekanizma içerisinde karar alma süreçlerinde özgürce sesini duyurabilmesi,
- * Siyasal yaşamda çokluğun değil, çoğulculuğun yaşanması,
- * Bireylerin birer yurttaş olarak sahip olduğu temel hak ve özgürlüklerin hiçbir kısıklamaya uğramaması,
- * Sivilleşme doğrultusunda yasal örgütlenmelerin önündeki engellerin kaldırılması.

2.1.1.6.2. Kamusal Alan

Demokratik hayatın “olmazsa olmaz”ı sayılan, halkın siyasal yaşama katılımının sağlanması ve bunun için gerekli olan kamusal alanın kurulması, demokratik bir toplum hedefleyenler için hayati bir önem taşır.³⁷

Sivil kurumların varlığını sürdürdüğü alan kamusal bir yapıya sahiptir. Kamu (public) “herkese açık” anlamını içerir. Kamu, kendisini özel alandan ayrı bir alan olarak ortaya koyar. Bazen de kendisini çok basit düzeyde, kamu gücünün karşıtı bir alan olarak, kamu oy alanı görünümünde sunar. Tarihsel olarak, kamusal ve özel alan arasındaki ayrım, Yunan şehir devletlerinde, özgür yurttaşların ortak kullandığı (koine) polis’in alanı ile tek tek bireylere ait olan alanın (oikos) ayrımına denk gelmektedir.³⁸

Jurgen Habermas’a göre kamusal alanda yurttaşlar ortak konularla ilgili düşüncelerini açıklar ve böylece söylemsel bir etkileşimde bulunurlar. Bu alan kavram olarak devletten ayrılır. Hatta, devletin kritik edildiği söylemlerin üretildiği ve dolaştığı bir alandır.

Hanna Arendt’in kamusal alan hakkındaki görüşleri Habermas’ın düşüncelerine yakındır. Arendt’a göre kamusal alan herkese açıktır. Kamusal alanın oluşabilmesi için katılım ortamının sağlanması gereklidir. Bu ortam sayesinde deneyimler paylaşılır, eylemler yorumlanabilir ve kimlikler açıklanabilir. Kamusal alan özgürlüğün kendini gösterebildiği yerdir. Fiziki anlamda var olan yerler ancak konuşmalar ve ikna yoluyla ortak eylem ve iktidar yerleri haline geliyorsa kamusal alan sayılabilir.³⁹

³⁷ Bora Ataman, “Alternatif Kamusal Televizyon Yayıncılığı” **Bilim ve Ütopya** Sayı no:77 (Kasım 2000), s26

³⁸ “Jurgen Habermas, **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü**, Çeviren: Taner Bora-M. Sancak (İstanbul 1997), s.59-60” Mehmet Ali Sarıbay **Kamusal Alan, Diyalojik Demokrasi, Sivil İtiraz** (İstanbul: Alfa Yayınları, 2000) s.3

³⁹ Aynı, s.4-5

Halk temsilcileri demokraside yetkilerini aşmamaları için sınırlandırılmıştır. Bazı değişmeyen kurallarla sağlanan bu denetim anayasacılık anlayışını oluşturmuştur. Bu sayede bireyi ve özgürlükleri korumak için kamu gücünü elinde tutan herkes, silahlı ve sivil bürokrasi sınırlandırılmıştır. Demokrasi rızaya ve hukuka dayalı bir rejimdir. Hükümet halka hesap verir ve hukukun üstünlüğünü kabul eder. Hukuk devletinde devlet ya da otorite kutsal değildir; dolayısıyla devlet ve otorite eleştirilebilir. Buna karşın devlet de eleştiri sahiplerini yani halkı korumakla yükümlüdür.

Demokrasi, ortaya atılışından gelişimine, yayılmasından aksaklıklarına kadar “Batı” kökenlidir. Birbirine benzeyen ve etkileşim içinde olan ülkelerde küçük farklılaşmalarla da olsa uygulanabilmiştir. Geri kalmış ülkelerde ve demokrasi aşamalarını tam olarak yaşayamayan ülkelerde Batı demokrasisini uygulamak çok kolay ve işlevsel olamamaktadır. Bu ülkelerde sistemin talepleri, toplumsal kalkınmadan ve demokratik ortamdan daha önceliklidir. Latin Amerika, Ortadoğu, Uzakdoğu’da yaşanan yönetim biçimleri içinde demokrasi adı altında birçok diktatörlük rejiminin yaşanması bunun için örnek gösterilebilir. Günümüzde demokrasinin karşısına çıkan rejimler totaliter olmaktan çok genelde şekilen demokratik ama fiilen farklı işleyen otoriter yapılardır.

Yukarıda tarihsel gelişiminin anlatıldığı demokrasinin son aşaması olan Modern Demokrasi’nin oluşabilmesi için gerekli koşullar anlatılmaya çalışılmıştır. Kısaca özetlemek gerekirse demokrasinin oluşabilmesi için;

- * Kişinin fikri ve ruhi varlığının güvence altına alınması, düşünce, ifade, toplanma ve örgütlenme ile basın özgürlüğü gibi özgürlüklerin korunması,
- * Halkın kendini yönetecek mekanizmayı seçmesi,
- * Bazı özgürlüklerin tespiti ve güvence altına alınmasını sağlayacak kurumsal yapının oluşturulması, (Yasama, yürütme ve yargı birimlerinin ayrılması ve bağımsızlığının sağlanması,)
- * Demokrasinin yaşayabilmesi için demokratik bir kültürün oluşturulması, yani hoşgörünün oluşturulması,
- * Sivil toplum alanlarının yaygınlığının sağlanması, iktidarın ikinci planda kalması gereklidir.

2.1.1.6.3. Demokrasinin Dördüncü Gücü

İnsanın doğası gereği, her kimin eline iktidar geçse, hemen o güne kadar yapamadığı şeytanlıkları aklından geçirmeye başlıyor. Kamunun ne düşünüp yapacağından korkmazsa, hemen yarın onu yapmaya girişebiliyor. Modern demokrasiyi yaşam tarzı olarak seçmiş toplumlarda denetim ve söz hakkı olan sivil halkın sesini duyurma işlevini üstlenen kitle iletişim araçlarının önemli bir diğer görevi de sivil toplumun gözcüsü olmak, toplum yerine iktidar sahiplerini kontrol altında tutmaktır. Basın, yönetenlerin “alışkanlık haline getirdikleri kendini kayırma” tutkusunun denetlenmesine yardımcı olur. Onların gizli tutmaya çalıştıkları şeyleri

ortaya çıkarır, yönetilenleri gözetme ve onlara hizmet etme eğilimlerini artırır. Özgür basın bürokrasiyi kuşkulu gözlerle inceleyerek yasa yapıcılarla memurların kendi yakınlarına iltimas geçmelerine engel olur.⁴⁰

Hükümetin gözetim altında tutulması gerçekten de medyanın demokratik işlevlerinin önemli bir boyutudur. Amerikan Başkanı Nixon'un başkanlığı dönemindeki "Watergate skandalı"nın açığa çıkartılması ya da İsveç'te Bofors silahlarının yasadışı satışına devletin karışmasını veya Sovyetler Birliği'nde Nikiforov'un 1989 yılında öldürülmesine yol açan, yerel hükümet düzeyindeki rüşvet olayının açığa çıkmasında medyanın önemi ortaya çıkmaktadır.⁴¹ Türkiye'den de bir örnek vermek gerekirse "Susurluk skandalı" sayılabilir. Susurluk skandalında medyanın olay üzerine ilk zamanlar yoğun bir şekilde gitmesi olayın büyüklüğünü gözler önüne sermeye başlamıştı. Olayın üzerinden belli bir süre geçtikten sonra medya, konunun üzerine fazla düşmemeye başladı. Bunun iki sebebi olabilir; ilki yayıncıların bu haberlerden istedikleri izlenme oranlarına ulaşamamaları, diğer ihtimal ise, iktidarların olay hakkında fazla konuşulmasını istememiş olmasıdır...

İrfan Erdoğan, "Dördüncü gücün iletildiği: Amerikan örneği" başlıklı makalesinde, Amerika'da ilk gazete çıktığında "gazete nedir?" sorusuna, "halkın savunucusu, sivil özgürlüklerimizin güvenliğinin sağlayıcısı ve dördüncü güç" cevabının verildiğini ifade etmektedir. Daha sonra da diğer güçlerin dağılımını toplumlara, tarihlere ve düşünce yapılarına göre incelemiştir.

On yedinci yüzyıl monarşilerinde krallar, lordlar(aristokratlar) ve halk ilk üç gücü oluştururken, Totaliter yaklaşımda Tanrı'nın temsilcisi kilise, ilk sıraya yerleşir. Savaş teknolojisinin gelişmesi ve askeri gelişmeler on sekizinci yüzyılda orduyu dördüncü kuvvet konumuna yerleştirir. Ancak bu güç, zaman zaman birinci güç durumuna da gelmektedir.

Lord Thomas Babington Macaulay, "dördüncü güç" kavramını 1828 yılında yazdığı makalede "basın" olarak nitelendirmiştir.⁴²

Kapitalist sistemlerde ise güçler ayrılığından bahsedilir. Yasama, yürütme ve yargıdan oluşan ilk üç gücü, dördüncü güç olarak "basın" takip etmektedir. Basının dördüncü güç olarak görevi; halk için gözetleyicilik ve denetleyiciliktir. Bu sistemde basın; halkın gözü ve kulağı olacak, haklıyı ve doğruyu temsil edebilecek, bağımsız bir yapıdadır. Basın özgür olmalıdır, öncelikle ticari açıdan bağımsızlık, daha özgür ve baskı ortamından uzak işleyiş sağlayacaktır.

⁴⁰ John Keane, *Medya ve Demokrasi*. Çeviren:Haluk Şahin (ikinci basım. İstanbul Ayrıntı Yayınları, 1993) 34-35

⁴¹ Süleyman İrfan, *Medya Kültür Siyaset* (İstanbul: Ark Yayınları, 1997) s.146

⁴² <http://www.dorduncukuvvetmedya.com/arastirma/irfaner.htm> (18.5.2001)

Fransız devrimi sonrasında siyaset sahnesine çıkan insanlar, teba zihniyetinden kurtulmuş ve toplumsal gerçeklik karşısında yalnız olmadıklarının bilincine varmışlardır. Teba yerine vatandaş olmayı tercih eden bu insanların siyasal hayata bu denli coşkuyla ve belirleyici olarak katılımını sağlayan baş aktörlerden birisi de “basın”dı.⁴³

Feodal yapıda egemen siyasal güce karşı bir güç olan basın, kapitalist devletlerin kurulmasıyla, siyasal yapının egemen bir parçası haline gelmeye başlamıştır. Devlete karşı muhalif bir güç olmaya devam eden basın, günümüz kapitalist düzeni içinde gerçek işlevinden uzaklaşmaya başlamıştır. Artık basın, kamu çıkarlarını ilke edinmekten çok, yüksek seviyede kar amaçlı ticari kurum kimliğine bürünmeye başlamıştır. Toplumun kendini gördüğü ayna olan basın, büyük ölçüde çarpıtılmış, ticari ve farklı amaçlar için kullanılmaktadır.⁴⁴

Kapitalist toplumlarda yönetim erkine sahip olmak, para kazamakla eşdeğerdir. Dolayısıyla kar amacı güden basın sektörü aslında yönetime talip olmuş demektir. Bu da basın sektörünün birincil amacından uzaklaşıp farklı amaçlara yöneldiğinin kanıtıdır. James Curran, “**Medya ve Demokrasi**” başlıklı makalesinde medyanın günümüz koşullarında kamu gözcüsü, halkın temsilcisi, bilgi verici gibi kavramlarından uzaklaştığını belirtiyor. Michael Gurevitch ve Jab G. Blumber da “**Siyasal İletişim Sistemleri ve Demokratik Değerler**” başlıklı makalelerinde günümüz medyasının varsayılan demokratik yükümlülüklerin yerine getirmekten çok uzaklaştığını, medya sektörünün birkaç dev şirketin tahakkümü altına girdiğini savunmuşlardır.⁴⁵

Raşit Kaya da, medyanın ticari alandaki işleyişinin diğer sanayi ve ticari etkinliklerden farklı olması gerektiğini savunur. Kaya, “**Türkiye’de 1980 sonrası medyanın gelişimi ve ideoloji gereksinimi**” başlıklı çalışmasında medyanın; bilgi, haber ve kültüre ilişkin metalar üretmesi gerektiğini ve siyasal/sosyal önemli sonuçlar oluşturan toplumsal bir kurum olduğunu söylemiştir.⁴⁶ Günümüzde ise, Raşit Kaya’nın iddiasının tam tersi yaşanmaktadır. Medya asıl görevi olan bilgi ve haber aktarma işlevini ikincil plana atmış, içerik açısından eğlence ve kâr birincil amaç haline gelmiştir. Modern medya günümüzde bir eğlence aracı oldu. Kamusal olaylarla ilgili haberler medya içeriğinin yalnızca küçük bir bölümünü oluşturmaktadır ve bunların da yalnızca küçük bir bölümü hükümet icraatlarının eleştirisi biçimindedir.

Basın sektörünün yapısında yaşanan değişimler bir başka deyişle kartelleşen sektör önce adını “medya” yapmıştır. Kamusal çıkarlara hizmet eden bağımsız gözcüler, kendi çıkarlarından başkasını gözetmeyen şirketler durumuna gelmiştir. Doğal olarak bu şirketler hükümetlerle aralarındaki bağları daha sıkı kurmaya başlamıştır.

43 Ataman, **Ön.ver** s.26

44 <http://www.dorduncukuvvetmedya.com/arama/irfaner.htm> (18.5.2001)

45 İrvan, **Ön.ver.** s.137-138

46 <http://www.dorduncukuvvetmedya.com/arsiv/akaya.htm> (18.5.2001)

Ellerindeki kamuoyu gücünü de kullanarak hükümetleri kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmıştır. Aslında bu yönlendirme zaman zaman medya tarafından zaman zaman da hükümetler tarafından yapılmaktadır. Kısaca ortak çıkarlar doğrultusunda bu çark her iki tarafa da dönebilmektedir.

Medyanın hükümete karşı uyguladığı yaptırımlar ve baskıların temeli, “sistem içinde daha etkin ve zengin olma” isteğidir. Hükümetin medyadan beklediği ise, halka istediği şekilde ulaşabilmek, muhalefete karşı daha etkili olmak ve yönetimde bulunmaya devam etmektir. İktidar, propogandasını yaparken ‘muhafif ses ve fikirlere kısıtlama’ düşüncesine hakimdir. Teknolojik araçlar bir amaç gerçekleştirme nesnesidir. Verili tarihsel koşullar içinde, belli bir teknolojik ve ideolojik yapı içinde, belirli amaçlar doğrultusunda üretilmiştir.

İletişim araçlarındaki gelişmeler, toplumların gelişmesiyle paralellik gösterir. Sanayileşme ile başlayan gelişme, ulaşımın ve iletişimin daha önceki çağlarda görülmemiş ölçüde yoğunlaşması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Telli telgrafla başlayan süreç, iletişimin ulaşımından bağımsızlaşmasını sağladı. Kapitalizmin eski sömürgecilik döneminde, telgraf, telefon ve radyonun doğuşu, ticari ve askeri kontrol ve yönetim sorunlarını çözmeye girişimlerinin sonucu sonucunu olarak gerçekleşmiştir.⁴⁷

2.2. Kitle İletişim Araçları ile İktidarın İlişisine Kuramsal Yaklaşım

İletişim bilimi literatüründe “**hedef**” olarak adlandırılan kitleye ulaşma ve yönlendirmenin, en etkili yolu olan kitle iletişim araçları, iktidar sahiplerinin kontrolü altında kalmıştır. Yazılı basın üzerinde başlayan “**halkın üzerindeki denetim stratejileri**” önce radyonun daha sonra televizyonun ve nihayet internetin üzerinde de görülmeye başlanmıştır.

Kitle iletişimi; oluşturulduğu çağa, coğrafyaya ve teknolojik gelişimlere göre değişik özelliklere sahiptir. Bir başka deyişle, her toplumun kitle iletişim araçlarını uygulama ve değerlendirme biçimleri farklılık göstermektedir. Kitle iletişimi ile siyasal yönetimler arasındaki ilişkilerini inceleyen Fred Siebert ve arkadaşları (T.Peterson, W.Schramm) 1963 yılında yaptıkları “**The Four Theories of the Press**”⁴⁸ adlı çalışmalarında konuyla ilgili olarak dört kuramdan bahsetmişlerdir. Kuramların isimleri şunlardır;

- * Yetkeci Kuram
- * Özgürlükçü Kuram
- * Sosyal Sorumluluk Kuramı
- * Sovyet-Tekel Kuramı

⁴⁷ Arda Odabaşı, “Televizyon Nedir? Aracın Diyalektiği” **Bilim ve ütopya** Sayı no:77 (Kasım 2000) s18

⁴⁸ “Fred S. Siebert, T. Peterson ve W. Scharman, **The Four Theories of The Press** (Urbana: University of Illionois Press, 1963)” Sacide Vural, **Kitle İletişiminde Denetim Stratejileri** (Ankara: Bilim Yayınları, 1994) s.8.

Denis Mc Quail de bu kuramlara ek olarak 1983 yılında yayınladığı “**Mass Communication Theory and Introduction**” adlı eserinde yukarıda adı geçen kuramlara iki kuram daha eklemiştir.⁴⁹

- * Gelişme Aracı Kuramı
- * Demokratik-Katılma Kitle İletişim Kuramı

2.2.1. Yetkeci kuram

Bu kuramı incelemek için ilk önce “yetke” kavramını anlamlandırmak gereklidir. Yetke kavramı, yöneten-yönetilen ilişkisinin oluşturulduğu, toplumsal işbölümü planlamasının yapıldığı dönemlerde ortaya çıkmıştır. O dönemde kavramın en somut anlamı, Ataerkil Yönetim İdeolojisinde yer alır. İdeolojiye göre aile temeldir, her türlü yetke babada toplanır, baba mutlak otoritedir. Buradan çıkarılacak sonuç, toplumun yönetimi, bir otorite tarafından gerçekleştirilir; yapılacak/yapılmayacak tüm işlere ya da işlerin nasıl yapılacağına otorite karar verir. Gelişen her olay otoritenin kontrolü altındadır.

Bu kuramın uygulandığı ülkelerdeki basın düzenlemelerinde yönetim, ülke ihtiyacı doğrultusunda, yayıncılık alanına ya doğrudan bir girişimci olarak kendisi girer ya da tüzel bir kişiliğe bu alanda çalışma izni verir. Hangi yöntem olursa olsun tüm denetimi, sıkı bir şekilde, otorite kendisi yapar.

Kitle iletişim araçları, “**hükümetin destekçisi ve onun varlığının korunması için politik çıkarlarını koruyan iktidar yönlü ve güdümlü**” bir görevi üstlenmektedir. Kitle iletişim aracı hükümetin ağzı, toplumun kulağı olmalıdır. Yetkeci kuramın temel ilkeleri şunlardır;

- * Kullanılan kitle iletişim aracı, kurulu yetkeyi sarsıcı birşey yapmamalıdır.
- * Kurulu yetke, kitle iletişim aracı tarafından sürekli desteklemelidir.
- * Araç, çoğunluğun ya da baskın olan ahlak (moral) ve politik değerlerini rahatsız etmekten kaçınmalıdır.
- * Sansür, yalnızca bu ilkeleri geliştirmek için kullanılmalıdır.
- * Yetkeye karşı yapılan, onaylanmayan saldırılar, resmi politikadan sapmalar ya da moral değerlere karşı yapılan saldırılar, suç unsuru sayılmalıdır.⁵⁰

2.2.2. Özgürlükçü Kuram

Yetkeci kuramın düşünce yapısına taban tabana zıt bir görüş olan bu kuram, kitle iletişim araçlarında özgür düşüncenin gerekliliğini savunur.

Özgür ve akılcı bir toplum, özgür kitle iletişim araçlarıyla temel bir bütün oluşturmaktadır. Fikir ve düşünceleri özgürce açıklama ve yayma, bu kuramın temel ilkesidir. Demokratik işleyişin bir parçası olarak özgürlükçü tabana yayılan kitle

⁴⁹ “Denis McQuail, **Mass Communication Theory and Introduction**. (London 1983)” Vural, **Ön.ver.**, s.8.

⁵⁰ Vural, **Ön.ver.**, s.9-16.

iletişim araçlarında klasik demokrasinin kurallarını uygulamaya koyan özgürlükçü kuram, bu mekanizmanın işlemesi için “**devletin kitle iletişim araçları üzerinde herhangi bir denetim mekanizması işletmemesi**” gerektiğini söyler. Bu kuramın belirlenen diğer temel ilkeleri şöyledir;

* Kitle iletişim araçlarının denetimini yasalar ve halk yapmalıdır; yayın herhangi bir üçüncü kişinin denetimine tabi olmamalıdır.

* Basılı yayın yapma ve dağıtma, herkese ya da her gruba serbest olmalıdır. Önceden izin veya izin belgesi alınmasına gerek olmamalıdır.

* Hükümete karşı (güvenliğe aykırı olarak devlete karşı suç işleme dışında) yapılan hareketler, olaydan sonra bile, cezalandırılmamalıdır.

* Fikir ve düşüncelerde ortaya çıkan farklılıkların “**yayınlanması hakkı**” korunmalıdır.

* Yayın için bilginin toplanmasına sınır konulmamalıdır.⁵¹

2.2.3. Sosyal Sorumluluk Kuramı

Sosyal sorumluluk kuramına göre; kitle iletişim aracı, özerk bir yönetimle ve özgür olarak, toplum kesimlerine dengeli yayınları gerçekleştirme sorumluluğuyla çalışacaktır. Kuramın temel ilkeleri şöyle belirlenmektedir;

* Yayıncı, topluma karşı gerçek sorumluluklarını kabul etmeli ve yerine getirmelidir. Bu sorumluluklar temel olarak bilgi edinme, gerçeklik, doğruluk, tarafsızlık ve denge konusunda yüksek mesleki standartlar sağlamalıdır.

* Yayıncı sorumlulukları üstlenmede ve uygulamada yasal çerçeve ve mevcut kurumlar içinde kendi kendini düzenlemelidir.

* Yayın yapanlar, izleyiciyi suça ve şiddete yöneltmekten, sivil düzene karşı çıkaracak eylemlerden, etnik grupları veya dini azınlıkları rahatsız etmekten kaçınmalıdır.

* Yayınlar tümüyle çoğulcu, toplumun tüm kesimlerinin fikirlerini yansıtıcı olmalıdır. Yayınlarda değişik görüşlere yer vermeli, cevap hakkı doğduğunda, bu hakka uygun davranış gösterilmelidir.⁵²

2.2.4. Sovyet-Tekel Kuramı

Kuramın adından da anlaşılacağı gibi, Sovyeter Birliği'ne özgü nitelikleri taşıyan bir kuramdır. Bu kurama göre aracın temel işlevi, Sovyet ideolojisinin sürekliliğini sağlamaktır. Bu kuramın temel ilkeleri şöyledir;

* Sınıfsız, yönetensiz bir toplumu hedefleyen Sovyetler Birliği yönetimi, kendisine özgü oluşturduğu denetim biçiminde, Komünist Partinin ilkeleri doğrultusunda yayın yapılmasını ister.

* Kitle iletişim aracına özel olarak sahip olunamaz; bir başka deyişle, özel şahıslar kitle iletişim aracı sahibi olamazlar.

51 Aynı, s.22.

52 Aynı, s.26 ve Semra Soyer Akdemir, “Uluslararası İletişim Alanının Düzenlenmesine Yönelik Normatif Kavramlarda Ortaya Çıkan Yeni Gelişmeler” (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993), s.43-54.

* Kitle iletişim aracı istenilen normların geliştirilmesi, eğitim, bilgi verme, güdüleme gibi görevleri yüklenerek, toplum için önemli işlevleri yerine getirmelidir.

* Kitle iletişim aracı topluma olan bütün görevleriyle izleyicisinin gereksinme ve isteklerine yanıt vermelidir.

* Yayıncı, topluma karşı yapılan eylemleri engellemeli ve eylemleri sansür etmelidir.

* Kitle iletişim aracı izleyicisine, Marksist-Leninist ilkelere bağlı kalarak, toplum ve dünya hakkında tam ve tarafsız bir görüş sağlamalıdır.

* Kitle iletişim aracı, ülke içinde ve dışında devrimci hareketi desteklemelidir.⁵³

2.2.5. Gelişme Aracı Kuramı

Gelişme aracı kuramı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin on dokuzuncu maddesinde yer alan İletişim Hakkı'nı vurgulamaktadır. Bu maddeye göre, "**herkes düşüncelerini açıklama hakkına sahiptir**". Bu hak, görüşlerin, sınırlar dikkate alınmaksızın, kitle iletişim araçları aracılığıyla yayılmasını da içerir. Kuramın temel ilkeleri şöyledir;

* Araç, var olan milli politikayla duyarlı olarak olumlu gelişme görevini kabul etmeli ve yerine getirmelidir.

* Aracın özgürlüğü, ekonomik öncelikler ve toplumların gelişim gereksinmelerine göre sınırlamaya açık olmalıdır.

* Yayınların içeriğinde, milli kültür ve dile öncelik verilmelidir.

* Araç, coğrafi ve siyasal olarak yakın ve gelişmekte olan ülkelerle ilgili haber ve bilgilere öncelik tanınmalıdır. Gazetecilerin ve diğer fikir işçilerinin haber toplama ve yayma özgürlüğünün yanısıra, böyle bir sorumlulukları da vardır.

* Devletin, ülkenin gelişmesiyle ilgili konularda, alınan sonuçlar doğrultusunda aracın işlemesine ve sansür etmeye karışma gibi bazı konularda sınır koyma hakkı ve araç üzerinde denetim yetkisi vardır. Bu konuda denetim, haklı görülebilir.⁵⁴

2.2.6. Demokratik-Katılma Kitle İletişim Kuramı

Bu kuram, belli bir biçimselliği, merkezileşmeyi, yüksek maliyeti, üst düzeyde uzmanlaşmayı, devletin araç üzerindeki denetimini reddeder. Kuramsal olarak özgürlükçülük, ütopyacılık, sosyalizm ve bölgeselcilik öğeleri içeren bir yaklaşımdır. Kuramın temel ilkeleri şunlardır;

* Vatandaşlar ve azınlık grupları, kendi gereksinmelerine göre iletişim kurma hakkı ve yönlendirme hakkına sahiptirler.

* Aracın örgütlenmesi ve içeriği, siyasal yetkenin etkisine açık ve bürokrasinin denetimi altında olmamalıdır.

* Temel olarak kitle iletişim örgütleri, uzmanlar ve müşteriler için değil izleyiciler için var olmalıdır.

⁵³ Wilburh Scharman, 'The Soviet Communist Theory of The Press' **The Four Theories of The Press** (Urbana: University of Illinois Press, 1963)" Sacide Vural, **Kitle İletişiminde Denetim Stratejileri** (Ankara: Bilim Yayınları, 1994) s.28.

⁵⁴ Vural, **Ön.ver.** s.30 ve Akdemir, **Ön.ver.**, s.77-81

* Gruplar ve örgütlü yerel topluluklar kendi araçına sahip olmalıdır.

* Küçük ölçekli, birbirinden etkilenen katımlı araç birimleri, büyük ölçekli ve tek yönlü uzmanlaşmış araçtan daha iyidir.⁵⁵

Yukarıda açıklanan altı kuram, iktidarların toplum üzerinde kurdukları ve uyguladıkları “güç”ün yansımasıdır. Kuramlara sırasıyla baktığımızda toplumların gelişim evrelerini tek tek ortaya koyduğunu görmekteyiz.

Demokratik toplumlarda devlet yönetimi üçe ayrılmıştır. Güçler ayrılığı olarak da adlandırılan yasama, yürütme ve yargı güçlerini birbirinden ne kadar çok bağımsızsa toplumlar bir o kadar daha eşitlikçi yapıda varlıklarını devam ettirmektedir. Toplumu oluşturan bireylerin seçtiği yasama üyeleri başta olmak üzere, yargı ve yürütme güçleri de sivil toplum tarafından sürekli denetlenmelidir. Gerekli olan yerlerde sivi toplumu oluşturan bireyler, iktidar tarafından alınan kararları beğenmedikleri takdirde ya da kendi önerilerini kabul ettirmek istediklerinde sosyal baskı güçlerini kullanarak bazı yaptırımlarda bulunabilir. Öyle ki bu yaptırımlar sonucunda iktidarda bulunanların görevlerine son verebilir. Katılımcı demokrasi bu yaptırımlar sayesinde ortaya çıkar.

Katılımcı demokraside iktidarın denetlenmesi işini halkın adına kitle iletişim araçları yapmaktadır. Bu yüzden kitle iletişim araçları “demokrasinin dördüncü gücü” olarak tanımlanır. Kitle iletişim araçları, bu görevinden dolayı demokrasi ile aynı noktada buluşmaktadırlar.

Bu yaklaşımla konuyu değerlendirmek gereğinde toplumların gelişim evreleri ile kitle iletişim teknolojisinin gelişimi ve uygulama biçimlerinin arasında paralellik gözükmektedir.

3. DEMOKRASİNİN GELİŞİM SÜRECİNDE RADYO YAYINCILIĞININ FARKLI SİSTEMLERDE GERÇEKLEŞME BİÇİMLERİ

İnsanoğlu benliğinin farkına vardıkdan sonra ilk olarak çevresindekilerle iletişime geçmiş daha sonraki dönemlerde de çevresini genişleterek daha büyük topluluklara seslenmeyi hedeflemiştir. Mağara duvarlarındaki resimlerle başlayan kitle iletişimi milattan önce 4000'lerde dumanla işaretleşmeyle devam etmiştir. Mısır'da bulunan savaşların, önemli olayların ve dinsel törenlerin anlatıldığı simgeler, kitle iletişimini daha da geliştirmiştir. On beşinci yüzyılda Guttenberg, baskı makinasını bularak kitle iletişiminde bir devrimin başlangıcını yaptı. 1600'lerde ilk gazetelen okunmaya başlandı. On dokuzuncu yüzyılın ortalarından sonra kitle iletişimi teknolojisinde hızlı bir gelişim yaşandı. Telgraf 1850, telefon 1860, film ve radyo 1900, televizyon 1940, bilgisayar 1946, uydu 1960, tümleşik hizmetler sayısal şebekesi/internet 1990'lı yıllarda kullanılmaya başlandı.⁵⁶

3.1. On Dokuzuncu Yüzyıl Teknik Gelişmeler ve Telsiz Telgraf

On dokuzuncu yüzyıl teknik gelişmelerin olduğu yüzyıldır. Bu dönem bilim adamları elektrik akımı ile uğraşmaya başlamıştı. Elektrik sinyalleri büyüdü bir dünya idi ve herkes kendisine göre yeni ufuklar bulup onları keşfetmeye çalışıyordu. 1871 yılında Philip Reiss sesi elektrik sinyali haline dönüştürdü. 1876 yılında Alexander Graham Bell, ses sinyallerinin elektriksel olarak yeniden üretimini ve iletimini sağlamayı başardı. 1877 yılında Thomas Edison ve Jonn Krevess ilk ses kayıt cihazı "Tin Foil Phonography" yi icat ettiler.⁵⁷

1887 yılında Alman Heinrich Hertz, kendi adını vereceği dalgaları buldu ve uzun deneyler sonucunda bu dalgaları üretmeyi başardı. Samuel Mors, elektrik sinyallerini kullanarak haberleşme kod sistemini bulmasıyla ilk telgrafı icat etti. Telgrafın icadı ile haberleşmede büyük bir devrim yaşanmış oldu. Amerika, Avrupa hatta Hindistan ile kısa sürede haberleşmek mümkün hale gelmişti. Ama bu haberleşmenin sağlanması için kablolar ihtiyacı duyuluyordu. Aradaki mesafelerin artması maliyetleri de artırıyordu. Öyle ki kıtaları birbirine bağlamak için okyanusların altına telgraf kabloları döşenmeye başlamıştı. Bu uygulama, sinyallerin kablolar aracılığı ile değil hava yoluyla iletilmesi düşüncesini doğurdu.

⁵⁶ Aysel Usluata, *Cep Üniversitesi: İletişim* (İstanbul: İletişim Yayınları-Yeni Yüzyıl Kitaplığı), s.98.

⁵⁷ Reha Recep Ergül, *Ses* (Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, 1998) s.1-5

1890 yılında Fransız Edouard Branly ilk elektromanyetik dalga iletkenini geliştirdi. Bu gelişmeden dört yıl sonra ilk anten yapılmıştı. Aynı yıl, radyonun babası⁵⁸ sayılan İtalyan Guglielmo Marconi Boulogne'da mors alfabesi ile uzaktan haberleşme denemelerini gerçekleştirdi.⁵⁹

Marconi, 1899'da Dover (İngiltere) ile Boulogne (Fransa) arasında ilk kez Manş Denizi'ni aşan bağlantıyı gerçekleştirmiştir. Marconi'nin yeni hedefi Atlantik'i aşan bir bağlantı yapmaktı; bu hedefine 1901 yılında ulaştı. 12 Aralık 1901'te Marconi İngiltere'nin güneydoğusunda Poldhu vericisinden gönderilen işaretlerden Amerika'nın kuzeybatısındaki Newfoundland kıyılarına bir balon aracılığıyla yükseltilecek anten yardımıyla ilk kez üç mors noktasını (S harfi) iletmiş oldu.⁶⁰

Yirminci yüzyılın üçüncü yılında (1903) Atlantik'ten üç bin millik bir uzaklığa hava yoluyla ilk telgraf çekildi. 1907 yılında Amerika ve Almanya'da yapılan çalışmalar ses ve konuşmaların radyo dalgaları ile gönderilebileceğini ortaya koyuyordu. Amerikalı Lee De Forest üç elektrotlu lambayı icat ederek hertz dalgalarının insan sesinin taşınmasını sağladı. İnsan sesinin atkarıldığı ilk bağlantı 1908'de Eiffel Kulesi ile Villejuif arasında gerçekleştirilir. Aynı zamanlar içinde Amerika'da da Lee De Forest, Caruso'nun şarkısını New York'taki metropolitan Operası'nın binasından 20 kilometre uzağa aktardı.⁶¹ Bu çalışmalar Radyo-telsiz yayınına hayata geçirmiş oldu. Bu buluş ilk olarak askerler tarafından benimsenecektir. Radyo dalgaları, özellikle denizdeki gemilerle bağlantı kurma açısından büyük bir kolaylık sağlamıştır. 1916 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Pittsburg eyaletinde bulunan bir üretim kuruluşunda çalışan mühendisler birbirleri arasında radyo dalgaları ile kurdukları iletişim sırasında monotonluğu kırmak için gramafonlarından çaldıkları müzikleri dinletmeye başladılar. Bu sinyalleri dinleyen amatörler de daha fazla müzikli konuşma yayınlamalarını istediler. Düzenli radyo yayınları bu olayla başlamış oldu. KDKA adlı bu şirket dünya radyo tarihinde ilk kez düzenli yayın yapan radyo lisansını aldı.⁶² 1920'lere gelindiğinde Amerika Birleşik Devletlerinde radyo programları yayınlanmaya başladı.

2 Temmuz 1921 tarihinde, Amerika'nın Jarsey kentinde yapılacak olan Amerika ağır siklet boks karşılaşması çeşitli maddi ve teknik zorlukların çözülmesi ile Atlantik kıyısındaki eyaletlerde 200 tiyatro salonunu dolduran insanlara naklen dinletildi. Spor

⁵⁸ Görsel 20.yüzyıl Genel Kültür Ansiklopedisi, **Marconi'nin Yeni Buluşu: Radyo** (İstanbul: Görsel Yayıncılık 1984) c.1 s.54-55

⁵⁹ Jean-Noel Jeanneney, **Başlangıcından günümüze medya tarihi** Çeviren: Esra Atuk (İstanbul:Yapı Kredi Yayınları1998) s.143

⁶⁰ Görsel 20.yüzyıl Genel Kültür Ansiklopedisi, **Marconi'nin Yeni Buluşu: Radyo** (İstanbul: Görsel Yayıncılık 1984) c.1 s.54-55

⁶¹ Jeanneney, **Ön.ver.** s.144

⁶² Mehmet Karavit, **Radyo Yayınlığı** (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1999) s.1-5

spikeri Andrew White ve arkadaşı David Sarnoff tarafından yapılan yayın binlerce insan tarafından dinlenmiştir.⁶³ Düzenli programların yapıldığı radyolarda o güne kadar naklen bir yayın yapılmamıştı. 1939 yılına gelindiğinde her on Amerikalı'nın yedisi radyo dinler hale gelmişti.⁶⁴

Elektrik dalgalarının özelliğinden yararlanarak seslerin iletilmesi sistemi anlamına gelen radyo, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren, insanların yaşamlarında büyük bir yere sahip olan, yazılı basını geride bırakan önemli bir kitle iletişim aracı haline gelmiştir.

Artık insanlar, dünyada yaşanan olayları radyodan yapılan yayınlar sayesinde daha hızlı öğreniyorlardı. Elbetteki bu yayınlar sadece haber bültenleri ile sınırlı değildi.

Gücü, daha sonraki yıllarda yaşanacak olaylarla daha fazla anlaşılacak olan radyo yayınlarının insanlar üzerindeki etkisi iktidar sahipleri tarafından farklı amaçlar doğrultusunda çeşitli biçimlerde kullanılmıştır.

3.1.1. Radyo yayıncılığı

Çeşitli toplumsal kümelerden gelen, değişik ve çeşitli niteliklere sahip insanlardan oluşan topluluklara yönelik olarak yapılan profesyonel yayın yapma şeklinde açıklanabilecek kitle iletişiminde iletileri yollayan kaynak profesyoneldir. Hedefe, yani topluma, yolladıkları iletinin elektromanyetik dalgalarla yollananlarına genel olarak "yayın" denmektedir.⁶⁵ İngilizce "**Broadcasting**", Fransızca "**Radiodiffusion**", Almanca "**Rundfunk**" olarak adlandırılan yayın, temel olarak ses ve görüntünün elektromanyetik dalgalar aracılığı ile belirli bir yerden topluma özel alıcılar ile aktarılmasıdır. Radyo yayıncılığı ise, temel olarak "**yayın**"ın tanımıyla aynıdır. Kulakla duyulabilecek sinyallerin radyo frekansları aracılığı ile boşlukta aktarılması ve bunun sonucunda sinyallerin toplum tarafından radyo alıcıları ile alınmasıdır.⁶⁶

Gerek radyo olsun gerekse televizyon yayınlarının yanı sıra kitle iletişim araçlarının tamamının ortak özellikleri vardır. Bu ortak noktalar iletişim araçlarının işlevlerini oluşturmaktadır.⁶⁷

Haber ve bilgi sağlama işlevi: Kitle iletişim araçları olaylar ve koşullar hakkında haber ve bilgi aktararak, ulusal ve uluslararası koşulların anlaşılmasını, sağlayabilirler.

⁶³ Adrew White, "Radyoda Naklen Yayın Başlıyor" Çeviren: Onur Artuner **Bütün Dünya**, sayı no:200006, (Haziran 2000), s.87-90

⁶⁴ Jeanneney, **Ön.ver.** s.146

⁶⁵ Erol Mutlu, **İletişim Sözlüğü** (İkinci basım, Ankara: Ark Yayınevi,1995) s.211-212

⁶⁶ Aysel Aziz, **Radyo ve Televizyona Giriş** (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1976) s.5.

⁶⁷ UNESCO **Many Voices, One World-Communacation and Society, Today and Tomorrow**, 1980, s.14.

Bu işlev, haberlerin, verilerin, imgelerin, görüş ve yorumların toplanmasını ve işlem görmesini içerir.

Toplumsallaştırma işlevi: Bireylerin, toplumları hakkında genel bilgi ve değerleri edinebilmeleri ve toplumsal yaşamın bir parçası haline gelmelerinde kitle iletişim araçlarının önemli bir yeri bulunmaktadır.

Güdüleme işlevi: Kitle iletişim araçları, toplumların kendilerine belirledikleri amaçları açıklayarak, özendirerek, bireylerin topluluk yaşamına olduğu gibi, bu amaçlar için sarfedilen çabalara da katılmasını sağlar.

Tartışma ortamı hazırlama işlevi: Kitle iletişim araçları, bireye toplumun değerlerini aktarma ve onları toplumsal amaçlar yönünde harekete geçirmenin yanısıra, hazırlayabilecekleri bir tartışma ortamı ile, bu toplumsal değer ve amaçlara açıklık kazandırabilirler, gelişmelerine katkıda bulunurlar. Tartışma ortamının ve ulaşılabilecek sentezin bireylerin ve grupların katılımı ile gerçekleşmesi, bunların, amaç doğrultusunda seferber olmalarını sağlayacaktır.

Eğitim işlevi: Kitle iletişim araçları bilgi aktarırken, doğal olarak toplum üyelerinin bilgi düzeylerini, yetenek ve becerilerini daha üst düzeye çıkarmalarına yardımcı olacaktır.

Kültürün gelişmesine katkı işlevi: Kültürün, gerek tanımı ve geliştirilmesinde, gerekse kültür mirasının korunmasında kitle iletişim araçlarının önemli görevleri vardır.

Eğlendirme işlevi: Kitle iletişim araçları, toplumsal yaşamın baskıcı temposunda bulunan bireylere, hoşça zaman geçirtme, dinlendirme olanaklarını daha ucuz ve çeşitlilik içinde sunabilirler.

Bütünleştirme işlevi: Sayılan işlevlerin yerine getirilmesiyle toplumdaki bireyler, gruplar arasında ilişkiler gelişip, onların toplumlarını olduğu kadar birbirlerini de tanıması ve anlaması için bir ortam doğacaktır. Böylece iletişim araçları bütünleştirici bir işlev de görmüş olacaktırlar.

3.1.2. Radyo'nun İnsanlar Üzerindeki Etkisi

UNESCO tarafından 1980 yılında hazırlanan ve MacBride Raporu olarak adlandırılan bildiriye açıklanan kitle iletişim araçlarının sekiz işlevini yerine getiren radyo, yaşanan teknik gelişmelerin de etkisiyle insanlar tarafından kısa sürede benimsendi. Halkın bir araya gelerek dinledikleri bu yeni iletişim aracının gücü ve etkileri kısa zamanda ortaya çıkmaya başladı. 1938 yılının sonlarına doğru Amerika'da yaşanan bir olay radyonun gücü hakkında bilgi veren en çarpıcı ve ilginç olaylardan birisi olmuştur.

Yirmi üç yaşında genç bir tiyatro oyuncusu olan Orson Welles'in yapımıcılığın üstlendiği bir drama programının 31 Ekim 1938 tarihli yayınında yaşanan bu olay, kitle iletişim araçlarının insanlar üzerindeki etkisini açıkça ortaya koyan bir örnek olay niteliği taşımaktadır.

Welles, CBS'de (Colombia Broadcasting System) yayınlanan programa biraz farklılık katmak amacıyla sıradışı bir giriş yapar. Devam eden radyo yayını Marslıların Amerikaya geldiğini haber veren bir anonsla kesen Orson Welles, bu girişin ardından insanlara bir açıklama yapması ve onları sükunete davet etmesi için sahte bir içişleri bakanını konuk alır. Bu yayının bir kurmaca olduğunu bilmeyen ve farketmeyen Amerikan halkı, ülkede bir panik havası oluşturur. İnsanlar arabalarıyla uzun konvoylar oluşturarak NewYork'u terketmeye çalışırlar.

Olayların bu noktaya geleceğini tahmin etmeyen Orson Welles ve şirket yetkilileri, yaptıkları yayının bir kurmaca olduğunu açıklamak zorunda kalmışlardır. Gerçeğin anlaşılmasından sonra CBS'ye birçok dava açılır ve şirket bütün davalarda suçlu bulunur.⁶⁸

Radyoların varolan, ama Orson Welles'in hazırladığı "Dünyalar savaşı" adlı draması ile göz önüne çıkan, gücü kısa süre içinde siyasilerin ilgisini çekmiştir. Her ülkeye göre farklılıklar gösterse de temelde bu yeni iletişim aracı siyasi gücü daha sonraki yıllarda diğer kitle iletişim araçlarında da kullanılacaktır.

3.1.2.1. Siyasi güçlerin radyoyu kullanmaları

Yayınlarda siyasilerin ilk dikkatini çeken bölümler haberlerdi. Haber bir amaç olabilirdi hatta bir araç olarak kullanılırsa meydan okuma için uygun sayılırdı. 1932 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan başkanlık seçimlerinde Roosevelt ve Hoover radyodan halka seslenmişlerdir. Seçimi kazanan Roosevelt, seçim öncesinde olduğu gibi başkanlığı sırasında da radyo ile Amerikan halkına seslenmiştir. Aynı yıl Fransa'da başbakan olan Andre Tardieu, radyo yayınlarını kendi çıkarları için kullanır. Bu uygulamaya sol partiler, özellikle Leon Blum, şiddetli tepki gösterir. 11 Nisan 1932'de "La Populaire" gazetesinde tepkisini şu şekilde ifade etmiştir;

"Bay Tardieu, Fransa'dan başka hangi ülkede olursa olsun dizginlenemez bir skandala yol açacak duyulmamış bir keyfilikle, radyonun ve sinemanın tekelini ele geçirdi. Belçika'da, örneğin, radyo yayın istasyonları, eşit sürelerde ve düzenli bir sıraya göre, birer birer tüm siyasi partilerin kullanımına sunuldu. Fransa'da, bakan, tek başına, devlet istasyonlarını elinde bulunduruyor ve Bullier söylevi denilen konuşmanın yayını özel istasyonlara polis zoruyla dayatılıyor. Bize ait bir radyo istasyonu bulunmadığından, 'telsiz'den yararlanmak bize yasaklanmıştır."⁶⁹

68 Jeanneney, *Ön.ver* s.147-148

69 *Aynı.* s.155

Stalin döneminde Sovyet Rusya’da farklı dillerde yapılan yerel yayınlar merkezi yönetimin sıkı denetimi altındaydı. İtalya’da ise haftada üç gün Mussolini’nin faşist yorumları ve söylevleri yayınlanmaktaydı.⁷⁰

Radyo her ne olursa olsun, iyi kullanılırsa pek çok askeri birlik kadar etkilidir. İkinci dünya savaşı öncesi ve savaş sırasında askerlerin ve siyasetçilerin radyo yayınlarına önem vermesi bunun en büyük göstergesidir. Savaşta radyoyu en çok kullanan ülkelerin başında Almanlar gelir. Diğer ülkelerde de radyonun zaman zaman kullanıldığı bilinmektedir.⁷¹

Japonlar, 1931’den başlayarak işgal ettikleri bölgelerde, halka açık yerlere hoparlör yerleştirerek radyo yayınlarını işgal bölgelerinde dinletilmiştir. Bu dönemde başta özerk olan Japon radyosu, devlet yönetimine egemen olmaya başlayan askerlerin denetimine girmiştir.⁷²

İtalya radyodan 1935 yıllarında karşı atakta bulunmak için yaralanmıştır. Milletler Cemiyeti anlaşmalarına aykırı olmasına rağmen İtalya’nın Etiyopya’ya el koyması ile gelişen olaylar üzerine İtalya’ya ekonomik yaptırımlar uygulanmaya başlamıştır. Bu yaptırımlara karşı atak olarak İtalya, Roma ve Bari’den ayrıca Trablus ve Etiyopya’dan Türkçe ve Arapça da dahil on dilde radyo yayını yapmaya başladı. Amaç oldukça basitti; güçlü veriçilerle yapılan yayınlar sayesinde İngiliz ve Fransız sömürge imparatorlukları zayıflatmak.⁷³

Avusturya’da ise radyo yayıncılığı adına başka bir ilk yaşanmıştır. 1933 yılının Ocak ayında Almanya’nın Münih kentine yerleştirilen verici bütün Avusturya’dan dinlenebiliyordu. Almanların amacı belliydi, Avusturya’da bulunan “Nazi yandaşlarına” yenilerini katmak var olanların bağlılıklarını arttırmak... Avusturya başbakanı Dollfuss, Almanya’nın yayınlarını engellemek için yayınları bozacak sinyaller gönderilmesi için gerekli çalışmaları hazırlattı ve bunda da başarılı oldu. Almanlar bu atağa karşı bir darbe girişimi ile cevap vermeye çalıştı. Avusturya başbakanı Dollfuss’u öldürmeyi başardılar ama radyodan Avusturya’nın Almanya’ya bağlandığı anonsunu insanlara duyuramadılar.

3.1.2.2. Nazi Almanyası’nın radyodan faydalanması

Naziler, Hitler’in iktidara geldiği 30 Ocak 1933’den önce de dinleyici dernekleri kanalıyla radyoya daha fazla yaptırıma başlamışlardı. Hitler’in iktidara gelmesinden sonra propoganda bakanı Goebbels radyoyu kendi denetimi altına almıştır.⁷⁴ Goebbels, radyo sayesinde rejimin her türlü isyan düşüncesini ortadan

70 Ayni. s.156

71 Ayni. s.168

72 Ayni. s.169

73 Ayni. s.169-170

74 Ayni. s.156-157

kaldırıldığı düşüncesindedir. Goebbels ayrıca Hitler'in kitabında yazdığı "Savaş zamanı, sözcükler birer silahtır" cümlesinin doğruluğunu yaptıklarıyla ispatlıyor.

Goebbels, yapılacak propoganda da 'radyo' konusuyla özellikle ilgilenmiştir. İlk olarak ucuz radyo alıcılarını halka yaymaya çalıştı. İlk olarak Volksempfänger (Halk alıcısı) denilen sadece Alman istasyonlarını alan alıcıları piyasaya sürdü. 1939 yılında Almanya'da 9.5 milyon kayıtlı radyo alıcısı bulunuyordu. Bu rakam o tarih için Batı Avrupa'daki en yüksek rakamlardı.

Dış ülkelere yönelik olarak yayın yapılması için Berlin'de Kısa Dalga Radyo Merkezi kuruldu. Bu merkezden bütün dünyaya 53 dilde yayın yapıyordu. Savaş sırasında Nazilerin işgal ettiği bölgelerde bulunan vericiler yirmi dört saat içinde çalışır hale getirilip yayınlarına başlıyordu. Bunun için özel ekipler oluşturulmuştu. Yayın içeriklerinde ise ana temalar sürekli tekrarlanmamış, ılımlı bir hava yaratılmaya çalışılmıştır.

Almanların bütün dünyaya yaptıkları yayınlara karşılık olarak bazı yayınlar da yapılmıştır. Sovyet Rusya 1930'ların sonlarına doğru Almanya'ya yönelik kuvvetli yayınlara başlamıştır. Bu yayınlar Ağustos 1939'da iki ülke arasında imzalanan anlaşmanın ardından bir anda durduruldu. Bu sessizlik Hitler'in taarruzu'na kadar devam etti. Sovyet Rusya'nın radyo yayınlarından yararlanarak yaptığı iki önemli eylem vardır. Bunların ilki, saldırılar sırasında düşman hatları yönünde yayın yapan hoparlörler yerleştirildi. Diğer eylem ise Alman askerlerinin yakınlarına yönelik yapılmıştır. Almanca konuşulan Sovyet yayınlarında esir listeleri okunuyor, bu sayede yayınlar Almanlara dinletiliyordu.⁷⁵

3.1.2.3. İkinci Dünya Savaşı'nın Başlangıcı ve Radyo

Kuşkusuz dünya ülkelerinin birbirleri ile çatışması tek bir sebebe bağlanamaz. Her toplumun diğer toplumlar üzerinde dolaylı ya da doğrudan çıkarları ve anlaşmazlıkları vardır. Ama böyle büyük olaylarda bazı sebepler vardır ki sadece bahanedir. İkinci dünya savaşının görünen fakat çok bilinmeyen bir başka bahanesi de Almanların düzenlediği sahte bir baskındır.

Polonya sınırının hemen yakınında bulunan Alman Yukarı Silezya bölgesindeki Gleiwitz kasabasında yerel saatler dışında Breslau Radyosu'nun yayınlarını aktaran yerel bir radyo 31 Ağustos 1939 tarihinde Polonya Askerinin üniformasını giymiş altı kişi tarafından basılmıştır. Daha sonradan Hitler'in istihbarat sorumlusu Heydrich'in gizli servisindeki ajanlardan olduğu anlaşılan bu altı kişi radyodan Almanca ve Lehçe bildiriler okumuştur. Baskını gerçekleştiren altı kişi radyo istasyonunu terkederken tutsakken ölmüş ve Polonyalı gibi giydirilmiş bir Yahudinin de cesedini istasyonun önüne bırakmışlardır.

Olaydan kısa bir süre sonra Alman Propoganda Bakanı Goebbels bu baskından “kontrolden çıkan bazı Polonyalıların” sorumlu olduğunu açıklamıştır. Baskının ardından yapılan açıklamanın sabahında 1 Eylül 1939’da Hitler’in birlikleri Polonya’ya girdiler.Bu olay bütün dünyanın büyük acılar yaşayacağı İkinci Dünya Savaşı’nın başlangıcı olmuştur.⁷⁶

Yukarıda verilen örnekler, iktidar sahiplerinin ve muhaliflerin radyo yayınlarını kendi amaçları doğrultusunda ne şekilde ya da nasıl kullandıklarının yaşanmış göstergeleridir.

Uygulanan yöntemler, devletin yönetim şekilleri ve dönem şartlarına göre oluşturulmuş; bu da yayıncılık sistemlerinin farklı biçimlerde gruplandırılmasına yol açmıştır.

3.2. Devletin İktisadi ve Sosyo-kültürel Yapılanmasına Göre Yayıncılık Sistemlerinin Gruplandırılması

Kitle iletişim sistemlerini farklı bir şekilde, devletlerin iktisadi ve sosyo-kültürel yapısına göre gruplandırmak mümkündür. Oya Tokgöz, “**Türkiye ve Ortadoğu Ülkelerinde Radyo ve Televizyon Sistemleri**” adlı çalışmasında radyo ve televizyon sistemlerini iki gruba ayırmıştır.

* Tekelci Sistemler

* Rekabetçi Sistemler⁷⁷

3.2.1.Tekelci sistemler

Bu yapıda, radyo ve televizyon yayınları devletin denetimi altındadır. Bu şekilde işleyen yapılarda iki yöntem uygulanmaktadır. İlki, yayıncılığın devlet tarafından yapılması, diğeri ise devlet desteği ve koruması altında olan bir tüzel kişiliğe yayıncılık yaptırılması.

3.2.1.1. Tam ve mutlak tekel

Az gelişmiş veya yeni kurulan ülkeler ile eski Sovyetler Birliği’nde görülen bu tekelci yönetim sisteminde, “**devlet ideolojisini sağlamlaştırmak**” amacı güdülmektedir. Bu sistemde yayın kuruluşları, devlet yanlısı yayınlara yer vermektedir. Radyo ve televizyon yayınları devlet tekeli altındadır.

Bazı devlet yönetimlerinde de, radyo ve televizyon yayınlarını uygulamak için devlet, kendi bünyesinde kamu kuruluşları oluşturur. Devletin kontrolü altında olan bu kuruluşların küçük bir kısmını özel bir teşebbüse devreder ancak büyük bir kısım hissesini kendi elinde tutar.⁷⁸

⁷⁶ Aynı. s.167-168

⁷⁷ Oya Tokgöz, **Türkiye ve Ortadoğu Ülkelerinde Radyo ve Televizyon Sistemleri** (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1972) s.51.

⁷⁸ Aynı, s.51.

3.2.1.2. Özel şirketlere tanınan tekel

Devlet tarafından kurulan radyo ve televizyon yayın kuruluşlarının işletme hakkı tek bir özel teşebbüse devredilmiştir. İşletme hakkı özel teşebbüste olsa da devlet denetim yetkisini elinde tutmaktadır.⁷⁹

3.2.2. Rekabetçi sistemler

“Düşünce ve fikir özgürlüğüne saygı”yı savunan bu sistemde, rekabet temel amaçtır. Bir başka deyişle; devlet bu sistemde birden fazla radyo ve televizyon yayın kuruluşunun oluşumuna izin, hatta destek verir. Rekabeti temel alan yayıncılıkta da farklı yapılar görmek mümkündür.

3.2.2.1. Mutlak ticari sistem

En tipik örneğinin Amerika Birleşik Devletleri’nde görüldüğü Mutlak Ticari Sistem’de çok sayıda özel teşebbüse ait yayın kuruluşları mevcuttur. Bu yayın kuruluşları özgürlüğü ön plana almış ancak, yayıncılara “ulusal politikaya uyma zorunluluğu” şartı koymuştur. Özellikle seçim kampanyalarında tam anlamıyla tarafsız olmak zorunda olan bu kuruluşlar, bir takım komisyonlar tarafından denetlenmektedirler. Yayıncı kuruluşlara işletme belgesi verme yetkisi olan komisyonlarda devlet yönetiminin çok fazla sözü olmamaktadır.⁸⁰

3.2.2.2. Kısıtlı ticari sistem

Bu sistemde rekabet, birkaç yayın örgütü arasında yapılmaktadır. Bu sistemin temelinde, çeşitli teşebbüslerin finansman açısından bir araya toplanması gelir. Kendi içinde üç ayrı çeşidi bulunmaktadır.

3.2.2.2.1. Paralel sistem

İngiltere’de kullanılan bir sistemdir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında özel teşebbüs olarak başlayan yayıncılık, Devlet’in zorlamasıyla bir çatı altında toplanmıştır. Bu şekilde ortaya çıkarılan British Broadcasting Company (BBC), 1954 yılına kadar kamu yayıncılığını tek başına götürmüştür. Aynı yıl Independent Television Authority (ITA) adlı kamu kuruluşu kurularak ticari yayıncılık başlatılmıştır. Bu yayıncılık türünde 14 program şirketi yayın saatlerini satın alarak Independent Television (ITV)’dan yayın yapmaktadırlar.⁸¹

3.2.2.2.2. Anayasal farklılıklarla ortaya çıkan çoğulcu yayıncılık

Bazı ülkelerin Anayasalarına göre, devletin tekel niteliğinde radyo ve televizyon kuruluşları kurması yasaktır. Almanya da bu ülkelerden birisidir. Eyaletlere

79 Aynı, s.53.

80 Aynı, s.54.

81 Aynı, s.55.

bölünmüş olan bu devletlerde radyo ve televizyon kuruluşlarının sorumluluğu eyalet yönetimlerine bağlıdır. Yayın kuruluşları, ülke çapında oluşturdukları birlikler sayesinde düzenlemeye gitmişlerdir.⁸²

3.2.2.2.3. Kültürel farklılaşmanın getirdiği rekabet

Farklı kültürlerin bileşkesi sonucu ortaya çıkmış devletlerde kullanılan bir rekabet sistemidir. Bu sistemde, farklı dillere sahip toplulukların iletişimini sağlamak amacı güdülmektedir. Bu amaç doğrultusunda devlet de farklı yayıncı kuruluşları destekler.⁸³

Radyo yayıncılığını, kurumların gelirlerini karşılama kaynaklarına göre iki grupta incelenebilir. Elektronik yayıncılığın başlangıcından itibaren incelendiğinde temel olarak iki düzenleme ile karşılaşmaktayız. Çok genel olarak ticari ve kamu sistemi olarak tanımlanan bu sistemler, var oldukları bölgenin, ülkenin devlet ve demokrasi geleneğiyle yakından ilişkilidir. Bu sistemler; Amerikan sistemi ve Kıta Avrupası sistemidir.

3.3. Radyo Yayın Türleri

Ticari geleneğin içinde doğduğu ve geliştiği Amerikan sisteminde iletişim özgürlüğü bireyin fikir ve ifade özgürlüğü, bilme, öğrenme hakkı kadar iletişim araçlarına sahip olmak olarak tanımlanmış, bireyin temel hakkı olarak görülmüş, diğer alanlar gibi iletişim alanına bireylerin girişi piyasa kurallarının işleyişine bırakılmıştır. Devlet ve birey arasındaki ilişki devletin yalnızca kural koyucu rolünü üstlenmiştir. Devlet teknik ve hukuki kuralları koyar, bu kurallara uyabilen ve gücü yeten herkes radyo ya da televizyon istasyonu kurabilir.⁸⁴

Batı Avrupa sistemini incelemek için Avrupa yayıncılığını iki döneme ayırmamız gerekir; 1970 öncesi ve sonrası... 1950 ve 1960'lardaki Avrupa yayıncılık sisteminde birçok ülkede yayıncılık hükümet veya parlamento ya da her ikisi tarafından kontrol edilmektedir. Bu ülkelerde iletişim örgütleri oldukça merkezi bir yapıya sahiptir, yayın kuruluşları ya sınırlı bir özerkliğe sahiptir ya da karar verme sürecinde herhangi bir etkileri yoktur. Yayın, devletin düzenli olarak ayırdığı bütçeden, ruhsat ücretleri ve sınırlı sayıda reklam gelirlerinden finanse edilmektedir. Ülkeler arasında kimi farklılıklar olmasına ve bu farklılıklar da devletin yayın kurumlarına müdahalesinin niteliğine dayanmasına karşılık, Batı Avrupa ülkelerinde yayıncılık sistemi birbirine benzerdir.⁸⁵

1960'ların sonu ve 70'lerin başlarından itibaren Avrupa yayıncılık sistemi giderek farklılaşan bir sürecin içine girmiştir. 1980'li yılların ortalarına kadar süren bu değişim

82 Aynı, s.57.

83 Aynı, s.58.

84 <http://www.bianet.org/diger/arastirma217.htm> (8.1.2001)

85 Wedell, George ve P.Crookes. **Radio 2000. 21. Yüzyılda Radyo Avrupa'da Kamu ve Özel Radyo Hizmetlerinin Önündeki Fırsatlar.**(Çeviren: Mustafa K. Gerçekler). TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı;Ankara. s17

süreci temel olarak yayıncılık üzerindeki devlet tekelinin kırılması ve serbest piyasa kurallarının bu sisteme hakim olmaya başlamasıyla sonlanmıştır. Tekelle birlikte Avrupa yayıncılık sistemini biçimlendiren bir diğer özellik ise iletişim araçlarının “kamusal hizmet” anlayışıyla düzenlenmesidir. Kamusal hizmet iletişim araçlarının topluma karşı sorumluluğu olduğu inancına dayalıdır. Bu sorumluluk, ulus devletin sınırları içinde yaşayan tüm kesimlerin bir yurttaş olarak kabul edilmesi, topluma entegrasyonlarının sağlanması aynı zamanda toplumun bütün kesimlerinin kendilerini temsil ettiğine inandıracak denli çoğulcu olması anlamına gelmektedir. Kamu hizmeti anlayışının temeli "yapı ve hizmet olarak mümkün olan en yüksek hizmet düzeyini yansıtan bir yayın içeriği ile toplumun yükselmesini ve gelişmesini sağlamaktır."⁸⁶

Radyo yayıncılığı, yayın örgütlenmeleri doğrultusunda yayın türlerine göre sınıflandırılmalıdır. Bu çalışma içerisinde yayıncılığın iktidar ile olan ilişkileri de gözönüne alınarak dört bölüme ayrılmıştır. 1976 yılında UNESCO tarafından yapılan yayıncılık gruplandırmasına göre radyo yayıncılığı üçe ayrılmış, 1980’li yıllarla birlikte bu ayrımların üzerine, günümüz Avrupa’sında önemli yer edinmiş olan, “Alternatif radyo yayıncılığını” da eklenmiştir.⁸⁷

Yayıncı kuruluşların varoluş ve amaçlarına göre bir sınıflandırma yapıldığında dört farklı yayın sistemi ortaya çıkar. Bunlar;

- * Hükümet Yayıncılığı
- * Kamu Yayıncılığı
- * Tecimsel/Özel Yayıncılık
- * Alternatif Yayıncılık’tır.

3.3.1. Hükümet yayıncılığı

Avrupa Yayın Birliği EBU (European Broadcasting Union) tarafından “hükümet yayın örgütü” olarak tanımlanan bu tip yayınlar “devlet yayıncılığı” olarak da adlandırılır.⁸⁸ Bu yayıncılık biçiminde, yayın kuruluşları doğrudan siyasal iktidara bağlıdır. Bu kuruluşların yayın ve diğer giderleri hükümet tarafından karşılanır. Hükümet yayıncılığı yapan kurumların “**özelliği ve özerkliği**” yoktur. Bu yayın biçiminde tarafsızlıktan söz edilemez. Hükümet, yayınların içeriğine rahatça karışabilir. Bu tip yayıncılıkta hükümetin yönetim anlayışı, yayınları doğrudan etkiler. Siyasal erkin düşüncesinin ve resmi görüşünün dışında yayın bu sistem için yabancı bir ögedir. İfade özgürlüğü, farklı düşüncelerin yayınlarda yer alıp almaması yine hükümetin görüş ve izinlerine bağlıdır.⁸⁹

⁸⁶ Aynı s.18

⁸⁷ Aydan F. Aydın, “Kitle İletişim Sürecinde Radyo” (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1993), s.16

⁸⁸ Tayfun Akgüner, “Kamu Hizmeti Yayıncılığı” İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi Sayı no:7 (1998) s.286

⁸⁹ Aziz, Ön.ver, s.29

3.3.2. Kamu yayıncılığı

Devlet yayıncılığı ya da hükümet yayıncılığı ile karıştırılan bu yayıncılık sisteminde resmi bir nitelik vardır. Bu yayıncılık türünde özerklik söz konusudur. Bu özerklik sayesinde kurum, siyasal iktidarların baskısından uzak tutulur. Bu yayıncılık türünde işletilen kurumlarda demokratik yaklaşımın temelinde bulunan baskı gruplarının söz hakkı vardır.⁹⁰ Bu yayınlar, yerel yönetimlerin, sendikaların, derneklerin, vakıfların kamu yararı amacıyla, toplumu belirli konularda bilgilendirmek, eğitmek, toplumun siyasal karar alma sürecine doğrudan ve dolaylı katılımını sağlamak üzere yapılır.⁹¹ Bu tür yayıncılık, “**demokratik-hukuk devleti**” ilkeleri doğrultusunda tarafsız ve siyaset üstü yayıncılık niteliğine sahiptir. Kamu yayıncılığının görevleri başında halkı eğitmek, sosyo-kültürel ve sanatsal yapısına katkı sağlamak gelir. Bir ulus-devlet sınırları içinde, ulusun ya da ortak bir kültür ve kimliğin yaratılmasında radyo ve televizyon yayıncılığına yüklenen rol, merkezi bir öneme sahiptir.⁹²

Kamu yayıncılığının temel yapı taşlarının başında, çıkar gruplarının ve siyasetin etkisinde kalmamak ve tarafsızlık gelir. Ulusal birlik ve bütünlüğün korunarak geliştirilmesi, temel hak ve özgürlüklerden yurttaşların yararlanabilmesi için gerekli bilinçlendirmenin yapılması kamu yayıncılığının temel yayın politikasıdır.⁹³

Bilinen tüm kamu hizmeti yayıncılığı modelleri, kendilerine öncelikli hedef olarak eğlendirmeyi değil eğitmeyi alırlar. Eğlendirme işlevini göz ardı etmemekle birlikte son görevleri olduğunu düşünürler.⁹⁴

Amerika Birleşik Devletleri’nde başlayıp, 80’li yıllarda bütün dünyaya yayılan özelleştirme hareketi, devlet mülkiyetindeki kuruluşların özel girişimcilere satılması, devlet sektöründeki kuruluşların içeriden tecimselleştirilmesi ve kurulların kaldırılması (deregülasyon) özelleştirme hareketlerini farklı boyutlara taşımıştır.⁹⁵ Deregülasyon dalgası 80’lerden başlayarak Avrupa’yı da etkisi altına almıştır, bu etki yayın kuruluşlarının “Amerikanlaşması” şeklinde değerlendirilebilir. Yayıncılığın Amerikanlaşması ve ticari yayıncılık modelinin varlığı kamu yayıncılığı anlayışını yıkmıştır.⁹⁶

90 Vakur Kayador, “Türkiye’de Radyo Yayın Tekeli Döneminde Siyasal, Toplumsal Yapı - Radyo Programcılığı, Yayıncılığı, Etkileşimi” (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999) s.42.

91 Akgüner, **Ön.ver.** s.287

92 Beybin Kejanlıoğlu “1980’lerden 90’lara Türkiye’de radyo-televizyon yayıncılığı” **Birikim** Sayı no:110 (Haziran 1988) s.41

93 Akgüner, **Ön.ver.**, s.287-288

94 Ataman **Ön.ver.** s.27

95 Kejanlıoğlu **Ön.ver.** s.41

96 Cem Pekman “Ticari Televizyonun Önlen(e)meyen Yükselişi” **Bilim ve Ütopya** Sayı no:77 (Kasım 2000) s.34

3.3.3. Tecimsel/özel yayıncılık

Tecimsel yayıncılıkta, -adında da anlaşılabilceği gibi- kâr, asıl hedeftir. Liberal/kapitalist ülkelerde varlığını sürdürebilen bu yayıncılık türünde, yayıncı kuruluşlar özel teşebbüslerdir. Yayınlarda popüler müzik ve reklam temel unsuru oluşturur. Gelir kaynakları sadece reklam olan bu kuruluşlar, doğal olarak, yayın politikalarını hazırlarken maddi kaygıları ön plana çıkarırlar. Diğer yayıncılık sistemlerine göre daha özgür bir yayın politikasına sahiptirler. Ancak bu özgürlük de belirli bir sınır içerisinde gerçekleşir. Devletin ya da sivil kuruluşların oluşturduğu belirli kural ve yasaklara uymak zorundadırlar. Bunun yanısıra bu kuruluşların ilk uymaları gereken kural, yayıncı kuruluşun kendisinin oluşturduğu otokontrol mekanizması olmalıdır.⁹⁷

1970'li yıllarda başlayan mikro-elektronığe dayalı enformasyon sektörü dünyada önemli gelişmeler göstermiştir. Bütün dünyaya yayılmaya başlayan globalleşme olgusu çok uluslu şirketleri yeni ürün ve pazar arayışlarına itmesi sonucunu doğurmuştur. Yeni medyalar da yeni pazarlara ulaşmak için mükemmel bir zemin oluşturmuştur. Yeni medyalar, kültür-ideoloji dağıtıcısı olarak daha belirgin bir şekilde kullanılmaya başlamıştır.⁹⁸ Reklam sektörünün gelişmesinde de yeni medyalar birebir etken olmuştur. Bugün farklı ülkelerde, kendilerine göre değişik biçimlerde yapılmış olsalar da tecimsel/özel yayıncılık bütün dünyada başat konumundadır.⁹⁹

3.3.4. Alternatif yayıncılık

Devlet ve özel sektör karşısında bağımsız durumda olan ve yerel bir yapıya dayanan bu yayıncılık türünde radyo, özgür ya da özerktir. Alternatif radyolar, dinleyicilerin yönetime ve program oluşturma sürecine katılımını sağlar. Kamu hizmeti yayıncılığı olan bu modeli kamu tekelinden kesin çizgilerle ayırmak gerekmektedir. Daha çok, sivil toplum örgütlerinin girişimleriyle yayıncılık yapan ve ticari amaç taşımayan bir model olarak düşünülmelidir.¹⁰⁰ Alternatif yayıncılık denildiğinde bir başka kavram daha gündeme gelmektedir. Genel olarak adından da anlaşılacağı gibi alternatif yayıncılık özellikle devlet yayıncılığına karşı olarak oluşturulmuştur. Birçok ülkede illegal olarak yayına başlamışlardır.

Korsan yayın olarak nitelendirilen illegal yayıncılıkta kamuoyunun desteği önemli bir güç oluşturur. Özellikle gelişmekte olan ve tekeli bir yayın anlayışının hakim olduğu ülkelerde karşılaşılan korsan yayınlar ülkedeki yayın tekelini kırmayı amaçlar. Suç unsuru taşıyan bu radyolar tekeli kırarak yayınlarını yasal boyutlara taşımayı amaçlar. Temel amaç olarak alternatif radyoların ilk örnekleridir.

97 Aziz, **Ön.ver.** s.28.

98 Pekman, **Ön.ver.** s.35

99 Keçanlıoğlu, **Ön.ver.** s.41

100 www.bianet.org/diger/arastirma1191.htm (18.5.2001)

4.ALTERNATİF YAYIN KAVRAMI, DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ALTERNATİF RADYOCULUK

Globalleşmenin sonucunda bireyler ve toplumlar yeni kültürel karşılaşma fırsatlarına sahip olmuşlardır. İnsanlar günlük yaşam pratikleri içinde de yeni etkileşimler içine girmişlerdir. Bu etkileşimler yeni dayanışma birimlerinin oluşmasını sağlamıştır. İnsanlar örgütlenerek oluşturdukları yeni kimliklerini gelişen teknoloji sayesinde kendilerine benzer kimliklerle buluşmuştur. Bu yeni yakınlaşmalar hem coğrafi hem de fikri olarak, temelde evrenselleşmeyi sağlamış gibi gözükken globalleşmeye karşı, farklılaşmayı ortaya çıkarmıştır. Özetle, globalleşme süreci, evrenselleşme (benzeşme) ve yerelleşme (farklılaşma) yönünde iki dinamiği bir arada barındıran, ikisini etkileşime geçiren, sonuçta ikisini de dönüştüren bir süreçtir. Türkiye gibi, globalleşmenin bir parçası olmak üzere Batılı modernleşmeyi benimsemiş ülkelerde, insanlar, kendilerini birörnekleştirmeye çalışanlar karşısında tepkilerini, farklılıklarını vurgulayan yerel dinsel ya da etnik kimliklerle çıkararak göstermeye başlamışlardır.¹⁰¹

Günümüzde yerellikler, bazen ulus-devlet coğrafyasını alttan ve üstten zorlayan etnik, dinsel, cemaatçi hareketler, feminist hareketler, çevreci, pasifist hareketler, bölgeci hareketler biçiminde, bazen güçlü bir belirli bir kente ait olmak duygusu biçiminde ortaya çıkan ve bir muhalefet gücü taşıyan hareketlerdir. Günümüzün küresel akışkanlığı içerisinde yer ve zaman duygusu altüst olan bireyler/topluluklar için yerellik, sınımlanabilecek, dayanışma duygusuyla ortak eylemlilik içerisine girilebilecek, hakim olanlar karşısında direnilebilecek bir "yer" sunduğu; giderek karmaşıklaşan ve kendilerini daha sıradanlaştıran yaşam ile yeni bir bağ kurmalarını sağladığı, hoşnut olmadıkları şeyleri değiştirme yönündeki güçlerini ve umutlarını beslediği için önemlidir.¹⁰²

4.1. Alternatif Yayıncılık

Ülkesel-medyanın, ulusal kimliklerin tanımlanmasında, aynı coğrafyayı paylaşan bireylerin ortak bir dil, geçmiş ve gelecek duygusu geliştirmesinde çok önemli bir rolü olmuştur. Yerel medyanın ülkesel medyadan farklı/alternatif bir söylem kurması gerekmektedir. Yerel medya, seslendiği bireylere ve topluluklara ittifaklar arayan yeni yerler ve kimlikler göstermelidir. Başka ifadeyle, yerel medya, kamusal alandaki bütün diğer sivil örgütlenmeler gibi, sürekli olarak yeni/alternatif yerel ve evrensel tanımlarının izini sürmelidir. Yerel medya ülkesel-medyaya alternatif bir söylemi ancak alternatif bir örgütlenme içerisinde gerçekleştirilebilir. Yerel medya dikey olarak örgütlendiği takdirde ülkesel-medyanın bir küçük modeli olarak davranabilir ve sadece "coğrafi bir yerelliğe" işaret edecek, alternatif bir söylem kurması imkansızlaşacaktır. Yerel medya,

¹⁰¹ www.bianet.org/diger/arastirma218.htm (7.4.2001)

¹⁰² Aynı.

yatay olarak örgütlenmelidir. 1970-1980 yılları arasında Avrupa'da görülen alternatif yayın kuruluşları yatay biçimde örgütlenmiş, reklam almayan, hiyerarşik olmayan, otoriteyi kurum içinde yatay olarak dağıtan kurumlar olmuşlardır. Günümüzde yerel yayın örgütleri, global olarak örgütlenmiş olan medyanın temsil ettiği dikey tekelleşme karşısında, yerellikleri temsil eden globalleşmenin sağladığı yeni imkanlarla yatay bir ağ biçiminde örgütlenmesi gerekiyor. Alternatif yayıncılar bu şekilde örgütlenerek hayatta kalabilmektedirler.¹⁰³

Globalleşme olgusuna rağmen alternatif yayınlarla farklı fikirleri ve düşünceleri ortaya koyan sivil toplum örgütleri için kitle iletişim araçları içinde radyonun yeri ve önemi çok farklıdır.

4.1.1. Alternatif radyo kavramı

Alternatif radyolar, geleneksel radyolarla karşılaştırıldığında her bakımdan farklılıklarını ortaya koymaktadırlar. Alternatif radyolar genel kitleye ulaşmak yerine belirli bir gruba ya da topluluğa yayın yaparlar. Bu gruplar; etnik köken farkı olan insanlardan bir kampusta bulunan öğrenci topluluğuna, dinsel gruplardan sivil baskı örgütlerinin üyelerine kadar geniş bir yelpazede olabilir.

Alternatif yayın kuruluşları, kuruluşundan, yönetiminde, ilkelerinden kadro yapısına, programcılığında, haberciliğine, üslubuna, diline kadar farklıdır. Bu yayın kuruluşları bilime, sanata, müziğe yaklaşımında da farklı ve kendine özgüdür. Yayınlar, diğer yayın kuruluşları gibi dışa bağımlı değil, ait olduğu kültüre, bölgeye yöneliktir.¹⁰⁴

Alternatif yayın yapan radyoların yayınlarında üzerinde durulan konularını, seslendikleri topluluğu ilgilendiren konular ve sorunlar oluşturur. Egemen ve yaygın yayın tekellerine karşı olarak kurulan alternatif radyolar, seslerini duyurmak ve belli konularda kamuoyu oluşturmaktadır.

Alternatif yayın kuruluşu, yeni dünya düzeninin bütün ekonomik, politik ve kültürel programına karşı "kamusal alan" oluşturulmasına katkıda bulunur. Kamusal alan, alternatif yayıncı için ulaşılması gereken bir zorunluluktur. Çünkü alternatif yayıncılıkta hedef, insanları manipüle etmek değil aydınlatmaktır. Bu da bugünkü kitle iletişim pratiğinden tümüyle ayrılmayı gerektirir.¹⁰⁵

Alternatif kamusal yayıncılık bütün bir kitle iletişim sistemine karşı bir mücadele alanı meydana getirir. Örgütsel ilişkileri, ekonomik, politik, kültürel içeriği, programcılık mantığı ve izleyici ilişkileriyle radikal bir farklılık yaratmayı amaçlar.

103 Aynı.

104 Ender Helvacıoğlu, "Alternatif Televizyon" *Bilim ve Ütopya* Sayı no 77 (Kasım 2000), s.7

105 Ataman, *Ön.ver.* s.27

Kamusal yayın kuruluşları, varolan yayın kuruluşlarında sesini duyuramayan, ama söyleyecek çok sözü bulunan, ülkenin bilimini, sanatını, ilerici kültürünü yaratan, ülkeyi her türlü yozlaşmaya karşın ayakta tutmaya çalışır.¹⁰⁶ Kamusal yayıncılığın en önemli ilkelerinden biri de diyalog ortamını sağlamasıdır. Propoganda yerine karşılıklı konuşmaya ve katılıma dayanmalıdır. Konuya, Noam Chomsky'nin yayınladığı immediast bildirge'nin yaklaşımıyla bakıldığında da bazı ortak temel noktalar bulunabilir. Chomsky'ye göre, medya olarak anılan alternatif yayın dışındaki diğer yayın kuruluşlarının devlet ve şirket elinden alınarak halk denetimine geçmelidir. Yayın dalgalarının yalnızca kamuya ait olduğunu ve bunların sadece kamu tarafından kullanılması düşüncesinde olan immediast yaklaşım taraftarları, medyanın, -dolayısıyla devletin ve şirketlerin- halkı tutsak almaya çalıştığını ve halkı hipnotize etmeyi amaçladığını düşünürler. Noam Chomsky tarafından yayınlanan İmediast Bildirge'de diyalog hakkında şu ifadeleri kullanmıştır; “Unutmayın, diyalog hegemonyayı dengeler ve içtenlik güçlenir.”¹⁰⁷

Alternatif radyo yayıncısı, yayınlarından maddi gelir elde etmeyi ikincil planda düşünmektedir. Dolayısıyla yayınlarında reklama çok fazla yer vermez. Alternatif yayın kuruluşlarında reklam olanaklarının kısıtlı olacağından böyle bir yayıncılık tabi ki bazı yardımlar ve katkılar alacaktır; ama mali açıdan yaşamını garanti altına almanın anahtarı “kollektif çaba ve karşılıksız emek”tir.¹⁰⁸ Maddi olanakları sınırlı olan alternatif radyolar, düşük çaplı ve ucuz vericiler ile yayın yaparlar. Amatörlük bilincinin yaygın olması ve düşüncelerin ifade edilmesi temel amaç olduğundan yayınlar profesyonel bir yaklaşım içinde değildir. Bu radyoların en büyük deneticileri dinleyicilerdir. Geleneksel radyoların uyguladığı dikey iletişimin aksine dinleyici ile yüksek oranda iletişim kurarlar. Çift yönlü bir iletişim süreci vardır.¹⁰⁹

Alternatif radyoları diğer radyolardan ayıran farklardan biri de yönetilme biçimleridir. Bu radyolar, dernekler, federasyonlar, kamusal kurumlar ya da doğrudan dinleyici temsilcileri tarafından yönetilirler. Kamusal yayın, kamusal kurum ve kuruluşlar olmadan düşünülemez. Böylesi bir yayıncılık anlayışında bütün söylenmesi gerekenleri söyleyen tek bir kurum olamaz. Bu nedenle alternatif yayıncılık belirli ilkeler doğrultusunda birçok örgütle, kamusal kurumlara, derneklere açık olmalıdır.¹¹⁰

106 Helvacıoğlu, **Ön.ver.** s.6

107 Noam Chomsky, **Medya denetimi: İmediast Bildirge** Çeviren: Şen Süer (İstanbul: Tümzamanlaryayıncılık, 1993). s.18

108 Helvacıoğlu, **Ön.ver.** s.7

109 Abdülkadir Candemir, “1995 Türkiye’sinde Yasal Düzenlemelerle Birlikte Kamusal, Yerel ve Özel Radyolar” (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sos.Bil. Ens.) s.104.

110 Ataman, **Ön.ver.** s.30-31

4.1.2. Alternatif radyoların ortaya çıkma sebepleri

Alternatif radyoların ortaya çıkmasının bazı sebepleri ön plana çıkmaktadır; her topluma göre farklılık gösteren alternatif radyoların ortaya çıkmasında temel olarak şu sebepler öne çıkmaktadır.

Muhalefet partileri devlet radyolarından tam anlamıyla yararlanamamaktadır. Kendi yandaşlarına ulaşmak, fikirlerini ortaya koymak için alternatif radyolara ihtiyaç duymaktadır. Merkezi yönetimlerin dışında kalan idari yönetimler halkla daha etkili iletişim kurabilmek, hizmetlerini halka tanıtmak ve anlatmak için radyolardan yararlanabilecekleri düşüncesindedirler.

Toplumlar farklı tarzdaki toplulukların bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Toplum içinde yer alan belirli kültürel özelliklere sahip topluluklar, kültürel değerlerini kaybetmemek ve bu değerleri geliştirmek amacındadırlar. Ayrıca bu topluluklar bazı sorunlarla karşı karşıya kalabilirler; bu sorunların giderilmesi ve kamuoyu oluşturmada radyolar etkin bir rol oynayabilirler. Kamuoyunun özgür ve eşit koşullarda oluşması ancak iletişim temelli bir kamusal alanda sağlanabilir. Dolayısıyla alternatif yayınlar, sivil itaatsizliğin meydana gelmesi için ideal bir ortam yaratır.¹¹¹

4.1.3. Dünyada alternatif yayıncılığın başlangıcı ve gelişim süreci

Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada gibi yayıncılığın başından itibaren özel kurumlarca yapıldığı ülkeleri saymazsak, Avrupa kıtasında ve dünyanın diğer ülkelerinde özel ticari radyo ve televizyonculuğun da yolunu alternatif radyolar açmıştır. Ayrıca ulusal ölçekte yayın yapan devlet yayın kuruluşları da bu radyolarla rekabet edebilmek için yerel ve bölgesel istasyonlar kurmak zorunda kalmıştır.

Avrupa ülkelerinde 1960'larda gemilerden yapılan yayınlarla başlayan korsan radyo 1970'li yıllarda ilk olarak İtalya daha sonra da Fransa başta olmak üzere diğer ülkelerde "özgür radyo" olarak hayata geçmiştir.¹¹² Devlet tekellerinin yıkılmasına neden olan bu anlayış sonucu kurallara aldırmayan radyolar kurulmuştur. Devlet yönetimleri başlangıçta "korsan" ve "yasadışı" olarak tanımladıkları bu radyoları 1980'li yıllarla beraber yasallaştırmışlardır. Yasal anlamda tanınan radyolara başta frekans düzenlemesi olmak üzere çeşitli kolaylıklar sağlanmıştır. Devlet tekellerinin devam ettiği ülkelerde ise vatandaşların devlete ait olan yayın kuruluşlarından daha fazla yararlanması için olanaklar sağlanmıştır.

Alternatif radyolar hemen hemen tüm Avrupa'da yasadışı olarak ortaya çıkmıştır. Devlet tekeline karşı olarak kurulan bu radyolar hükümetlerin baskıları sonucu kapatılmaya başlamış, halkın tepkileriyle yasal bir düzene oturtulmaya çalışılmıştır. Konuyu daha ayrıntılı incelemek için alternatif radyoların ülkeler düzeyinde ortaya çıkış ve gelişim evrelerini incelemek gerekir.

¹¹¹ Yavaşgel, **Ön.ver.** s.405

¹¹² Jeannency, **Ön.ver.** s.250.

4.1.3.1. İtalya

İtalya'da yaşanan olaylar Türkiye'de yaşanan sürecin bir benzeri olmuştur. Türkiye ile İtalya'daki farkların başında devlet tekeli yikan İtalyan radyolarının ticari amaçla kurulmamış olmasıdır. İtalya'da alternatif yayıncılığın öncülüğünü "Movimento" denen kadın dernekleri, yeşiller, eşcinseller, işçiler, işsizler ve aşırı sol örgütler gibi toplumsal gruplar yapmıştır. 1974'te başlayan radyo karmaşası uzun yıllar çözülememiştir. Ancak 1990 yılında İtalyan Parlemtosu'nda yapılan uzun tartışmalar sonucunda elektronik yayıncılık alanında düzenlemeyi sağlayan "Yayıncılık Yasası" kabul edilerek, yürürlüğe girmiştir.¹¹³

4.1.3.2. Fransa

Fransa'da ilk düzenli radyo yayınlarının başlamasından kısa bir süre sonra hükümet tarafından çıkarılan bir kararnamede resmi ve özel istasyonlarının kurulabileceği belirtilmiştir. 1941 yılında görev yapan hükümet özel radyo istasyonları kapatmaya başlamıştır. 1945 yılından sonra ise hiç bir özel radyo istasyonu yayın yapamaz hale gelmişti.

1968 yılında gelişen öğrenci olayları sırasında Paris'te Radio-Sorbonne, Lille'de ise Radio-Campus adlı amatör radyolarla üniversite öğrencilerinin korsan yayınları başlatması, tekeli ilk kez delen girişimler olmuştur. Devlet, bu yayınları engellemek için vericilere el koyma yolunu denemiş, bunun yanısıra başka bir yöntem daha kullanmaya başlamışlardır. Yayınları parazitler yaratarak engellemeye çalışmış, ancak tüm çabalar özgür radyoların sayısının artmasını engelleyememiştir. Çeşitli parti ve sendikalar özgür radyolara hükümetin engellemelerine karşı destek vermişlerdir. Muhalefet partisi olan Sosyalist Parti'nin 28 Haziran 1979'da kendi radyosunu kurması, siyasal desteğin oluşmasını sağlamıştır. Sosyalist Parti hükümete geldikten sonra 10 Kasım 1981'de devlet tekeline rağmen yayın yapan korsan radyoların yasallaşmasını sağlayan bir yasa çıkardı. Yeni yasaya göre dernekler bir verici ile FM yayını yapmak üzere radyo istasyonu kurma hakkını kazanmış oldu.

Hükümet yerel radyoların reklam almalarını yasaklamıştı. Karara gerekçe olarak, reklamlara izin verildiği takdirde alternatif yayın kurumlarının bağımsızlığını etkileyebileceği düşüncesi hakimdi. Birçok radyo gelir sağlayabilmek için gizli reklam yapmaya başlamıştı. Gizli reklamlar yayın akışlarına, haber bültenlerine sıkıştırılıyor, yasak böylece deliniyordu.

Yeni bir düzenleme daha yapılarak 23 Mayıs 1984 'te çıkarılan bir yasa ile yerel-özel radyoların reklam alabilmeleri kabul edildi. Yeni düzenlemede, isteyen radyolar reklam alabiliyor ancak devlet yardımı kesiliyordu. 1985 yılına gelindiğinde artık özgür radyolar önemini yitirmiş, yerine yerel-özel radyolar almıştır.¹¹⁴

113 www.bianet.org/diger/arastirma/1191.htm (18.5.2001)

114 Hıfzı Topuz Mahmut Tali Öngören, Aysel Aziz ve Mesut Önen, **Yarının Radyo ve Televizyon Düzeni** (İstanbul:TÜSES ve İLAD Ortak Yayını). s.66-73.

4.1.3.3. İngiltere

İngiltere'de radyo ve televizyon yayınları 1922'de ticari bir şirket olarak kurulan daha sonra, 1927'de özerk kamu kuruluşu niteliğini kazanan BBC tarafından yürütülmekteydi. Avrupa'da ilk alternatif yayın kuruluşu Radyo Caroline, 1964'te kuruldu. Genelde bir yük gemisine yerleştiren radyo vericisi ile Manş Denizinden ve uluslararası sulardan yapılan yayınlar yerel radyo girişimcilerine örnek olmuştur. Radio-Caroline'a duyulan ilgi sonucu BBC, yerel radyo kanallarına izin vermek zorunda kalmış, 1972 yılının Temmuz ayında yeni bir yasal düzenlemeyle işçi sendikaları, yerel kooperatifler ve basın kuruluşlarının yayın şirketleri kurabilmelerini mümkün hale getirmiştir.¹¹⁵

4.1.3.4. Almanya

Federal Almanya ile “demir perde” ülkesi Doğu Almanya'nın 1991 yılında birleşmesine kadar Federal Almanya'da devlet tekeli yaşanmaktaydı. Alman hükümetlerinin özgür radyolara karşı çıkmasına rağmen 1970'li yıllarda başlayan özgür radyoculuk hareketi korsan şekilde yapılmaya çalışılıyordu. 1991 yılında iki Almanya'nın birleşmesi ile korsan yayınlar özgürce yayın yapmaya başlamıştır.¹¹⁶

4.1.3.5. Danimarka

Mayıs 1981'de Danimarka Parlamentosu çıkardığı bir yasayla Kültür Bakanlığını kamusal bir radyoculuk girişimi ile görevlendirdi. Bu yasa doğrultusunda 1983 Nisanında deneme yayınlarına başlanmıştır. Deneme yayınları başarılı olunca hükümet, devlet tekeli yayıncılığı yapan Danmarks Radio'nun yanında yerel, kamusal ve tecimsel olmayan bir radyo şebekesine izin vermiştir. Sendikalar, kültürel dernekler, siyasal partiler ve dinsel topluluklar, reklam almadıkları takdirde yerel düzeyde radyo yayını yapabileceklerdi.¹¹⁷

4.1.3.6. Hollanda

Hollanda'da yayıncılık diğer ülkelerden çok farklı başlamıştır. Gelenekselin aksine radyo yayınları devlet tarafından kurulmamış, halk kendi kendine bu işe atılmıştır. 1920'lerde başlayan halkın “radyo tutkusu” günümüzde de devam etmektedir. Yayınlar devlet tekelinde olmasına rağmen devletin yayınlara karışması yasaktır. Devletin kurduğu Netherlandes Omroep Stiehling-Hollanda Yayıncılık Kurumu (NOS), sadece naklen yayınların, spor ve haber programlarının yapılmasını düzenler. Diğer yayınlar halkı temsil eden dernekler tarafından yapılır. Yayıncılık açısından dünyanın en özgür yasalarına sahip olan Hollanda'da siyasal partiler yayın kurumlarına doğrudan müdahale edemezler.¹¹⁸ Katolikler, Protestanlar, sosyalistler, liberaller, masonlar, cinsel özgürlük taraftarları, program yapabilmekte, görüşlerini açıklayabilmektedirler.¹¹⁹

115 Jeanneney, ön.ver s.250.

116 Topuz ve diğerleri, Ön.ver. s.76.

117 Aynı, s.74.

118 www.bianet.org/diger/arastirma/191.htm (18.5.2001)

119 Ataman, Ön.ver. s.26-33

4.1.3.7. Yunanistan

Yunanistan'ın da özel ve alternatif radyolarla tanışması korsan yayıncılıkla başlamıştır. 1989 yılında yayınlanan korsan sinyaller, 2500'e yakın vericiden yayılıyordu. Devlet, bunlardan 70 tanesine izin verdi.¹²⁰

4.1.3.8. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri'nde tecimsel/özel yayıncılık ve kamusal yayıncılık olmak üzere iki tür yayıncılık yapılır. On bir binin üzerinde radyo istasyonu bulunan ülkede yaklaşık bine yakını kamusal yayın yapmaktadır. Devletin ve ticari yayıncıların dışında tutulan kamu radyoları üç grupta toplanmıştır;

Ulusal Halk Radyoları-National Public Radios: Amerika'da "**Public Radio**" olarak adlandırılan 240 radyo, eğitsel amaçlar güder ve yeni teknolojilerin uygulanmasına destek vermektedir. Public Radio'lar üniversite, belediye, eyalet meclisi gibi kamusal bir kuruma bağlı özerk kuruluşlardır. Yayınlarında reklam yoktur, gelirleri hükümet, eyalet meclisi, yerel yönetim, kamu kuruluşları ve dinleyici örgütleri tarafından sağlanır.

Bağımsız Topluluk Yayıncıları-National Federation of Community Broadcasters: Bu radyo istasyonları hiçbir kamusal kuruma bağlı değildir. Tamamen bağımsız olan bu yayıncılar, radyoyu bir animasyon ve toplumsal gelişme aracı olarak kullanırlar. Amaçları, seslerini duyuramayan etnik azınlıkların, yoksulların, kadınların, yaşlıların haklarını savunmaktır.

Okul Radyoları-Scholar Radios: Kamusal yerel radyoların büyük bölümü kolej ve üniversite radyolarıdır. Eğitime yönelik yayınları olan bu radyoların sayıları 700'ü geçmektedir.¹²¹

Amerika Birleşik Devletleri'nde televizyon yayıncılığı açısından bakıldığında da alternatif yayıncılık yapan kuruluşlara rastlamak mümkün. Dev iletişim tekellerinin bulunduğu Amerika'da Public Broadcasting Service-PBS isimli 300'ün üzerinde istasyonun bulunduğu şebeke sayesinde üniversiteler, belediyeler ve bazı kamu kuruluşları ile bazı azınlık ve marjinal gruplar yayın yapmaktadırlar. Bu grupların yaptığı yayınlar, federal hükümet, yerel fonlar, vakıflar, bağışlarla gerçekleştirilmektedir.¹²²

1.3.9. Kanada

Kanada topluluk radyo ve televizyonları açısından diğer ülkelere öncü olmuştur. Farklı kültürlerle sahip olan ülke, Kızılderililer ve Eskimolar gibi topluluklara, kendi kültürlerini yaşatabilmeleri için, radyo istasyonları kurma izni vermiştir. Bu istasyonlar devlet tarafından desteklenmektedir.

¹²⁰ www.bianet.org/diger/arastirma/191.htm (18.5.2001)

¹²¹ Topuz ve diğerleri, **Ön.ver.** s.78-79.

¹²² Ataman, **Ön.ver.** s.26-33

Kanada'da yayın yapan ve "**Topluluk Girişimleri**" olarak tanımlanan kamusal radyolar, üç ana grupta toplanabilir;

-*Öğrenci Radyoları*: Öğrencilerin kampüs alanı içerisinde birbirleriyle iletişim kurmaları amacıyla kurulmuştur.

-*Topluluk Radyoları*: Kendi kültürünü yaşatmak isteyen her topluluk yayıncılık yapmak üzere radyo kurabilmektedir.

-*Yerli Radyoları*: Kanada'da yaşayan Kızılderili ve Eskimo halklarının kültürlerini yaşatabilmelerini sağlamak için kurdukları radyolardır.

Tecimsel amaç güdülmeyen ve eğitici radyo olarak tanımlanan bu radyolara yerel yönetimler ve devlet destek olmaktadır. Ayrıca yerli radyoları reklam yapma hakkına sahiptir.¹²³

4.2. Türkiye'de Radyo Yayıncılığı ve Alternatif Radyoculuk

Türkiye'de radyoculuk ilk başladığı günden itibaren gerek halkın, gerekse iktidarların üzerinde önemle durduğu konuların başında gelmektedir.

1927 yılında başlayan ve 1989 yılına kadar yaşanan dönemde Türkiye'de yayıncılık devlet tekelinde yapılmıştır. Özellikle Avrupa'da da Türkiye'dekine benzer gelişmeler yaşanmıştır. Günümüzde, Türkiye'deki yasalar Avrupa'daki yayıncılık yasalarına göre büyük farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkların başında yayıncılık yapma haklarının Türkiye'de kime izin verildiği daha doğrusu kime "**izin verilmediği**"dir.

Gelişmiş ülkelerin kabul ettiği, hatta devlet yönetimleri ve iktidarların finansal kaynak yaratmaya çalıştığı, sivil toplumun sözcüleri olan alternatif yayıncılığa Türkiye'de izin verilmemektedir.

Türkiye'de alternatif yayıncılığa izin verilmemesinin nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler hükümetlerin siyasalarında belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. En genel anlamıyla siyasa; hükümetlerin bilinçli ya da bilinçsiz olarak yaptıkları veya yap(a)madıkları şeyler olarak tanımlanabilir.¹²⁴ Türk hükümetlerinin yayıncılık siyasasını anlamak için Türk yayıncılığının tarihinin incelenmesi gereklidir.

123 Topuz ve diğerleri, **Ön.ver.** s.80-82.

124 <http://www.bianet.org/diger/arastirma222.htm> (7.4.2001)

4.2.1. Türkiye yayıncılık tarihi

Bütün dünya'da toplumlar üzerinde büyük etkiler gerçekleştirmiş olan radyo yayıncılığı Türkiye'de yaklaşık yetmiş yıllık bir geçmişe sahiptir. 1927 yılında başlayan radyoculuk serüveni içinde devletin, daha doğrusu iktidarın, olumlu/olumsuz köklü etkileri olmuştur. Yayıncılık tarihini iktidar ve yayın kuruluşunun işleyiş şekli ve iktidar ile ilişkisi bağlamında incelediğimizde Türk yayıncılığını üç ana bölümde inceleme gerekir;

*TRT Öncesi Dönem

*TRT Dönemi

*Radyo ve televizyon yayıncılığında özelleşme süreci

4.2.1.1. TRT öncesi dönem (1927-1963)

Cumhuriyetin ilk yıllarında başlayan ve otuz beş yılı aşkın bir süreyi kapsayan bu dönemde radyo idare olarak birkaç kez el değiştirmiştir. Radyonun ilk kuruluş amacına baktığımızda, Atatürk İlke ve İnkılapları'nın halka anlatılması ve benimsetilmesi yani ulusal ve toplumsal propoganda aracı olarak kullanıldığı görülür. toplumsal bir fayda amacıyla yapılan bu uygulama, 1946'dan sonra radyo, hükümetlerin siyasi propogandalarına alet olmuştur.

Türkiye'de radyonun gerekliliği, Kurtuluş Savaşı sırasında ortaya çıkmıştı. O dönemde radyo, telsiz telgraf gibi "**haberleşme**" amacıyla kullanılıyordu. Radyonun haberleşmede kullanılmasından dolayı Cumhuriyet'in ilk yıllarında radyonun örgütlenmesi için devlet bazı girişimlerde bulundu. İlk olarak 1925 yılında "**Telsiz Tesisi Hakkında Kanun**" adıyla bir yasa çıkarıldı. Fransız TSF (Telephonie Sans File) adlı şirket, ihaleyi kazandıktan sonra hemen alt yapı çalışmalarına başladı. Çalışmaların sonunda, 1927 yılında İstanbul ve Ankara'da telsiz istasyonları oluşturulmuş, Moskova, Berlin, New York, Londra ve Tahran gibi merkezlerle bağlantı kurulmuştur.¹²⁵

Türkiye'de ilk kamusal radyo yayıncılığı Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi (T.T.T.A.Ş.) tarafından yapılmıştır. 6 Ocak 1926'da kurulan şirketin alt yapısı devlet tarafından hazırlanmıştır.¹²⁶ Yeni kurulmuş Cumhuriyet'i ve Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli olan Atatürk Devrimleri'ni halka anlatmak ve benimsetmek için radyo yayınları etkili olacaktı. Bu amaç doğrultusunda T.T.T.A.Ş.'yi oluşturma işini devlet kendisi üstlenmiştir. Ayrıca özel girişimi teşvik etmek için şirketin yüzde 30 hissesini özel sektörden oluşturmuştur. Devletin bu şirkere özel sektörü de dahil etmesinin bir başka sebebi de 1923-1929 yılları arasındaki iktisadi siyasasıdır. Türkiye'de 1923 ile 1929 arasında iktisat siyasalarındaki temel yaklaşım, devlet desteğiyle bir yerli ve ulusal burjuvazi "yetiştirilmesi"dir. Bunun en yaygın yöntemi de, devlet tekellerinin imtiyazlı

¹²⁵ Sibel Özdemir, "Dünden Bugüne Türkiye Radyoculuğu" (Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi, 1995 Eskişehir), s.6-7.

¹²⁶ Sacide Vural, **Radyo-Televizyon Kurumlarında Yönetim ve Türkiye'deki Uygulama** (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 1986), s.103-105.

özel şahıs ve şirketler tarafından işletilmesidir. Zaten, siyasal ve idari kadrolar, bizzat, şirketlere ortak ya da bunlarda hissedar olmuşlardır.¹²⁷ Dönemin ekonomik yetersizliklerinden dolayı özel sektörün tek başına bu işe girmesi de çok zordu.

Mart 1927'den itibaren örgütlenmiş radyo yayınları, iki aylık deneme yayınından sonra, düzenli bir şekilde 6 Mayıs 1927'de İstanbul'da başlamıştır. İstanbul telsizinin yayına girmesinden bir süre sonra Ankara telsizi de düzenli yayınlara başladı. Tam olarak Ankara telsizinin hangi tarihte yayına başladığı bilinmemesine karşın elimizdeki bilgilere göre Ankara istasyonu 18 Kasım 1927'de hizmete sokulmuştur.¹²⁸

On yıl yaşamını sürdürebilen Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi'nin yayın hakkı 18 Ağustos 1936'da devletin çıkardığı bir kararnameyle radyonun yönetimini ele almasıyla son bulmuştur.¹²⁹ Radyo yayın sözleşmesi Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi'nden alınıp Posta Telgraf Telefon İşletmesi Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Radyo yayıncılığında özel girişimin başarılı olamaması ve devletin iktisadi ve toplumsal hayata giderek artan müdahalesi gibi etkenlerin yanı sıra, Avrupa'da yayıncılık alanına devletin el atması ve faşist İtalya ve Almanya ile Sovyetler Birliği'nde siyasal iktidarların radyoyu etkin bir propaganda aracı olarak kullanmaları, Türkiye'de radyonun devlet tekeline alınmasının yolunu açmıştır.¹³⁰

Türkiye Radyoculuğu'nun PTT Genel Müdürlüğü yönetimindeki dört yılını teknolojik bakımdan incelediğimizde -özellikle 1936-1938 yılları arasında- hiçbir gelişme yaşanmadığını görüyoruz. Radyo vericileri hala gerçek gücünde çalıştırılmamakta, Ankara Radyoevi ve Etimesgut vericilerinin yapımı tamamlanmamış durumdadır. Stüdyolar ise T.T.T.A.Ş. dönemindeki yapılarıyla aynen faaliyetini sürdürmektedir. Dönemin en büyük yeniliği Ankara'da yeni bir vericiyle Radyoevi'nin açılışı olmuştur. Ankara Radyosu yaklaşık üç aylık deneme yayınından sonra düzenlenen bir törenle 28 Ekim 1938'de hizmete girmiştir.¹³¹

Radyoların PTT Genel Müdürlüğü yönetimindeki sürecin sonlarında İkinci Dünya Savaşı dönemi başlamıştır. Bu dönem dünya yayıncılığı açısından olduğu gibi Türkiye yayıncılığı açısından da bir durgunluk dönemi olmuştur. Ancak, işlev açısından radyo, toplumda en çok aranan bir haber alma aracı olarak ön plana çıkmıştır.¹³²

127 <http://www.bianet.org/digcr/arastirma222.htm> (7.4.2001)

128 Uygur Kocabaşoğlu, **Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna** (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1980), s.29

129 T.T.T.A.Ş.'nin yayın haklarının devlet eline geçirilmesi konusunda çelişkili açıklamalar bulunmaktadır. Devir işlemleri ile ilgili çıkarılan 18 Ağustos 1936 tarih ve 2/5206 sayılı kararname Resmi Gazete'de yayınlanmamıştır. Ancak bu kararnamenin bir kopyasını Uygur Kocabaşoğlu, Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğünden aldığını belirtmiş. Ancak, Semih Tuğrul'un Türkiye'de Televizyon ve Radyo olayları adlı kitabında radyonun P.T.T.'ye devredilmesinin 1937 yılında çıkan 3222 sayılı Telsiz Kanunu'na göre yapıldığını söylemektedir.

130 Uygur Kocabaşoğlu, "Radyo." Türkiye Cumhuriyeti Ansiklopedisi. Cilt 10. İstanbul: İletişim, s.2733

131 **Cumhuriyet**, (28-29-30 Ekim 1938).

132 Kocabaşoğlu, **Ön.ver.**, s.175.

1946 yılında Türkiye’de çok partili dönem’e geçilmiş, bu da radyoyu doğrudan etkilemiştir. Bu gelişmeler sonucu radyonun genel yayın politikası, örgüt biçimi ve yönetimi değişmiştir.

1946-1960 yılları arasında radyo, iktidarla muhalefet arasında bir çekişme konusu olmuştur. Çok partili döneme kadar günlük programlar üzerinde yoğunlaşan yönetim olgusu, bu yeni dönemde radyonun siyasal etkinlik sağlama özelliği üzerinde odaklaşmıştır. Özellikle Demokrat Parti, radyoyu, “**bir kitle iletişim aracı, kültür ve eğitim kurumu**” olarak değil, “**etkili bir telkin ve propoganda aracı**” olarak görmüş; dolayısıyla kendisi dışında radyodan kimsenin yararlanmasını kabul etmemiştir. Demokrat Parti iktidarı, radyonun haberler ve siyasal niteliği ağır basan yayınlarında, muhalefete hiç hak tanımayan bir politika izlemiştir.

İktidarın bütçe görüşmelerinde ve Meclisin çalışmalarını yansıtan “**TBMM Saati**” programında bile Demokrat Parti sözcüleri dışında radyoda hiçkimseye söz hakkı tanımayan, uzlaşmaz bir tavır takındığı söylenebilir.¹³³

Demokrat Parti, 1957 seçimden sonra da 5545 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu’nda yapılan değişikliklerle siyasal partilerin radyodan seçim propogandası yapması yasaklanmış, ancak hükümet bu yasaklardan etkilenmeyecek duruma getirilmiştir.¹³⁴

Aynı dönem içinde iktidarda olan Demokrat Partisi, radyoda kendi propogandasını yaptırmıştır. Muhalefette olan CHP aleyhine yapılan yayınlar içinde dikkat çeken programların başında, “**Vatan Cephesi**” programı gelmektedir. 1 Ekim 1958 günü 1900 haberlerinde Vatan Cephesinin kurulduğu haberiyle başlayan yayınlar, 26 Ocak 1960 tarihine kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra saat 1400’te yayınlanan “**Yurdun Dört Köşesinden Haberler**” adlı programda yayınlar devam etmiştir. Programda, Demokrat Parti’ye katılanların isimleri okunmuştur. İlk başlarda on dakika olan programlar bir süre sonra 30 dakikaya çıkmıştır. Yassıada mahkemelerinde bu yayınlarla ilgili yapılan soruşturmada Vatan Cephesi yayınlarının, 5887 dakika yayımlandığı anlaşılmıştır. Yayınlarda küçük yaştaki çocukların, hatta hayatta olmayan kişilerin CHP’den ayrılarak vatan cephesine katıldığına dair bilgiler de bulunmaktadır.¹³⁵

27 Mayıs 1960’ta, devlet yönetimine el koyan Türk Silahlı Kuvvetleri subayları, radyo aracılığı ile kabineyi oluşturan bakanları teslim olmaya çağırmış, ayrıca gelişmeleri tüm ülkeye duyurmuştur.¹³⁶

133 “Fethi Karder, **Devlet Radyosu’nun Duruşması** s.81-82.” Kayador, **Ön.ver.** s.

134 Kocabaşoğlu, **Ön.ver.** s.349-350.

135 **Aynı**, s.352.

136 Hikmet Özdemir, “Siyasal Tarih 1960-1980”, **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980** (5. Basım İstanbul: Cem Yayınevi Temmuz 1997), s.194.

4.2.1.2. TRT dönemi (1963-1989)

Bu dönem Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumunun kuruluşu ile başlar. Özel yayınların başlaması Türk yayıncılığı için yeni bir dönemin başlangıcına kadar devam etmektedir. Türkiye’de radyo yayıncılığının dönemleri ele alındığında 1989 yılının önemi ortaya çıkacaktır. Bu tarihe kadar yapılan yayınlar devlet tekeli bünyesindeydi. TRT dönemi olarak adlandırabileceğimiz yirmi yedi yıllık süre içinde televizyon yayınları başlamış, daha sonra önce radyoda sonra da televizyonda yayın yapan kanal sayıları artmıştır. Yine aynı sırayla yayınlarda reklamlara yer verilmiştir. Radyo ve televizyon istasyonları, TRT öncesi dönemde olduğu gibi 1971 muhtırası ve 1980 askeri harekati’nda stratejik noktalar arasında yer almıştır. Bu dönemde de daha önceki dönemde olduğu gibi siyasilerin etkisi altında kalmıştır.

27 Mayıs Askeri harekati ile radyo yayınlarının yönetim ve işleyişi de yeniden düzenlendi. Harekat öncesi radyo yayınlarının tamamen siyasal erkin yönetim ve denetiminde olması, muhalefet partilerine ve diğeri toplumsal güçlere hak tanımaması gibi nedenlerle, devrim sonrası çıkarılan 1961 Anayasası’nda radyo ve televizyon yayınları ile ilgili bağlayıcı hükümler yer aldı.¹³⁷ Anayasa’nın 121’inci maddesinde “**radyo ve televizyonların idaresinin, özerk kamu tüzel kişiliği halinde kanunla düzenleneceği**” ve “**tarafsızlık**” kavramlarına yer verilmiştir.¹³⁸

Anayasanın 121’inci maddesinin öngördüğü yasa 359 sayılı “**Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Kanunu**” adı ile 24 Aralık 1963’te kabul edilerek yürürlüğe girdi. Yasa ile Türkiye’deki radyo ve sonradan kurulacak televizyon yayınlarının yönetimi, **Türkiye Radyo Televizyon Kurumu** adı ile radyo ve televizyon yayınlarını tekel olarak yürütülecek “**özerk bir iktisadi kamu kuruluşu**”na verilmiş oldu. TRT kurulduktan sonra ilk olarak muhalefetin sesi radyo haber bültenlerinde rahatlıkla duyulmaya başlandı. Muhalif sesler ve haber dışındaki yayınlarında yer alan izlencelerde yeni ve çağdaş konuların işlenmesi, iktidar ve bürokraside, tepkilere yol açmıştır.¹³⁹

TRT’nin kuruluş yıllarında ve daha sonraki dönemlerde hükümetler, TRT üzerinde çeşitli baskılar yaratabilmek için, TRT Genel Müdürü’nü ve diğeri üst düzey yetkilileri ve arkasından da TRT Yasası’nı değıştirme girişiminde bulundular ve bu gibi yollarla da TRT’de istediklerini yaptırmaya çalıştılar.¹⁴⁰ Baskılar, TRT içinde siyasal bilince, mesleksel bilgiye ve bu arada da “**özerklik**” ve “**yansızlık**” kavramlarına gerçek değerleri zamanla getirebilecek olgunluğa sahip bir kadronun oluşmasını engellemiştir.

137 Topuz ve diğeri, **Ön.ver.** s.90.

138 **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası** Md:121 1961.

139 Topuz ve diğeri, **Ön.ver.** s.94.

140 Topuz ve diğeri, **Ön.ver.** s.98

Altmışların sonlarına doğru uç noktalar arasında gerginliklerin yaşanması, parlamento ve hükümetlerin tutumları sonucunda, 12 Mart 1971’de Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime bir muhtıra göndermiştir. Üç maddeden oluşan muhtıra metninde Türk Silahlı Kuvvetleri, Meclis’in icraatları sonucu ortaya çıkan huzursuzluklar ve anarşiden duydukları rahatsızlığı dile getirmiştir. Bu sorunları çözmeyi amaçlayan Türk Silahlı Kuvvetleri devlet idaresini doğrudan üzerine almaya karar vermiş, bu kararını da radyo aracılığı ile tüm ülkeye duyurmuştur.¹⁴¹ Muhtıra sonrası 1971 ve 1973 yıllarında yapılan Anayasa değişiklikleri, 1961 Anayasası’ndan doğan karışıklıkları ortadan kaldırmayı amaçlıyordu. Bunların içinde yayıncılık açısından en önemli değişiklik, TRT’nin özerkliğinin kaldırılmış olmasıdır. 29 Şubat 1972’de TRT Kurumu, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı denetiminden alınıp, Başbakanlığın denetimine verildi. Bu sayede genel müdürü hükümet belirleyecek, kimi isterse onu “TRT Genel Müdürü” yapabilecekti. Yönetim Kurulu’nun seçiminde yapılan değişiklikle üye sayısı 9’dan 11’e yükseltildi. Üyelerden üçü Bakanlar Kurulu, diğerleri TRT Yüksek Seçim Kuruluna verilen tasarıdaki kurum ve örgüt üye listelerinden seçiliyordu. Yönetim kurulu üyelerinden üçünü hükümetin seçmesinin tek anlamı vardı; “TRT artık özerk değil.”

12 Mart’la yönetime gelen Musa Ögün, 30 Ağustos 1973 tarihinde TRT Genel Müdürlüğü görevinden ayrıldı. Ögün’ün yerine 15 Şubat 1974’te İsmail Cem İpekçi, genel müdürlük görevine atanmıştır. Genel Müdür İsmail Cem kadrosunu kurarak ikinci radyo yayınının planını oluşturmuştur. Bu yeni radyo kültür ağırlıklı yayınlarla, bir anlamda, “halk üniversitesi” olacaktı. Ayrıca bu radyoda çocuk sorunlarına ve eğitimine büyük ağırlık verilecek, öğretmenlere yönelik programlar hazırlanacaktı. TRT 2, 1 Ocak 1975’te yayına başladı. Aynı gün, Ankara, İstanbul, İzmir illerinde TRT 3 yayınları da başladı. TRT 3’ün yayın amacı, çeşitli müzik dallarında yozlaştırıcı eğilimleri sınırlamak ve kaliteli müzik türlerini halka tanıtmak ve bunların gelişimini sağlamaktı.¹⁴² TRT’de bu gelişmeler yaşanırken mecliste yanan siyasi krizler sonucunda yönetim sürekli değiştirilmeye başlanmıştır.

12 Eylül 1980 sabahı başlayan ve “**Bayrak Harekati**” adı verilen müdahale ile Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime bir daha el koydu.¹⁴³ Askeri yönetimin hazırlattığı yeni Anayasa, 6 Kasım 1982’de yapılan halk oylamasıyla kabul edildi. Böylece 1961 Anayasası yürürlükten kaldırılmış oldu. 1961 Anayasası’ndaki değişikliklerden radyo ve televizyon yayınları ile ilgili yasalar da bundan nasibini aldı.¹⁴⁴

¹⁴¹ Hikmet Özdemir, *Ön.ver.* s. 228.

¹⁴² Özden Cankaya, *Dünden Bugüne Radyo ve Televizyon* (İstanbul: Beta Yayıncılık 1997). s.51.

¹⁴³ Hikmet Özdemir, *Ön.ver.* s. 245.

¹⁴⁴ Topuz ve diğerleri, *Ön.ver.* s.113.

1982 Anayasasının 133'üncü maddesi radyo ve televizyon yayınları ile ilgiliydi; bu maddeye göre radyo ve televizyon istasyonları ancak "Devlet eli" ile kurulabilecek ve idareleri bir kamu tüzel kişiliği halinde düzenlenecektir.¹⁴⁵ Anayasanın 133'üncü maddesine dayanarak çıkartılan yeni yasa, 11 Kasım 1983 tarihinde kabul edilerek 1 Ocak 1984 tarihinde tümüyle yürürlüğe giren 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'dur.

1983 yılında asker, yönetimi parlamentoya devrettikten sonra, Türkiye'de liberal ekonomi sistemine geçildi. Serbest piyasa ekonomisi ile ülkede gözle görülür değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. Tüketim çılgınlığının başgösterdiği bu dönemde TRT'de de farklılaşmalar ortaya çıkmıştır. Aynı yıl radyo yayınlarında özellikle TRT 1 ve TRT 2, nüfusun büyük bir kısmı tarafından dinlenebiliyordu; TRT 1 ülkenin %90'ına ulaşırken TRT 2 %82'lik bir dinleyici kitlesine ulaşabiliyordu. TRT 3, 27 FM vericisi ile yayın yapıyordu. Radyolarda durum bu şekildedeyken, televizyon ise tek kanaldan yayın yapmaktaydı. Bu dönemde TRT dışında yayın yapabilen iki kamu kuruluşu vardı. 2954 sayılı yasa, Polis ve Meteoroloji radyolarına izin veriyordu.

1985 yılına gelindiğinde Türkiye'nin üç ili yeni bir televizyon kanalını izlemeye başlamıştı. 26 Mart 1985'te TV 2 yayına başladı.¹⁴⁶ Liberal ekonomi sistemine geçmiş olan ülkede, bazı girişimciler radyo ve televizyon yayıncılığında devlet tekelinin kaldırılmasını istemiş ve bu konuda girişimlerde bulunarak TRT'ye başvurmuşlardı. Dünyada yayın tekellerinin kırılmasının bir rüzgarı olan bu girişimler sonucu TRT'ye 106 adet özel radyo kurmak için başvuru yapılmıştı.¹⁴⁷ Bu girişimler devam ederken 1987 yılında Türkiye dördüncü radyosuna kavuşuyordu. FM vericisi üzerinden yayın yapan Radyo 4 yayınlarını stereo olarak gerçekleştiriyordu. 18 Ekim 1987'de ilk yayını gerçekleştiren Radyo 4, Türk Sanat Müziği, Türk Halk Müziği ve kısa haberden oluşuyordu. TRT 4'ün yayına başlamasından iki yıl sonra 2 Ekim 1989'da ülkenin değişik özelliklerine uygun yayın yapan GAP TV, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yayına başladı. Aynı tarihte TV 3 yayınları da izleyicisiyle buluşuyordu. 30 Temmuz 1990 tarihinde ise "Televizyon Eğitim Kanalı" TV 4, deneme yayınlarına başladı. Bu gelişmelerle ülkede çok kanallı radyo ve televizyon yayınları yapılıyordu, ancak bunlar tek bir kuruma aitti ve bu, devletin kurumu idi. Kısaca Devlet tekeli devam ediyordu.

4.2.1.3. Radyo ve Televizyon Yayıncılığında Özelleşme

12 Eylül 1980'de Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yaptığı askeri müdahalenin ardından ülkede yaşanan değişimlerin yankıları ilk TRT'de hissedilirken, ihtilalin üzerinden yaklaşık dokuz yıl sonra yayıncılık tekeli kırılmaya başlamıştır. 1989 yılı

¹⁴⁵ Madde 133: Radyo ve televizyon istasyonları Devlet eli ile kurulur ve idareleri bir kamu tüzel kişiliği halinde düzenlenir. **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**,1982.

¹⁴⁶ Cankaya, **Ön.ver.** s.65-71.

¹⁴⁷ Topuz ve diğerleri, **Ön.ver.** s.135.

içinde önce belediyeler daha sonra özel girişimciler yasalara aykırı da olsa yayıncılığa başlamışlardır. Türk yayıncılığı için önemli bir dönüm noktasını oluşturan gelişmelerin yaşandığı bu dönemde “Özgürlük, ifade hürriyeti” gibi kavramlar kamuoyunda daha sık kullanılmaya başlamıştır. Yıllar boyu TRT'nin yayınları dışında bir yayın anlayışını bilmeyen halk, yeni kurulan yayın kuruluşlarını yakından takip etmeye daha sonra da benimsemeye başlamıştır. Özellikle gençler tarafından ilgiyle dinlenen bu radyolar bir anda çoğalmıştır. Radyo ve televizyon kanallarının çoğalması, Türkiye’de yeni bir endüstrinin oluşmasını sağladı; medya... Tecimsel yayınlar, ilk başka bir canlılık, renk, cesaret timsali gibi belirdi. Asık yüzlü, mum gibi sunucuların, tek bir konuşma biçimini tepeden dayatan anlayışın yerini güler yüzlü ve şakacı sunucular aldı.¹⁴⁸ Yayınlar çok renkliydi ama yasal değildi, varlıkları herkes tarafından bilinmesine rağmen yasalara göre yok olmaları gerekiyordu. 1993 yılı başlarında radyoların bir süre kapatılması ama televizyonların yayınlarını sürdürmesi çok tartışılan, yasaların eksikliğinin hatta hazır olmamasının ve bazı çıkar gruplarının varlığını ortaya koyuyordu.¹⁴⁹ Popülist yaklaşımlarla kısa sürede hazırlanan bir yasa ile varlıkları yasallaşan özel yayın kuruluşları yayınlarına devam ederken toplum içinde olumlu/olumsuz etkileri ortaya çıkmaya başladı. Tartışılan konular içinde etik anlayışı, içerik düzenlemeleri gibi konular da konuşulmaya başlandı. 3984 sayılı yasa, kabulünden yedi yıl sonra, üzerinde değişiklik yapılması için Meclis genel kurulu gündemine alındı. Yasa üzerinde bazı değişiklikler yapıldı ancak yasa Cumhurbaşkanı tarafından veto edildi. Cumhurbaşkanlığından geri dönen yasa, meclisin yoğun gündemi nedeniyle ileriki bir tarihte görüşülmek üzere gündemden çıkarıldı.

1989 Mayıs’ında yapılan Belediye Seçimleri’nden sonra büyük kentlerde belediyeler tarafından radyo ve televizyon kurma hazırlıklarına başlandı. Bu belediyelerin başında İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Bakırköy Belediyesi ve Ankara Büyükşehir Belediyesi geliyordu. Gerek belediyelerin, gerekse diğer özel girişimcilerin, TRT yasasına göre yayıncılığın “**Devlet tekelinde**” olmasından ötürü, yayın yapmaları mümkün değildi. Yayın yapmak isteyen girişimciler, amaçlarına ulaşabilmenin yollarını arıyorlardı. Bu yolların içinde iki seçenek önplana çıkıyordu. Bu seçeneklerden birincisi, yasal bir değişikliğin gerçekleştirilmesiydi. Yasal değişiklik için Anayasanın 133’üncü maddesinde bir düzenleme yapılması gerekiyordu. Örneğin, yürürlükte olan yasaya bir ekleme yapılarak, “**Radyo-Televizyon istasyonlarını kurup işletme hakkı özel girişime, kamu kuruluşlarına ve belediyelere de tanınmalıdır.**” şeklinde değiştirilebilirdi. Anayasa maddesinde bir değişiklik yapılamazsa TRT Kanununda değişiklik de söz konusu olabilirdi. 2954 sayılı yasada yapılacak değişiklikle bu sorun çözülebilirdi. Örneğin, TRT Kanunu’nun 4’üncü maddesinin (a) fıkrasındaki “**Polis ve meteoroloji teşkilatları**”nın yanına “**Belediyeler, kamu kuruluşları ve özel girişimciler**” şeklinde bir düzenlemeye gidilebilirdi.

¹⁴⁸ Kejanlıoğlu, **Ön.ver.** s.43

¹⁴⁹ **Aynı.** s.43

Yasal bir değişiklik mümkün olmadığı takdirde, radyo-televizyon yayınları alanında belediyelerin ya da bir özel girişimcinin, fiili yayın girişimi, mevcut mevzuat çerçevesinde bir “**ihtilaf**”a sebebiyet verir; girişimin ortaya çıkardığı bu uzlaşmazlık mahkemeler, dolayısıyla Anayasa Mahkemesi tarafından çözüme bağlanabilirdi. Böyle bir ihtilafta, özellikle üzerinde durulacak hususlar, “**Anayasanın ifade özgürlüğü, haberleşme özgürlüğü, belediyelerin haber iletme iletişim ödevi**” ilkeleri ile Türkiye’de tekelin Anayasa değil, TRT Kurumu tarafından konmuş olduğu savı öne sürülecektir.¹⁵⁰

1989 yılının Mayıs ayında yapılan yerel yönetim seçimlerinin ardından özellikle büyük kentlerde belediyeler radyo ve televizyon kurma hazırlıklarına başlamışlardır. İzmit ve Bodrum belediyeleri de yayın yapan belediyeler içindeydi. Kısa bir süre sonra Büyükşehir Belediyeleri’ni birçok belediye takip ederek yayın yapmaya başladılar. Hepsinin amacı ortaktı; “**Vatandaşa belediyenin etkinliklerini duyurmak, belediye ile halk arasında iletişim kurmak, temizlik, su, yol, trafik, doğanın korunması, gençlik, gürültüyle savaş, işsizlik gibi konularda girişilecek kampanyalarla vatandaşın desteğini sağlamak.**”¹⁵¹ Belediyelerin yanısıra bazı bakanlıklar ve kamu iktisadi teşşebüsleri de yayın hazırlığı içindeydiler, Sağlık, Kültür, Ulaştırma Bakanlıkları ile Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Film Radyo Televizyon Merkezi kendi konuları ile ilgili yayın yapmak isteyen kurumların başında geliyordu.¹⁵² Bu kuruluşlara üniversiteler de çok beklemeden katıldılar. Özellikle iletişim eğitimi veren fakülteler özel radyo ve televizyon yayıncılığını öğrencileri için labaratuvar olabilecek bir mecra olarak görülüyordu.

Devlete ait kurum ve kuruluşların yanısıra özel sektör de radyo konusuna eğilmeye başladılar. Büyük holdinglerden Anadolu’daki küçük girişimcilere kadar herkes her yerde özel radyolar kurmaya başladılar. Genç Radyo, Kent FM, Power FM, İstanbul FM, Number One FM, Metro FM, Süper FM, Best FM ve Show Radyo bunlardan ilk akla gelenleri...¹⁵³

Radyo konusunda bu gelişmeler yaşanırken radyolardan kısa süre önce yayına başlayan televizyon yayınlarındaki gelişmeler ise çok daha farklı olmuştur. 1989 yılında Rumeli Holding’in sahipleri Kemal ve Cem Uzan, dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın oğlu Ahmet Özal’la birlikte Liechtenstein Prenslüğünde “**Magic Box Incorporated**” adlı yayın şirketini kurdular. Şirket Eutelsat uydusundan iki kanal kiralayarak Türkiye’ye Türkçe yayın yapmaya başladılar. Yayınlar başladığında tarih 1 Mart 1990’ı gösteriyordu.¹⁵⁴ 1991 yılının sonlarına doğru ardarda birçok özel

150 Topuz ve diğerleri, **Ön.ver.** s.158-160.

151 “Hıfzı Topuz, **Siyasal Reklamcılık** (İstanbul:Cem Yayınları 1991), s.153” Cankaya, **Ön.ver.** s. 81.

152 Aydan F. Aydın, “Kitle İletişim Sürecinde Radyo” (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1993), s. 151.

153 Cankaya, **Ön.ver.** s.81- 82.

154 **Aynı**, s. 85-86.

televizyon yayına geçti. Bu özel kanallar Türkiye’de yaptıkları programları uydu aracılığı ile yurtdışına yolluyorlar, oradan tekrar Türkiye’ye yayınlanıyordu. Böylece yasadışı yayın yapmadıklarını iddia ediyorlardı. Özel Radyo ve televizyon yayınları hakkında hukuki karışıklıklar Türkiye 1. Futbol Ligi maçlarının yayın hakkının alınmasıyla iyice artarken devlet, özel yayın girişimlerini engellemek için yayın kuruluşlarını kapatma yoluna gitti. 1993 yılının Nisan ayında radyoların yayınları durdurulmaya başlandı. Özel radyoların yayınları durdurulmaya başlayınca büyük katılımlı protesto gösterileri yapılmaya başlandı. Halk arabalarına ve yakalarına astıkları “siyah kurdela” ile tepkisini gösteriyordu.

Gerçekte varolan ama yasalara göre yok sayılan özel radyo ve televizyon yayınları, Türkiye’de yayına başlamasında yaklaşık 4 yıl sonra 1993 yılında yasallaşmaya başlamıştır. Kanun dışı nitelikte olan özel radyo ve televizyonlar üç aşama sonucunda yasallaşmıştır. Bu üç aşama; Anayasının 133’üncü maddesinde değişiklik, Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi’nin kabul edilmesi ve 3984 sayılı Radyo Televizyon Kuruluşlarının Hakkında Kanun’un çıkarılmasıdır. İlk zamanlar büyük tepkilerin yanısıra büyük destek de alan yayın kuruluşlarının yaptıkları programlarda bir süre sonra içerik, yayınlarda suç teşkil edebilecek söylemler hatta bazı azınlıkları rencide edebilecek ifadeler halkın tepkisine yol açmaya başlamıştır. Varlığı, işleyişi ve yaptırım yöntemleri ile kurulduğu ilk günden beri bazı kesimlerin tepkisini çeken RTÜK yetersiz kalıyor, konular adli mercilere taşınıyordu. Bir de bunların üzerine yayın gruplarının tekelleşme eğilimleri medya sektörünü her geçen gün sıkıntıya sokuyordu.

Basın Konseyi, Türkiye’de iletişim eğitimi veren fakülteler ve bazı yayın organları ortaklaşa olarak 3984 sayılı yasanın günümüz koşullarına göre değiştirilmesine yönelik çalışmalar yaptılar. Yaklaşık bir yıl süren çalışmalar dönemin hükümetine sunuldu. Çalışmada bulunan bazı ifadeler oldukça dikkat çekiciydi; “3984 sayılı mevcut yasanın çıkarılmasındaki amaç, mevcut olan yasal boşluğu doldurmaktır. Bu anlayış ve düşüncelerle çıkartılan yasa, ihtiyaçları karşılamaktan çok uzakta ve içerik olarak eksiklerle doludur.¹⁵⁵ RTÜK yasının değiştirilmesi gerekliliği konusunda çeşitli panel, oturum ve toplantılar yapılmıştır. Bunlardan birisi 13 Ekim 2000 tarihinde Ankara’da Radyo ve Televizyon Gazetecileri Derneği’nin düzenlediği İletişim Fuarı kapsamında yapılan paneldir. “RTÜK yasasında yapılacak değişikliklerin getirecekleri” başlıklı panelde yasada yapılması planlanan değişiklikler, yayınların içerikleri hakkında yapılması gereken konular tartışıldı.¹⁵⁶ 27-28 Ekim 2000 tarihlerinde gerçekleştirilen 6’ncı İletişim Fakülteleri Dekanları Toplantısı’nda da Radyo Televizyon Üst Kurulu Yasa Tasarısı incelendi.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Mesut Önen, “Radyo ve televizyon kuruluş ve hakkında kanun’da değişiklik tasarıları ışığında RTÜK’ün yapısı” İletişim Araştırma (İLAD Bülteni) Sayı no: 12 Eylül 1998 s.7

¹⁵⁶ RTÜK İletişim Sayı no:18 (Temmuz-Ağustos 2000) s.3-6

¹⁵⁷ RTÜK İletişim Sayı no:19 (Eylül-Ekim 2000) s.3-6

Yaşanan tüm bu gelişmeler yürürlükte olan 3984 sayılı yasanın tekrar gözden geçirilmesinin gerekli olduğunu gösteriyordu. 2000 yılı içinde Meclis'e verilen yasa değişikliği önerisi reddedildi. Bir sene sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nun gündemine gelen öneri ile yasa tekrar yenilendi. 23 Mayıs 2001 tarihinde görüşülmeye başlanan yeni yasa tasarısı, 7 Haziran 2001'de Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu tarafından kabul edildi. Büyük tartışmalarla kabul edilen yasa, Cumhurbaşkanlığına gönderildi.

Kabulünden yedi yıl sonra hazırlanan 3984 sayılı kanunda değişiklik çalışmalarını içeren 4676 sayılı kanun özellikle ulusal yayın kuruluşları tarafından tepkiyle karşılandı. Yeni kanuna tepki gösterenlerin başında Radyo Televizyon Üst Kurulu Başkanı Sedat Nuri Kayış olmuştur.¹⁵⁸ Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından incelenen yasa, 18 Haziran 2001 tarihinde veto edilerek, tekrar görüşülmek üzere Meclis'e geri gönderildi.¹⁵⁹ Cumhurbaşkanı Sezer'in 16 sayfalık veto gerekçesinde söz konusu yasanın bazı maddelerinin kamu yararı ile bağdaşmayan, demokratik geleneklere, temel hak ve özgürlüklere, hukuka ve Anayasal ilkelere uygun düşmeyen kuralları içerdiği belirtiliyordu.¹⁶⁰ 4676 sayılı yasa ile yapılması düşünülen değişiklikler veto edildikten sonra çıkarılması gerekli diğer kanunlar üzerinde yoğunlaşan Türkiye Büyük Millet Meclisi, kanun değişikliğini görüşmeyi daha sonraki bir tarihe ertelemiştir.

Türkiye'de özel radyo ve televizyonlar, devlet tekeli kırıldıktan sonra yaşanan gelişmelerin ardından, 20 Nisan 1994 tarihinde 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun ile devletin yayın tekeli ortadan kalkmıştır. Bu gelişme Türkiye'de yaşanan demokrasinin gelişimi açısından oldukça önemli bir adımdı. Ancak yaşanan gelişmeler sonucunda oluşturulan ve hala yürürlükte olan kanunun modern demokrasi için yeterli olmadığını göstermektedir.

Demokratik toplumlarda, kitle iletişim araçlarının mevcut sistem içindeki eksiklikleri ve haksızlıkları dile getirmek, sivil insiyatifi oluşturmak ve düşünceleri açıklamak toplumların gelişmesinde önemli görevleri bulunmaktadır. Türkiye'de ise sivil insiyatifin gelişmesinde katkı sağlayacak sivil toplum kuruluşlarına ait kitle iletişim araçlarının varlığı engellenmektedir. Yaşanan bu gelişmeler, Türkiye'de yayıncılığın özelleşmesinde liberal kapitalist yayın sistemlerine izin verirken alternatif yayıncılığa izin vermemektedir. Bu bağlamda Türkiye'de yayıncılık sisteminin tekrar gözden geçirilmesi ve radyo yayıncılığının durumunun incelenmesi gerekmektedir.

158 RTÜK Başkanı Sedat Nuri Kayış, 28.5.2001 tarihinde ATV'de yayınlanan özel bir programda yasa önerisinin sadece otuzuncu maddesinde yer alan "Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer" ve otuzbirinci maddede yer alan Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür" hükümlerinin doğru olduğunu ifade etmiştir.

159 <http://haber.turk.net> (18.6.2001)

160 <http://www.cankaya.gov.tr/ACIKLAMALAR/18.06.2001-1159.html> (19.6.2001)

4.2.2. Türkiye’de alternatif radyoculuk

Türkiye’de yayıncılığın özelleşme süreci ile ortaya çıkan yayınlar, popüler kültür öğelerinden oluşan yayın türleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan yayınlar farklı isimler altında farklı yayıncı kuruluşları tarafından yapılıyor olsa da içerik olarak birbirine benzemektedir. Yeni ve farklı değil, tekdüze ve birbirinin aynı olan yayınları izlemek zorunda kaldığımız günümüzde yayın kuruluşlarının kamuyu düşünmedikleri, kitle iletişim araçlarının sahiplerini ve ticari destekçilerini koruduğu görülmektedir.¹⁶¹

Kısacası halk için yapıldığı söylenen yayınlarda halk birincil planda değildir. Oysa kitle iletişiminin temelinde hedef “halk” olmalıdır. İletişim örgütlerinin ekonomik yapılanmasının dev metropoller haline dönüştüğü, mülkiyet yapısının ve profesyonel pratiklerinin büyük sermaye ve uluslararası işbirliğine doğru farklılaştığı, teknoloji, örgüt ve program transferinin Amerikan egemenliğinde olan Türk medya sektöründe yayınlar maddi ve ideolojik faydayı amaçlamaktadır. Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye de Amerikan kültürünün egemenliği altına girmeye devam etmektedir.¹⁶²

Globalleşme süreci ile yerellik ve birey olma olguları yok olmaktadır. Köklü bir kamusal yayıncılık anlayışına sahip olan Avrupa ülkelerinde de yayıncılığın ticarileşmesi yaşanmaktadır. Ancak bu ülkelerde kamusal yayınlar sürdürülmektedir. Türkiye’ye baktığımızda TRT’de yayınlanan birkaç program dışında kamu hizmeti sayılabilecek yayıncılık yapılmamaktadır. RTÜK tarafından Mayıs 1995’te çıkarılan yönetmelikle özel yayın kuruluşlarında belirli oranda eğitim, kültür, Türk Halk Müziği, Türk Sanat Müziği programları koyma zorunluluğu getirdi. Ancak yayın kuruluşları bu zorunluluk karşısında adı geçen program yayınlarını gece yayınlarına kaydırды. Kısaca bu RTÜK’ün yaptığı uygulama da yeterli olmadı.

Globalleşme yolunda hızla ilerleyen dünyada ve globalleşmenin merkezi Amerika’da dahi yaşamını sürdüren ve birçok başarılı örneği olan alternatif yayıncılık Türkiye’de tam anlamıyla yapılamamaktadır. Kamu hizmeti veren alternatif yayıncılığın Türkiye’de yapılamamasının üç ana nedeni vardır. Bunlar;

- *Yasal engeller
- *Ekonomik engeller
- *Sosyo-kültürel engeller’dir

¹⁶¹ Güliz Aksun, “Günümüz İletişim Sistemlerindeki Gelişmeler ve Doğurduğu Sorunlar”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı no:6 1997, s.297-309

¹⁶² İrfan Erdoğan, “Televizyonda Dışa Bağımlılık ve Alternatif Olasılıkları” **Bilim ve ütopya** Sayı no: 77 (Kasım 2000) s.8-9

4.2.3. Türkiye’de alternatif yayın yapılamama nedenleri

Günümüzde gerçekleştirilen özel radyoların yayınları incelendiğinde, birbirine çok yakın ifadelerin yer aldığı hatta birbirine tıpatıp benzeyen yayın türleri görülmektedir. Tecimsel kaygının yaşandığı bu yayın kuruluşlarında birkaç örnek dışında (mevcut olanların da tam anlamıyla alternatif radyo niteliği yoktur) hiçbir kamusal kaygı taşımayan yayınlar yapılmaktadır.

4.2.3.1. Yasal engeller

Dünyanın birçok ülkesinde iktidarlar, kendi iradesiyle, halkın program üretip yayıncılığa katılımını istemiş, vatandaşlarının seslerini duyurup, eğitici, kültürel ve bilimsel işlev taşıyan yayınlar yapmasını her yönden teşvik etmiştir. Türkiye’de ise alternatif yayıncılık desteklenme yerine engellemiştir.

3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun’un 29’uncu maddesi yayın haklarının kime verilip verilemeyeceğini anlatır.¹⁶³ Özel yayın kuruluşlarının yayınları ise aynı yasanın 30 ve 31’inci maddelerinde açıklanmıştır.¹⁶⁴

3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun gereği radyo ve televizyonların sivil toplum örgütleriyle ilgisinin bulunamayacak oluşu nedeniyle, yalnızca ticari yayıncılık yapan radyo ve televizyonların kurulması sonucu ortaya çıkmıştır.

Cumhurbaşkanı tarafından veto edilen 4676 sayılı kanunda da 3984 sayılı yasada olduğu gibi alternatif yayıncılığa imkan tanımamaktadır. Yeni kanunda, 3984 sayılı Kanunun 29’uncu maddesinin (a) fıkrasında yayın yapamayan kurum ve kuruluşlar ile ilgili değişiklik yapılmamış ancak, **“radyo ve televizyon yayıncılık hakkı, haberleşme, eğitim, kültür ve sanat amacıyla kurulmuş anonim şirketlere verilir”** hükmü konulmuştur.¹⁶⁵ Ayrıca Telekomünikasyon Kurumu’un yetkileri içinde, radyo-televizyon bölümleri bulunan iletişim fakültelerine yerel bazda frekansları ücretsiz olarak tahsis etme yetkisi de verilmiştir.

¹⁶³ Madde 29-Siyasi Partiler, Dernekler, Sendikalar, Meslek kuruluşları, Kooperatifler, Vakıflar, Mahalli İdareler ile bu idarelerce kurulan veya bu idarelerin ortak oldukları şirketler, iş ortaklıkları, birlikler ile üretim, yatırım, ihracat, ithalat, pazarlama ve finansal kurum ve kuruluşları özel radyo ve televizyon kuruluşu kuramaz ve bunlara ortak olamazlar. Özel radyo ve televizyon kuruluşları anonim şirket olarak kurulurlar. **Resmi Gazete** (20.4.1994).

¹⁶⁴ Madde 30-Özel Radyo ve Televizyon Kuruluşlarının uyması gerekli asgari idari, mali ve teknik şartları ile yayın alanı, yayın saat ve süreleriyle ilgili esaslar Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından tespit edilir.

Madde 31-Özel Radyo ve Televizyon Kuruluşları, yayınlarında belli oranlarda eğitim, kültür, Türk Halk ve Türk Sanat Müziği programları koymak zorundadırlar. Bu programların tür ve oranlarıyla ilgili esaslar Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından tespit edilir. **Resmi Gazete** (20.4.1994).

¹⁶⁵ <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4676.html> (8.6.2001)

4.2.3.2. Ekonomik engeller

Yayıncılık teknoloji açısından sürekli yenileme gerektiren bir sektördür. 1900'lü yılların başlarında ortaya çıkarılan elektronik yayın kavramı yüz yıl gibi bir sürede inanılmaz bir gelişim göstermiş, özellikle son elli yıl içerisinde "bilgisayar"ın bulunuşu ve gelişimiyle iletişim alanında büyük yenilikler yaşanmıştır.

Bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de 1980'lerle başlayan deregülasyon süreci, kamu yayıncılığına ağır darbe vurmuş ve özelleştirme yayıncılık alanında da ticari yayıncılığa önemli bir kulvar açmıştır. Hukuki olarak yayıncılık, bir kamu hizmeti olarak görülse de bu kavram muğlak bir hale gelmiştir.¹⁶⁶

İletişim teknolojileri, uluslararası sermayenin kar amaçları doğrultusunda gelişmeye devam etmektedir. Globalleşmin yaşandığı dünyada kar, en önemli amaç haline gelmiştir. Çok uluslu ve büyük sermayelerin eline geçmeye başlayan iletişim sektörü, aslında bir tekelleşmeye doğru gitmektedir. büyük sermayelerin konuşulduğu bu sektörde küçük çaplı işletmelerin yaşama şansı her geçen gün azalmaktadır. Ticari olmayan yayıncılar için, gazete ve dergilerinin baskı maliyetlerini karşılamak bile kolay değilken, televizyon giderlerinin nasıl karşılanacağı önemli bir problemdir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yaşanan ekonomik durumlar alternatif yayıncılığın gerçekleştirilmesini ekonomik olarak da zorlamaktadır.

4.2.3.3. Sosyo-kültürel engeller

Alternatif yayıncılığın Türkiye'de gerçekleştirilememesinin üçüncü nedeni sosyo-kültürel engellerdir. Toplumların gelişmişlik seviyelerini belirleyen olguların başında ekonomik, yasal düzenlemeler gelir. Bu iki faktörün etkisiyle toplumların eğitim seviyeleri, yaşayış biçimleri dolayısıyla düşünce yapıları belirlenir. Modern demokrasilerde insan, düşünceleri ve ifadeleri ile vardır. Kamusal alanın ve sivil düşüncenin varlığı, bireylerin isteklerini ortaya koyacaktır. Bu da toplumun gelişmesini, diyalogun oluşmasını, ortak hoşgörü kültürünün gelişmesini gündeme getirecektir.

Türk toplumunun yapısına baktığımızda, sivil düşüncenin tam olarak oluşturulmadığını, dolayısıyla kamunun bilinçlenmediğini görmekteyiz. Toplumun, demokratik gelişimini henüz tamamlayamamış olması hoşgörüsüzlüğünün varlığından sözettirmektedir. Türkiye'de varlığını yeni yeni kabul ettirmeye başlayan sivil toplum örgütleri de yasal konularda bazı güçlüklerle karşılaşmaktadır. Böyle bir ortamda alternatif yayınların yapılması güçleşecektir.

Günümüz Türkiye'si'nde yaşamlarını devam ettirmeye çalışan sivil toplum kuruluşları ekonomik, sosyo-kültürel ve yasal imkansızlıklardan dolayı bir araya gelerek örgütlenememekte, dolayısıyla yayın yapabilecek bir ortam sağlayamamaktadır. İkinci sorun ise alternatif bir yayın yapılması gündeme gelse bile yayın yapacakları belirgin bir kitlenin henüz oluşmamış olmasıdır.

4.3.4. Alternatif Yayın Örnekleri

Bugün Türkiye’de yayın yapan radyolar içinde az sayıda radyo, farklı sayılabilecek tarzlarıyla yayın yapmaktadır. Yapılan yayınların içeriklerine bakıldığında ideolojik yayınların ön plana çıktığı görülmektedir. İdeolojik söylemlerde bulunan bu yayın kuruluşları özel radyo statüsünde yayınlarına devam etmektedirler. İslami yaşam tarzını savunan yayın kuruluşları ile sol görüşü savunan söylemlere sahip olan bu radyolar dinleyicilere sahip oldukları ideolojiyi empoze etmeye çalışmaktadırlar.¹⁶⁷ Bu yayın kuruluşlarını alternatif yayın kuruluşu saymak pek de mümkün değildir. Bu kuruluşlar diğer özel yayın kuruluşları gibi örgütlenmiş, ticari yayınlar yapan kuruluşlardır. Diğer yayın kuruluşları gibi reklam almaktadırlar; farkları ise yayınladıkları programların içeriklerinde ideolojik yaklaşımlara yer vermeleridir. Bu radyoların dışında içerik olarak farklı, İstanbul’da yayın yapan Açık radyo “alternatif” sayılabilecek bir yayın anlayışına sahiptir.

¹⁶⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Özden Cankaya, **Dündan Bugüne Radyo Televizyon**. (İstanbul. Beta Yayıncılık, 1997) s.110.

5. ALTERNATİF RADYO KAVRAMI İÇİNDE ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ: AÇIK RADYO

Alternatif radyo kavramı, mevcut yaygın sisteme karşı alternatif yayıncılık yapan kuruluşların örgütlenme biçimleri ile yayınların oluşum amacı, biçimleri ve nasıl meydana getirildiği ile ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşımla çalışmada örnek olay olarak seçilen “Açık Radyo”nun örgütlenme biçiminin yanı sıra yayın içeriklerinin de incelenerek tanımlanması ve bu tür yayın kuruluşlarının topluma karşı görevlerinin incelenmesi gerekmektedir.

Çalışmanın araştırma bölümünde örnek olay (durum) incelemesi yöntemi kullanılacaktır. İnceleme, “**Açık Radyo, kamusal alan oluşturarak alternatif yayıncılık yapıyor mu?**” sorusu üzerinde yoğunlaşarak yapılmıştır. Sorulan bu sorunun daha netleştirilmesi için ilk olarak yayın kuruluşlarının topluma karşı sorumluluklarının tanımlanması yararlı olacaktır.

Kitle iletişim araçlarının, yayınlarını ulaştırdıkları toplumlara karşı bazı sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklar, MacBride raporunda belirtilen kitle iletişiminin işlevleri içinde toplanmıştır.¹⁶⁸

Kapitalist düşüncenin hakim olduğu global dünyada baskın ideolojinin toplumlar üzerinde etkilerinin artırılmasında ya da yeni olguların topluma empoze edilmesinde kullanılan yolların başında kitle iletişim araçları gelmektedir. Günümüzde yapılan yaygın yayıncılık çerçevesinde yayın kuruluşları da günümüzün hakim ideolojisi çerçevesinde yayıncılığa kapitalist yaklaşımla bakmaktadır. Bu yaklaşım sonucunda hakim ideoloji sahiplerinin yönlendirmeleriyle iletişim araçlarının kullanımında kitle iletişiminin işlevlerinden “eğlendirme işlevi” ilk sırayı almaktadır. Kapitalist sistemin temelinde ürünün pazarlanması ve tüketim bilincinin oluşturulması birincil amaçtır. Kitle iletişim araçlarının bu yönde uygulamaya sokulması kitle iletişim araçlarının “eğlence” işlevinin diğerlerine göre önem ve öncelik kazanmasını sağlamıştır. Eğlencenin iletişim araçlarında kullanılması yoluyla, mal ve hizmetlerin tanıtımı ön plana çıkarılmaktadır.

Üretimden çok tüketimi destekleyen ve bu yönde çalışmalar yapan kapitalist ideoloji toplumu oluşturan bireyleri tek tip üretmeden tüketen topluluklar haline getirmeyi amaçlamaktadır. Bu yüzden izleme oranı yüksek olan yayınlar eğlence, şov ağırlıklıdır. Bu tür yayınlar en çok dinleyici ve izleyiciye ulaşılabilen saatlerde yayınlanmaktadır. Bu yayın kuruluşlarında kitle iletişiminin eğitim/bilgi işlevini sağlayacak programlar ölü saatler olarak adlandırılan yayınların en az dinlendiği/seyredildiği saatlerde yayınlanmaktadır. Bu saatler Türkiye şartlarında gece yarısı-sabah arasındaki zaman dilimidir.

¹⁶⁸ Kitle iletişiminin işlevleri; haber ve bilgi sağlama, toplumsallaştırma, güdüleme, tartışma ortamı hazırlama, eğitim, kültürün gelişmesine katkı, eğlendirme ve bütünleştirme. İletişimin işlevleri üçüncü bölümde incelenmiştir. UNESCO, **Ön.ver.** s.14

Kitle iletişiminin kültürün geliştirilmesine katkı, güdüleme, toplumsallaştırma işlevleri global yaklaşımın amaçları doğrultusunda kullanılmaktadır. Eğitim ve bilgilendirme işlevi de yine kapitalist yaklaşım amaçları doğrultusunda sınırlı ve taraflı bir şekilde yapılmaktadır.

Alternatif yayıncılıkta ise, kitle iletişim araçlarının işlevleri toplumu oluşturan bireylerin bilinçlenmesi doğrultusunda kullanılmaktadır. Globalleşmenin yarattığı yabancılaşma olgusu sonucunda yeni kimlikler kazanan bireylerin bilinçlenmesi, hakim ideolojilere alternatif yaklaşımların sergilenenebildiği, toplum içinde öteki olma kaygısı içindikileri bir araya getirmeyi amaçlayan alternatif yayın kuruluşları, yayınları sayesinde demokratik ortak platformlar oluşturma çabasıdadır. Bu çabanın sonucunda oluşturulmak istenen platformda her türlü düşünceye söz hakkı tanımak temel kuraldır. Bu kural sayesinde toplumu oluşturan bireyler bilinçlenecektir. Kitle iletişiminin işlevlerinden tartışma ortamı hazırlama ve eğitim işlevleri, alternatif yayıncılıkta birincil derecede kullanılmaktadır. Toplumsallaştırma ve bütünleştirme işlevleri ise bireylerin toplumu oluşturmaları ve hareteke geçirmesinde önemli katkılar sağlamaktadır. Kitle iletişiminin bu işlevleri de alternatif yayıncılıkta özellikle üzerinde durulan olgulardır. Alternatif yayıncılar toplumu oluşturan bireylerin belirli ortamlarda bir araya gelmesini ve toplum gücünün ortaya çıkarılması amaçlamaktadır.

5.1. Örnek Olay (Durum) İncelemesi:Açık Radyo

“Türkiye’de sivil toplumun, kendi sesini duyurabileceği alternatif yayın ortamı var mıdır?” ve **“Neden Türkiye’de alternatif radyo yayıncılığı gerçekleşmiyor?”** sorularının açıklanmaya çalışıldığı bu araştırmada, İstanbul’da yayın yapan, örgütlenme yapısı ve içeriği ile diğer radyolardan farklı yayıncılık anlayışına sahip olan Açık Radyo incelenmiştir.

“Açık Radyo’nun yayınları, alternatif yayın sayılır mı?” sorusu da örnek olay incelemesinin amacını oluşturmaktadır. Bu amaç ışığında yapılan incelemede birincil dereceden kaynaklardan (Açık Radyo’nun yayın koordinatörü Şerif Erol ve yayın akış sorumlusu Füsün Aymergen) yararlanılmış, radyonun resmi internet sitesi, www.acikradyo.com.tr, detaylı bir şekilde taranmıştır. Ayrıca araştırmanın önemli noktalarından birisini de Açık Radyo’da yayınlanan programların incelenmesi oluşturmaktadır. Araştırmalar sonucu aşağıdaki verilere ulaşılmıştır.

5.1.1. Açık Radyo'nun Tanımı

Açık Radyo, İstanbul ve çevresine FM bandı 94.9 MHz'ten yayın yapan ve 3984 sayılı yasa gereği bir anonim şirket niteliğinde bir radyo istasyonudur. Anafor Radyo Yayın Anonim Şirketi adıyla kurulan Açık Radyo'nun yayınları, anten yayını dışında, internetten www.acikradyo.com.tr adresinden ve uydu üzerinden dijital platformda yayın yapan Digitürk'un 406'ncı kanalından da dinlenebilmektedir. Açık radyo, hiçbir ticari ya da ideolojik grubun bünyesi altında kurulmamıştır. Çok sayıda ortağı bulunan radyonun kar etme amacı yoktur. Yapılan ticari faaliyetler yalnızca yayın giderleri ile programcılar dışındaki radyo çalışanlarının (temizlik, muhasebe vb.) maaş ve diğer harcamaları için yapılmaktadır.

Radyonun temel çıkış noktası; meraklı bir çocuğun kulaklarına dünya halinin sesteki oluşan bir profilini aktarabilme kaygısıdır. Merak, kültür, demokrasi ve özgürlük gibi bazı kavramlardan hareket etmektedirler. Açık Radyonun genel işleyişi, hayat görüşü yayınladıkları manifestolarında açıkça görülmektedir.¹⁶⁹

... Eğlenemiyoruz!

Radyo, televizyon, gazete, dergiler sıkıcı ve vasatçı. Hepsinden öylesine kuru bir gürültü çıkıyor ki, sonuçta, bir "kakafoni"den başka bir şey doğmuyor. Bir anlamda, kitle iletişim araçlarının gerçek bir iletişimsizliğe yolaçması gibi bir paradoks söz konusu.

Dolayısıyla, yeni bir radyoya ihtiyaç var.

Radyo ne işe yarar?

Zihin tiyatrosunu kurmaya.

Zeki, duyarlı ve nazik insanları bir araya getirmeye.

100.000 kişilik sürekli bir parti yapmaya

Olabilecek en direkt teması kurmaya

"Sağlırlara program" yapmaya

Belli bir fikri ve kültürel yapısı olan insanların bir arada olacağı bir "Platform" sağlamaya

Bu insanları demokratik, özgür ve kaliteli bir mecraya çerçevesinde bir araya getirmeye

"Sağduyu"ya dayanan bir odaklaşma

Kısacası nefes alıp vermeye.

"Temiz hava" solumaya

Haysiyetli işler yapmak lazım

Hiçbir çözüm üretmeyeceğimize söz veriyoruz.(Olsa olsa, dünyadaki meraksızlık sendromuna, geçici bazı çareler getirmeye çalışabiliriz.) Size birşey vermek istemiyoruz; mümkün olduğu oranda sizden birşeyler almak istiyoruz.

Çünkü bu bizim ortak projemizdir.

Haziran 1995¹⁷⁰

¹⁶⁹ <http://www.acikradyo.com.tr> (5.12.2001)

¹⁷⁰ <http://www.acikradyo.com/Seruvem/manifesto.htm> (5.12.2001)

5.1.1.1. Açık Radyo'nun Künyesi

Adı: Açık Radyo

Frekansı: FM 94.9 Mhz.

Yayın Alanı: İstanbul ve çevresi (Anten yayını)

Kuruluş Tarihi: 13 Kasım 1995

Sloganı: "Kâinatın tüm seslerine, renklerine ve titreşimlerine Açık Radyo".

Yayın Süresi: 7 gün 24 saat

Adres: Cumhuriyet Caddesi Üftade Sokak ERN Han No:1 Kat:5 Elmadağ 80230, İstanbul

Telefon: 0 (212) 296 23 89 pbx

Fax: 0 (212) 232 32 19

İnternet adresi: <http://www.acikradyo.com.tr>

e-mail: acikradyo@acikradyo.com.tr

5.1.1.2. Sahibi

Doksan bir ortaklı bir anonim şirket olan (Anafor Radyo Yayın A.Ş.) Açık Radyo, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar gibi çalışmaktadır. Ortakların hepsi eşit paya sahipler ve bütün "hissedarlar"da ortaklık belgesi olarak Abidin Dino'nun birden yüze kadar numaralanmış litografilerinden biri bulunmaktadır.

5.1.1.3. Teknik Altyapı

Açık Radyo İstanbul ve çevresine yayın yapmak için 25 KW'lık bir vericiye sahiptir. Ancak yaşanan ekonomik sıkıntılardan dolayı verici tam kapasiteyle çalıştırılmamaktadır.

Açık Radyo'da iki adet stüdyo bulunmaktadır. Bu stüdyolardan birisi yayın akışının sağlandığı canlı yayın stüdyosu olarak kullanılmaktadır. Diğer stüdyo prodüksiyon stüdyosu yapısındadır; bu stüdyoda yayınlanacak bant programların kayıtları hazırlanmaktadır.

Yayınların gerçekleştirilmesi için gerekli olan teknik donanım manuel sistemdir. Bir başka deyişle, yayınlar otomasyon sistemleri ile yapılmamaktadır. Yayınlarda kullanılan bilgisayar desteği, jingle, teaser ve tanıtım (reklam) anonsları için kullanılmaktadır. Bilgisayar dışında yayınlarda, CD (Compact Disc), DAT (Digital Audio Tape), MD (Mini Disc) ve Plak kullanılmaktadır.¹⁷¹

5.1.1.4. Personel

13 Kasım 1995 yılında yayın hayatına başlayan Açık Radyo'da 52 bin saatin üzerinde yayın yapılmıştır. Kuruluşundan günümüze kadar farklı yaş, cinsiyet ve ülkeden 500 isim, 500 ayrı program üretmiştir. Yayın hayatı içinde Türkiye'nin çeşitli

¹⁷¹ Füsün Aymergen (Açık Radyo Yayın Akış Sorumlusu) ile görüşme (16.1.2002- İstanbul)

meslek dallarından gelen ve her biri kendi alanında "isim" olan ve gönüllü olarak çalışan programcıların içinde 10'a yakın yabancı uyruklu da (Alman, Britanyalı, Dominikli, İranlı, İspanyol, Kanadalı, Kostarikalı, Lübnanlı, Yunanlı) bulunmaktadır. Açık Radyo'nun 14. Yayın Döneminde 25 yeni program, 20 yeni programcı ile giren Açık Radyo'da toplam 120 program, 143 programcı bulunmaktadır.¹⁷³ Program yapımcıların tamamı üniversite eğitimi almış, yaptığı programlarda işlediği konularda detaylı bilgiye sahip kişiler. Programcıların yaş dağılımı ise 21-60 arasında değişen geniş bir yelpazeden oluşuyor. Programcılar yaptıkları programları tamamen gönüllü olarak yapıyorlar. Amatör ruhla çalışan programcılar, yaptıkları programlardan telif almamaktadırlar.

Açık Radyo'da profesyonel olarak 21 kişi görev yapmaktadır. (Muhasebe, temizlik, sekreteryası, telefon operatörlüğü, teknik hizmetliler gibi)

5.1.1.5. Gelir Kaynakları

Açık radyo tecimsel kaygıları olmadan yayın yapan bir yayın kuruluşudur. Ancak, Açık Radyo, yayın giderlerinin karşılanması ve dolayısıyla yaşamını sürdürebilmesi için reklam yayını yapılmaktadır. Ayrıca, bazı programlar da sponsorlar ile desteklenmektedir. Programlara sponsor olan firmalar ise aşağıda belirtilmiştir;

- *AC Nielsen Zet
- *Borusan Kültür ve Sanat
- *Cross
- *Foreks
- *Garanti Bankası
- *Probil
- *Turk.Net
- *Turkcell

5.1.1.6. Örgütlenme

Açık Radyo'nun yönetimi bütün ortakların katılımı ile oluşturulmuştur. Doksan bir ortak tarafından oluşturulan Açık Radyonun yönetim örgütlenmesinde herkesin oy hakkı eşittir. Ancak yasal olarak gerekli olan örgüt şeması aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

Yayın Yönetmeni ve Yönetim Kurulu Başkanı: Ömer Madra

Yayın Koordinatörü: Şerif Erol

Yayın Akış Sorumlusu: Füsün Aymergen

Müzik Koordinatörü: Genel bir müzik koordinatörü bulunmamaktadır. Müzik koordinatörlüğü görevini, programlarda kullanılması düşünülen müzik türlerine göre çeşitli müzik türlerinde yetkin olan bazı program yapımcıları üstlenmiştir.

Reklam Departmanı: Açık Radyo'da yayınlanacak reklamlar kurumun kendisi tarafından yapılmamaktadır. Bu görev Medya C Ajans tarafından yürütülmektedir.¹⁷⁴

¹⁷³ Adı geçen yayın kuruluşu ile ilgili bilgiler kurumun resmi internet sitesi olan <http://www.acikradyo.com.tr> 'nin alt bölümlerinden derlenmiştir.

¹⁷⁴ Aynı.

5.1.2. Açık Radyo Yayın Politikası

“Kainatın tüm seslerine, renklerine ve titreşimlerine Açık Radyo”

sloganı ile yayın yapan Açık Radyo, popüler olmayan, sanatsal kaygıyla üretilmiş her türlü müzik ile popülist yaklaşımdan uzak, çözümler üreten her türlü düşüncenin yer aldığı bir platform oluşturma kaygısındadır. Açık Radyo’da, bilgiyi paylaşımına sunabilen, bir arada olması mümkün olmayan insan ve düşüncelerin bir araya gelebildiği, sivil toplum kuruluşlarının etkileşime geçmesi ve sivil seslerin duyulması için zemin oluşturabilecek bir politikayla yayın yapılmaktadır.

Bu politika doğrultusunda hazırlanan programlar altı aylık “yayın dönemleri” halinde planlanmaktadır.¹⁷⁵ Yayınlanması düşünülen programlar ve radyonun genel yayın politikası ortak düşünce ile oluşturulmaktadır. Program yapılarının düzenlenmesinde yayın yönetmeni ve yönetim kurulu başkanı, yayın koordinatörü, yayın akış sorumlusunun yanı sıra müzik danışmanları görev almaktadırlar. Müzik danışmanları programda kullanılacak müzik türlerine göre değişiklik göstermektedir.

5.1.2.1. Açık Radyo’nun müzik yayınları politikası

Radyo yayın türlerinden birisi olan müzik yayınlarında Açık Radyo diğer yayın kuruluşlarından farklı olarak popüler olmayan, sanat kaygısı taşıyan müzikler çalmaktadır. Genel olarak bakıldığında farklı müzik tarzlarına yer verildiği için müzik türü olarak karma yayın yaptığı söylenebilmektedir. Bir başka deyişle özel dinleyicisi olan müzik türlerine yer veren Açık Radyo’da yayınlanan müzik türlerinin başında “caz, blues, rock, folk, klasik batı müziği, opera, Osmanlı-Türk müziği, Türk halk müziği, dünya müziği, chanson, reggae, latin, hip hop, müzikal, techno” gelmektedir.

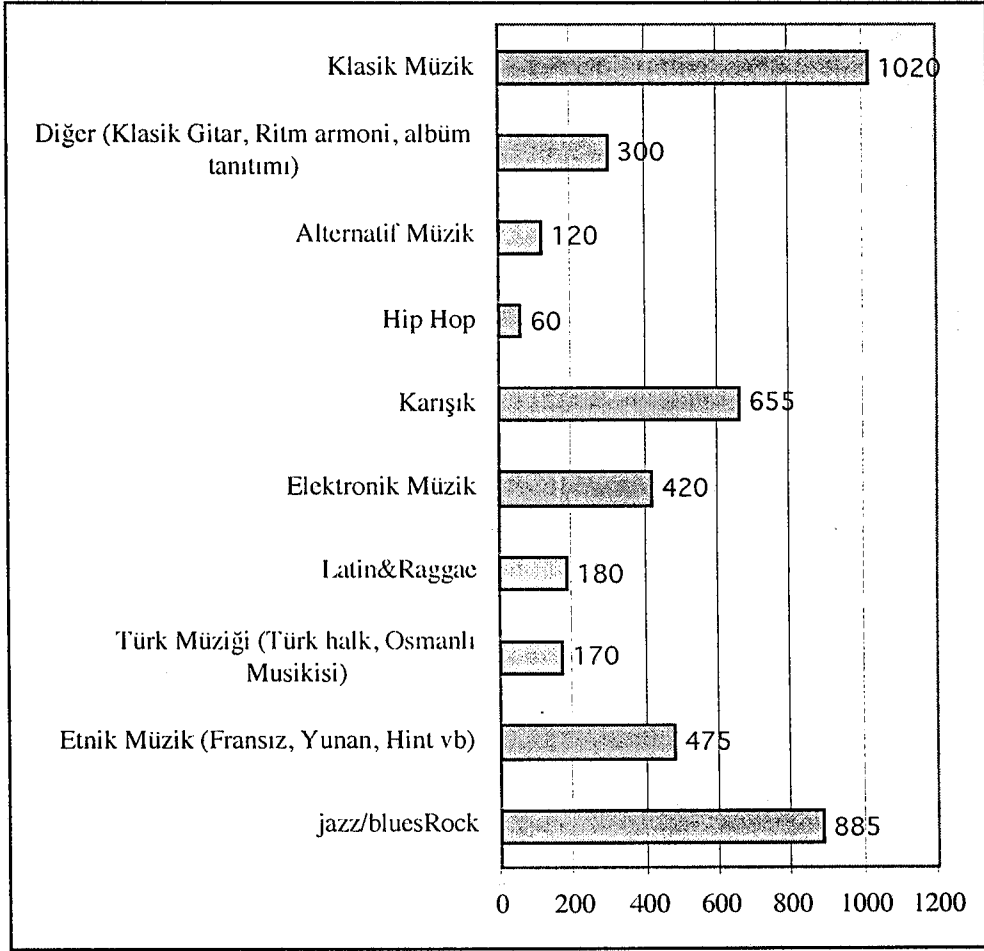
Yayınlanan müzik programlarında çalınan şarkıların anonsları ile yetinilmemekte, çalınan şarkının bestecisinden yorumcusuna yapıldığı dönemden yarattığı etkilere, ait oldukları kültürlere ait bilgilerin oluşturduğu geniş bir yelpazede sunulmaktadır. (Açık Radyo’da yayınlanan müzik programları ve içerikleri ek’te sunulmuştur.)

175

Açık Radyo'nun 14. Yayın Dönemi, 29 Ekim 2001 Pazartesi günü başlamıştır. Açık Radyo'nun 14. yayın dönemi yayın akış planı ektedir.

AÇIKLAMALI MÜZİK PROGRAMLARINDA ÇALINAN MÜZİK TÜRLERİ VE SÜRELERİ

Haftalık Yayında Açıklamalı Müzik Programları Süresi: 4285 dakika)

Program Süreleri (dakika)

Açık Radyo'da çalınan müzik türleri incelenirken açıklamalı müzik programları baz alınmıştır. Genel olarak diğer radyolardan farklı olarak Açık Radyo, yayınlarında, özel dinleyicisi olan müzik türlerine yer vermektedir

Farklı türlerin bir arada bulunduğu bir müzik yelpazesine sahip olan Açık Radyo'da klasik müzik ve jazz/blues/rock türleri diğerlerine göre daha fazla çalınmaktadır.

Açık Radyo, alternatif müzik türlerine, özellikle etnik müzik türlerine, yer vermesiyle diğer radyo yayınlarına göre alternatif yayın yapmaktadır.

Açık Radyo'da yayınlanan açıklamalı müzik programlarında farklı türdeki müziklerin bir araya getirilmesi, dinleyicilere farklı alternatiflerin sunulmasını

sağlanmaktadır. Bu sayede hem dinleyici çeşitliliği artmakta hem de dinleyicilerin farklı türlerle tanıştırılması başarılmaktadır. Sadece özel ilgisi olanların dinleyebileceği müzikler bu yayınlar sayesinde herkese ulaşabilmektedir. Açık Radyo'da yayınlanan programlardan verilecek örnekler, konunun anlaşılmasında yardımcı olacaktır.

Programın Adı: Tabula Rasa.

Programı hazırlayan ve sunan: Yıldırım Arıcı, Mahasti Kia

Yayın Günü: 9.1.2002 Çarşamba

Yayın Saati:0000- 0100

Programın Türü ve Süresi:Açıklamalı Müzik programı 64 dakika

Programın İçeriği: Dil bilimde "İm" Kavramı

Açıklama: Tabula Rasa adlı programın 9.1.2002 tarihinde yayınlanan bölümünde dilbilim'de "im" kavramı incelenmiş, konuyla ilgili farklı dillerden örnekler verilmiştir. Yıldırım Arıcı'nın sunduğu programda konuyla ilgili alıntılar (şiir, yazı vb.) Mahasti Kia tarafından seslendirilmiştir.

Program sırasında yapılan sunuşlar, fon müziği ile desteklenmiş, ayrıca alıntuların seslendirilmesi sırasında farklı müzik türleri eşlik etmiştir. Programda beş ayrı müzik parçası çalınmıştır.

Programda altı sunuş, iki de alıntı seslendirmesi yapılmıştır. Sunuşların toplam süresi 28 dakikadır.

Programın Adı: Microcosmosdan Makrocossosa

Programı hazırlayan ve sunan: Hasan Ersel

Yayın Günü: 13.1.2002 Pazar

Yayın Saati:2100- 2200

Programın Türü ve Süresi:Açıklamalı Müzik programı 60 dakika

Programın İçeriği: Sanatçılar, yaratıları ve kendilerini etkileyen ortamlarla ilişkisi

Açıklama: "Sanatçılar, yaratıları ve kendilerini etkileyen ortamlarla ilişkileri" ana temasıyla ortaya çıkan programın 13.1.2002 tarihinde yayınlanan bölümü, müziği meslek seçmeyen ve devlet adamı olan bestecilere ayırmıştır.

Programda Osmanlı dönemi devlet adamlarından Gazi Girayhan, IV. Murat ve Boğdan Voyvodası Dimitri Kandemir ile Prusya Kralı II. Fredrich'ten örnekler verilmiştir. Programda konu edilen besteciler hakkında bilgilerin de verildiği programda dört bestecinin toplam sekiz yapıtına yer verilmiştir.

Hasan Ersel'in hazırlayıp sunduğu programda Gazi Girayhan, IV. Murat ve Dimitri Kandemir'in Osmanlı Musikisine kazandırdığı eserlerin yanı sıra II.Fredrich'in klasik batı müziği türündeki eser dinleyicilere sunulmuştur. Elli üç dakikalık programda toplam yedi dakika sunuş yapılmıştır. Microcosmosdan Makrocossosa adlı program açıklamalı müzik programı niteliğindedir.

5.1.2.2. Açık Radyo'nun söz yayınları politikası

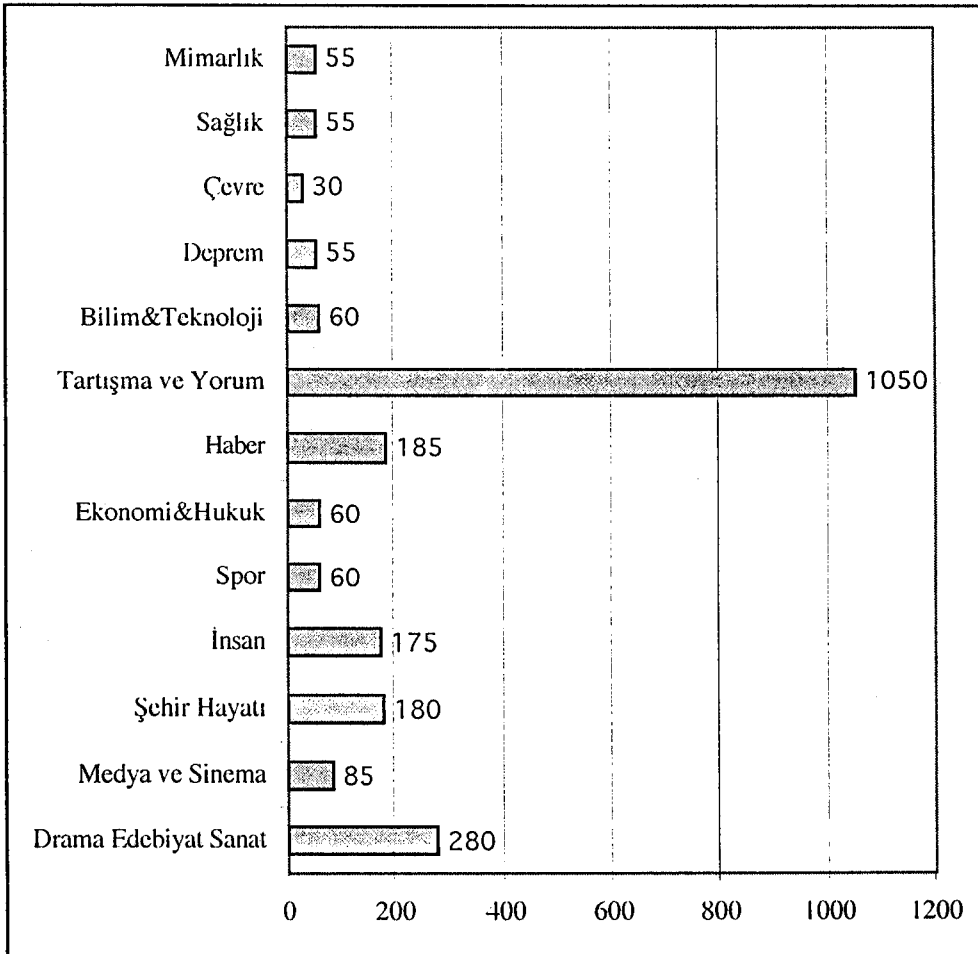
Açık radyo, müzik yayınları ile diğer radyolara göre farklı bir müzik politikası sürdürdüğü verilen örneklerde de görülmektedir. Ancak Açık Radyo, özellikle söz yayınları ile diğer radyolara göre büyük farklılıklar yaratmaktadır.

Açık Radyo'nun sözel programları da çok çeşitli konulara ayrılmıştır. Genel kültür, tasarım, iletişim, bilişim, psikiyatri, felsefe, hukuk, Avrupa, ekonomi, iş dünyası, reklamcılık, meteoroloji, edebiyat, drama, sağlık, beslenme, mutfak, çocuk, bilim, matematik, spor, tarih, dünya gezileri, sinema, tiyatro, kitap, şehircilik, çevre, denizcilik, deprem gibi konular çerçevesinde oluşturulan programlarda alternatif yaklaşımlara yer verilmektedir.

Söz programları içinde müziklere de yer verilmektedir. Programlarda çalınan müzikler yine Açık Radyo'nun müzik politikası çerçevesinde seçilmiştir. (Açık Radyo'nun söz programları listesi ektedir.)

SÖZ AĞIRLIKLIL PROGRAMLARDA İŞLENEN KONULAR VE SÜRELERİ

Haftalık Yayında Söz Ağırlıklı Programların Süresi: 2330 dakika

Program Süreleri (dakika)

Açık Radyo'nun haftalık yayınlarda söz ağırlıklı programlar içinde tartışma ve yorum programlarına oldukça fazla yer verilmiştir. Tartışma ve yorum programlarından sonra drama, edebiyat, sanat programları ikinci sırada gelmektedir.

İstanbul ve çevresine yayın yapan Açık Radyo'da şehir hayatı da işlenen konuların başında gelmektedir.

Farklı konuların yer aldığı programlar içinde tartışma ve yorumların bulunması, Açık Radyo'yu alternatif fikirlerin açıklanabildiği ve tartışılabilirdiği kamusal bir platform haline getirmektedir. Bir başka deyişle, Açık Radyo egemen yayın kuruluşlarına karşı alternatif yayıncılık yapmaktadır. Açık Radyo'da yayınlanan söz programları da üç örnek yayınlara içerikleri hakkında daha ayrıntılı fikir yürütmeyi sağlayabilir.

Programın Adı: Laterma Magica.

Programı hazırlayan ve sunan: Sibel Yücel, Necati Sönmez

Yayın Günü: 2.11.2001 Cuma

Yayın Saati: 15³⁰-16³⁰

Programın Türü ve Süresi: Söz ağırlıklı programı 60 dakika

Programın İçeriği: Sinema

Açıklama: Laterna Magica aslında bir sinema programı. Ancak diğer yayın kuruluşlarında yayınlanan sinema programlarından çok farklı bir yapıda hazırlanmaktadır. Gündemdeki olayların yönlendirmesi üzerine gelişen Laterna Magica adlı programın 2.11.2001 tarihinde yayınlanan bölümü Afgan sinemasına ayrılmıştır.

11 Eylül 2001 tarihine Amerika'da yaşanan olayların ışığında yaşanan gelişmelerin ve Afganistan'a dışarıdan bakan filmlerin tartışıldığı programda konuyla ilgili film müziklerine ve yöresel melodilere yer verilmiştir. Toplam beş ayrı şarkının çalındığı program söz ağırlıklı bir program niteliğindedir.

Programın Adı: Anayasamı İstiyorum.

Programı hazırlayan: Sivil Anayasa Girişimi

Programı sunan: Adnan Ekinci

Yayın Günü: 25.12.2001 Salı

Yayın Saati: 16³⁰-17⁰⁰

Programın Türü ve Süresi: Söz ağırlıklı programı 30 dakika

Programın İçeriği: Sivil Anayasa-Tartışma

Açıklama: Sivil Anayasa Girişimi tarafından hazırlanan ve Adnan Ekinci'nin sunduğu program bir tartışma programıdır. Programın 25.12.2001 tarihinde yayınlanan bölümüne Mehmet Altan, konuk olarak katılmıştır.

Doğal bir sohbet ortamında yayınlanan program'da Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girişinin faydaları ya da zararlı yönleri anlatılmaktadır. Konular tartışılırken herkesin anlayabileceği bir dil kullanılmıştır. Bir özgürlük alanı olarak nitelendirilen programda sadece bir tane müzik parçasına yer verilmiştir. Karşılıklı soru ve caplardan oluşan program, söz ağırlıklı tartışma programı niteliğindedir.

Programın Adı: Önce Sağlık

Programı hazırlayan ve sunan: Selim Badur, Serdar Çintan, Hasan Meriç

Yayın Günü: 28.12.2001 Cuma

Yayın Saati: 1300-1400

Programın Türü ve Süresi:Söz ağırlıklı program 60 dakika

Programın İçeriği: Sağlık

Açıklama: Selim Badur, Serdar Çintan ve Hasan Meriç'in hazırlayıp sunduğu program her hafta bir konuk çevresinde geliştirilerek hazırlanmaktadır. Önce sağlık adlı programın 28.12.2001 tarihinde yayınlanan bölümüne İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. Demir Tiryaki konuk olarak katılmıştır.

Tıp alanında yaşanan gelişmelerin tartışıldığı programda müziğe de yer verilmiştir. Toplam altı şarkının çalındığı programın yarısından fazlası (36 dakika) konuşmalara ayrılmıştır.

Bu özelliği ile Önce Sağlık programı sözel yönü ağır basan program tanımlamasına örnek olarak gösterilebilir. Klonlamadan evrime, atom yapısından tıp fakültelerinin eğitim programına hatta Türkiye'nin bilimsel politikasına kadar geniş bir yelpaze içinde hazırlanan programda farklı türde müzik örnekleri çalınmıştır.

Doğal bir sohbet ortamında yapılan programda, yapımcılar ve konuk herkesin rahatlıkla anlayabileceği bir konuşma tarzı kullanmaktadır.

5.1.2.3. Açık Radyo'nun reklam yayınları politikası

Açık Radyo'da reklamlar sabah 8⁰⁰, gece 23⁰⁰ saatleri arasında saatte bir yayınlanmaktadır. Ayrıca "prime time" olarak belirlenen sabah 8⁰⁰-10⁰⁰ ve akşam 18⁰⁰-20⁰⁰ saatleri arasında reklamlar, 20 dakikada bir, kuşak halinde, yayınlanmaktadır. Reklam fiyatları İstanbul'da yayın yapan diğer radyolarla aynı standartlardadır.¹⁷⁶

5.1.3 Açık Radyo Yayınlarının Sayısal Analizi

Açık Radyo'nun yayınlarını oluşturan programlar incelendiğinde diğer yayın yapan radyolardan farklı olarak söz ağırlıklı yayın yapıldığı görülmektedir.

On dördüncü yayın döneminde yayınlanması planlanan programlara göre yapılan incelemede Açık Radyo yayınlarını oluşturan programlar dört ana başlık altında toplanmıştır.

- *Anonssuz Müzik Programları (Programların listesi ekte sunulmuştur.)
- *Açıklamalı Müzik Programları
- *Söz ve Müziğin Dengeli Olarak Kullanıldığı Programlar (Programların listesi ekte sunulmuştur.)
- *Söz Ağırlıklı Programlar

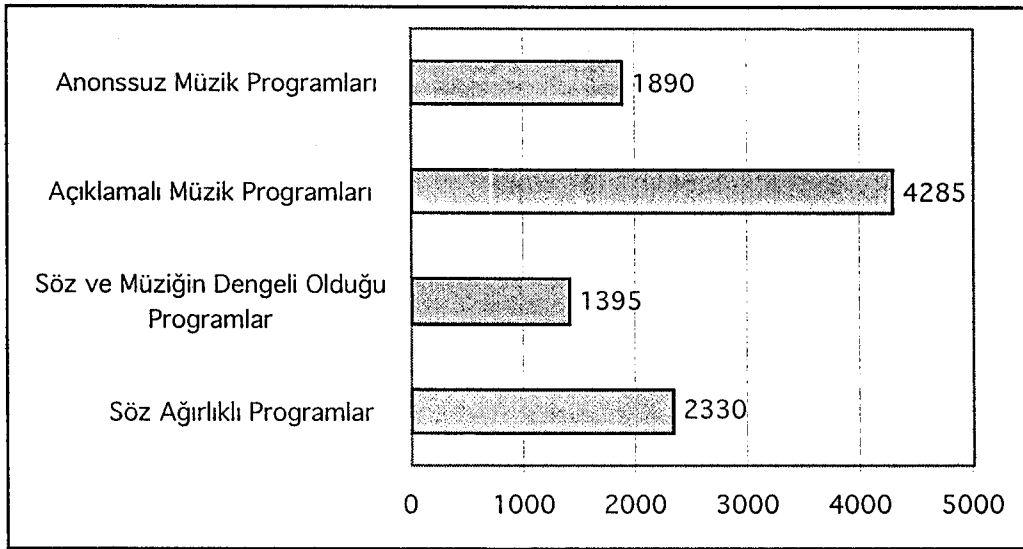
Yapılan incelemede Açık Radyo'da yayınlanan programlar, yayın sürelerine göre hesaplanmış ve oranlanmıştır. Yayınlanan programların hesaplanması sırasında yayınlanan reklamlar değişken sürelerde olduğu ve yayın dönemi içinde değişkenlik gösterebileceği için dikkate alınmamıştır.

Açık Radyo'nun yayınlarının incelendiği araştırmanın sayısal verileri aşağıdaki grafiklerde gösterilmiştir. Haftalık yayın, hafta içi ve hafta sonu yayınlarına göre ayrı ayrı incelemelerin yanı sıra tam gün yayınlarına göre de sınıflandırma yapılmıştır. Sütun grafiklerde yayınların süreleri belirtilerek, pasta grafiklerde program türlerinin haftalık, hafta içi ve hafta sonu ve günlere oranları belirtilmiştir. Açık Radyo'da bazı yayın günlerinde yayınlanan "haftanın seçmesi" programı tür açısından değişiklik gösterdiğinden inceleme dışında bırakılmıştır. Adı geçen programın Açık Radyo'da yayımlandığı gün ve saatler ilgili grafiklerde belirtilmiştir.

YAYIN ŞEMASINA GÖRE PROGRAM TÜRLERİNİN SÜRELERİ

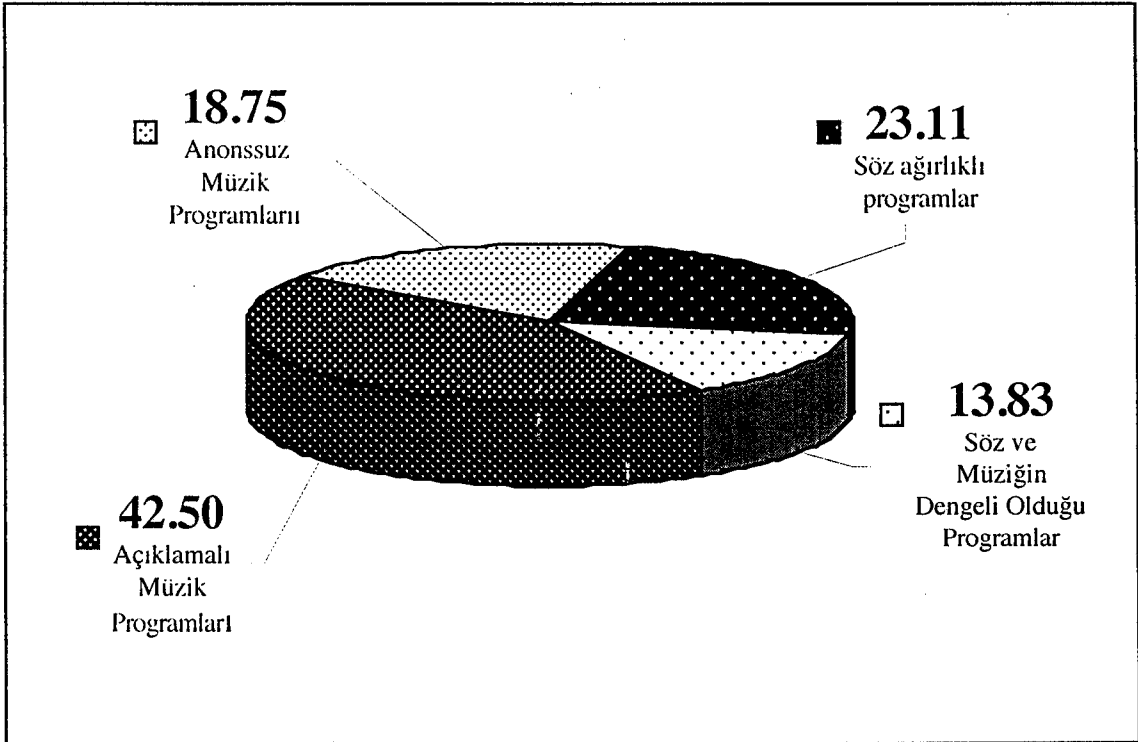
HAFTALIK YAYIN

Haftalık Yayın Süresi: 10080 dakika (7X24)

Program Süreleri (dakika)

PROGRAM TÜRLERİNİN GENEL YAYINA ORANI

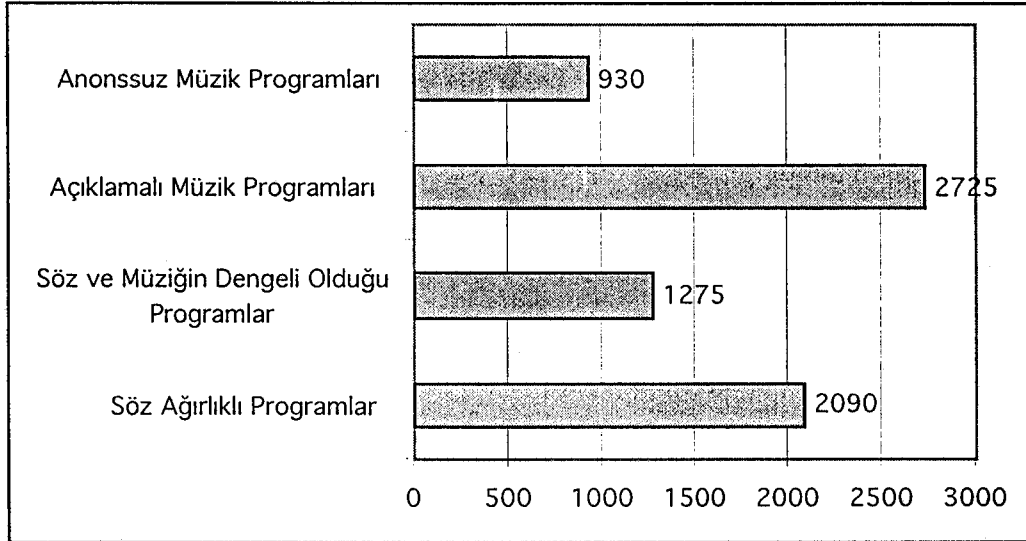

[yüzde (%) olarak]

HAFTA İÇİ YAYIN *

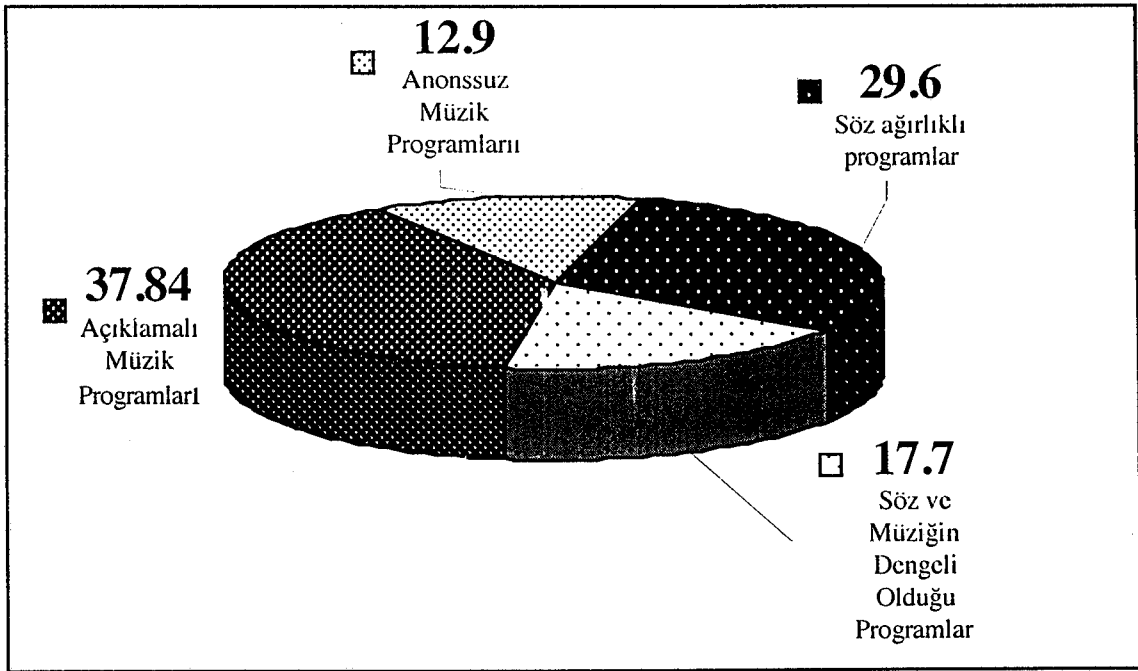
Hafta içi Yayın Süresi: 7200 dakika (5X24)

Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe, Cuma

Program Süreleri (dakika)

HAFTA İÇİNDE YAYINLANAN PROGRAM TÜRLERİNİN HAFTA İÇİ YAYINA ORANI

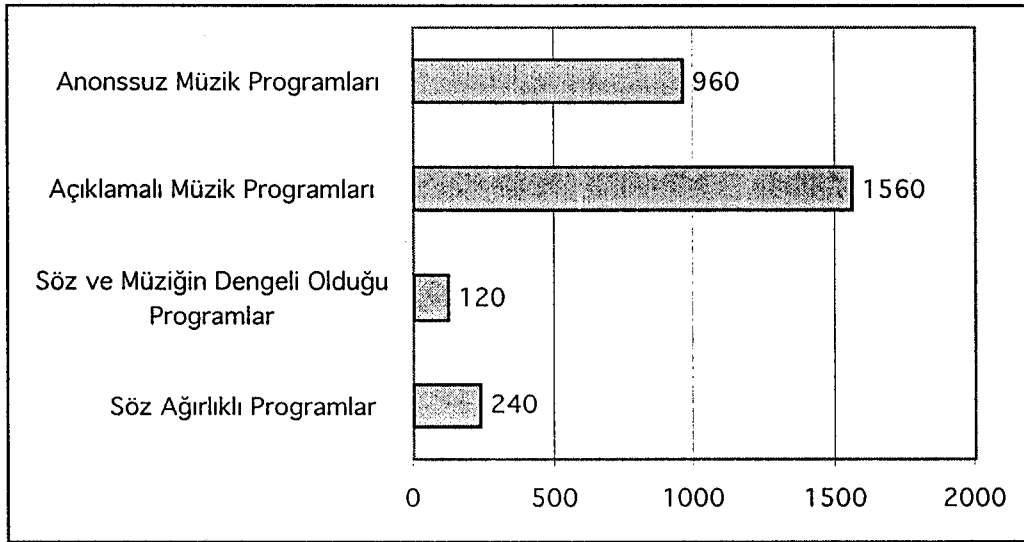
[yüzde (%) olarak]

*Açık Radyo Hafta içi yayın şeması ekte sunulmuştur.

HAFTA SONU YAYIN*

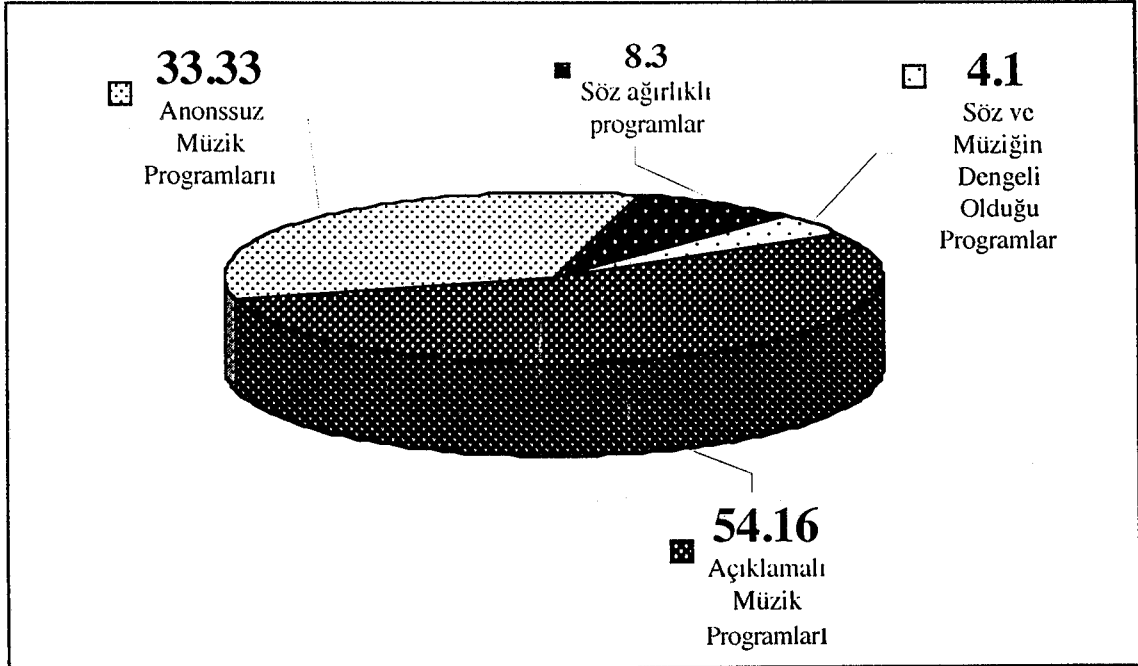
Hafta Sonu Yayın Süresi: 2280 dakika (2X24)

Cumartesi, Pazar

Program Süreleri (dakika)

HAFTA SONUNDA YAYINLANAN PROGRAM TÜRLERİNİN HAFTA SONU YAYINA ORANI

[yüzde (%) olarak]

*Açık Radyo hafta sonu yayın şeması ekte sunulmuştur.

Açık Radyo'nun hafta genelinde yayınları incelendiğinde açıklamalı müzik programlarının yarıya yakını kapsadığı görülmektedir. Hafta genelinde toplam 10080 yayın yapan Açık Radyo, 4285 dakika açıklamalı müzik yayını yapmaktadır. Bu süre yayın geneline oranlandığında % 42.50'lik bir oran çıkmaktadır. Söz ağırlıklı programlar ise %23.11'lik oranla ikinci sırada yer almaktadır. Söz ağırlıklı programlar haftalık yayının 2330 dakikasını kaplamaktadır. Yüzde 18.75'lik orana sahip olan anonssuz müzik programları ise üçüncü sıradadır.(1890 dakika)

Hafta içi 7200 dakika yayın yapılmaktadır. Bu sürenin 2725 dakikasını oluşturan açıklamalı müzik programları %37.84'lük dilimle birinci sırada yer almaktadır. Açıklamalı müzik programlarını 2090 dakika ve %29.6'luk oranla söz ağırlıklı programlar takip etmektedir.

Hafta içi yayınlanan söz ve müziğin dengeli olduğu programlar hafta içi yayın genelinin %17.7'lük kısmını oluşturmaktadır. bu oran 7200 dakikalık hafta içi yayınlarında 1275 dakikayı temsil etmektedir.

Hafta içi yayınlarında anonssuz müzik programları % 12.9'luk oranla sonuncu sırada yer almaktadır. Bu oran 930 dakikaya denk gelmektedir.

Hafta içi yayınlarda, söz ağırlıklı programlar % 29.6'luk bir oranda bulunurken, bu oran hafta sonu yayınlarında %8.3'e düşmektedir. Bu oranların süre olarak karşılıkları ise; hafta içi 2090 dakika, hafta sonu 240 dakikadır.

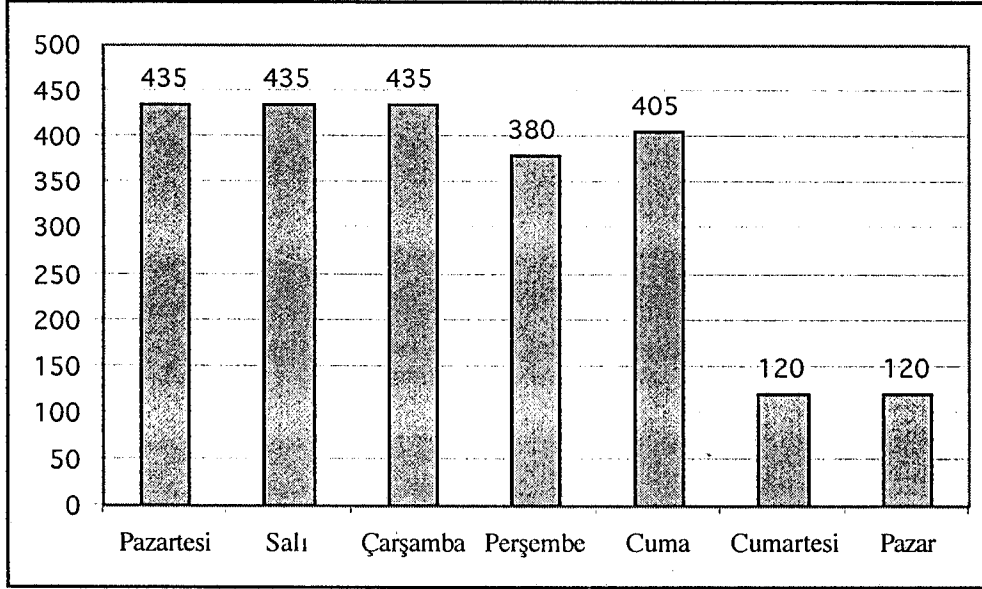
Hafta sonunda hafta içine göre müzik ağırlıklı yayın yapılmaktadır. Ancak müzik ağırlıklı yayınların büyük bir bölümünü açıklamalı müzik programları oluşturmaktadır. Hafta sonu yayınlarının %54.16'lük dilimini oluşturan açıklamalı müzik programları 2280 dakikalık haftasonu yayınının 1560 dakikasını kaplamaktadır.

Yüzde 33.33'lük paya sahip olan anonssuz müzik yayınları, hafta sonunda 960 dakikalık bir süreyi kapsamaktadır. Hafta sonu yayınlanan program türleri içinde son sırayı %4.1'lik oran ve 120 dakika ile söz ve müziğin dengeli olduğu programlar almaktadır.

Açık Radyo'nun yayınları ile ilgili yapılan sayısal analiz, Açık Radyo'nun yayın politikasında söze öncelik verdiği, müziği ikinci planda tuttukları ancak müziğin dolgu ve eğlence aracı olarak değil bilgi ve sanat aracı olarak görüldüğü sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

PROGRAM TÜRLERİNİN GÜNLERE GÖRE DAĞILIMI

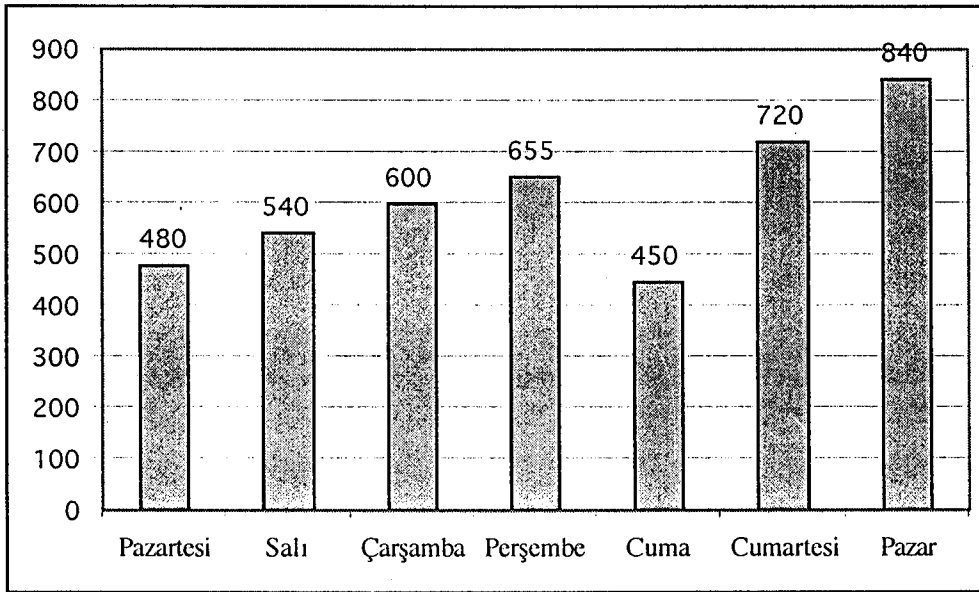
Açık Radyo'nun yayınları program türlerinin, günlere göre dağılımında aşağıdaki sonuçlar çıkmaktadır.

(dakika)

Söz ağırlıklı programlar

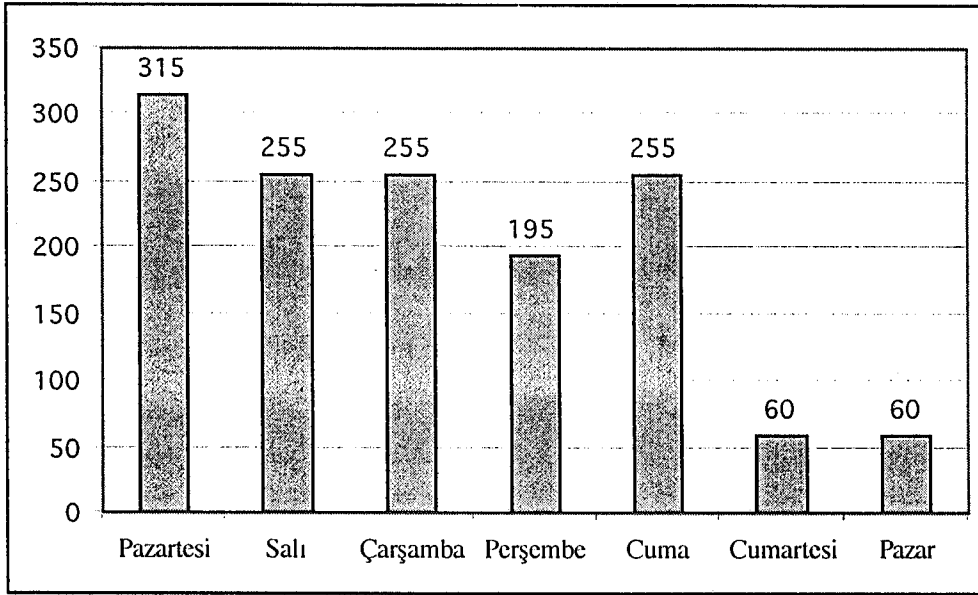
Açık Radyo'da yayınlanan söz ağırlıklı programların günlere göre dağılımı incelendiğinde Pazartesi, Salı ve Çarşamba günleri en uzun söz ağırlıklı programların yayınlandığı ve hafta sonu en az sürenin bu programlara ayrıldığı görülmektedir.

(dakika)

Açıklamalı müzik programları

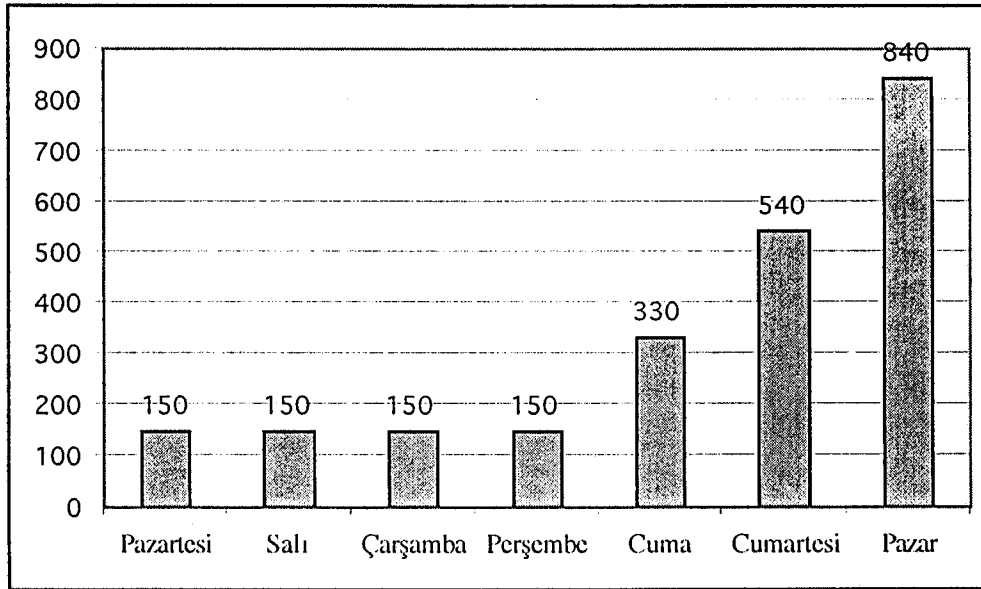
Açıklamalı müzik programları hafta içi hergün farklı sürelerde yayınlanmaktadır. Bu programlara en az süre 450 dakika ile Cuma günü ayrılırken, Pazar günü 840 dakika ile en uzun süre ile açıklamalı müzik programlarının yayınlandığı gün olmaktadır.

(dakika)

Söz ve müziğin dengeli olduğu programlar

Söz ve müziğin dengeli olarak kullanıldığı programlara hafta içi yayınlarında hafta sonu yayınlarına göre daha uzun süre verildiği görülmektedir. Bu tür programlarda en uzun süre 315 dakika ile Pazartesi günleri ayrılmıştır. Perşembe günleri 195 dakika ile hafta içi yayın günlerinde en az süreli gün olmuştur. Bu tür programlara en az süre (60'ar dakika ile) Cumartesi ve Pazar günleri ayrılmıştır.

(dakika)

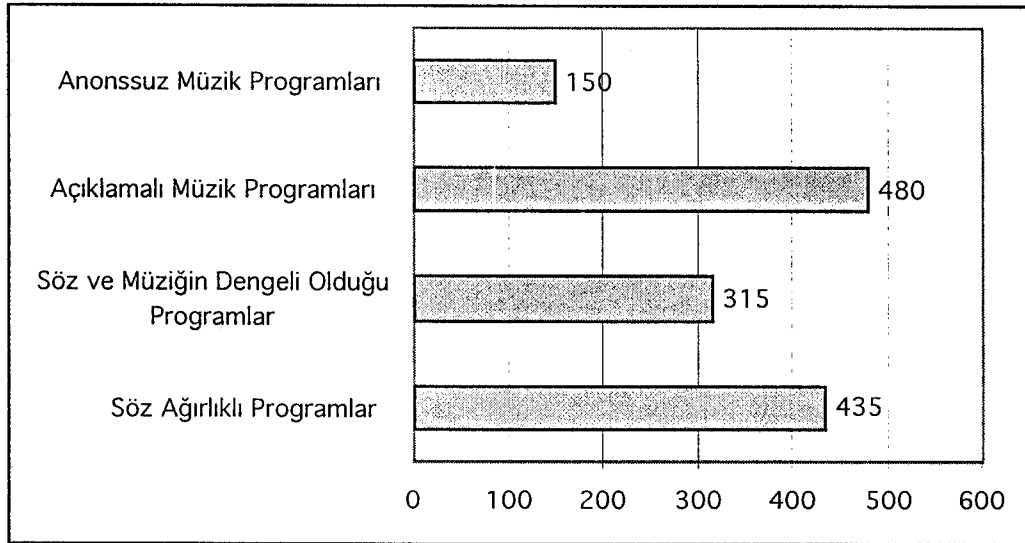
Anonssuz müzik programları

Bu programlar hafta içi sabaha karşı (400-630 arası), hafta sonu 200-900 saatleri arasında yayınlanmaktadır. Bu saatler radyo yayıncılığında "ölü saatler" olarak nitelendirilmektedir. Haftanın ilk dört günü bu tür programlara aynı sürelerde zaman ayrılırken Cuma gününden itibaren Pazar gününe kadar bu programların süreleri artmaktadır.

GÜNLERE GÜRE PROGRAM TÜRLERİNİN SÜRELERİNİN DAĞILIMI

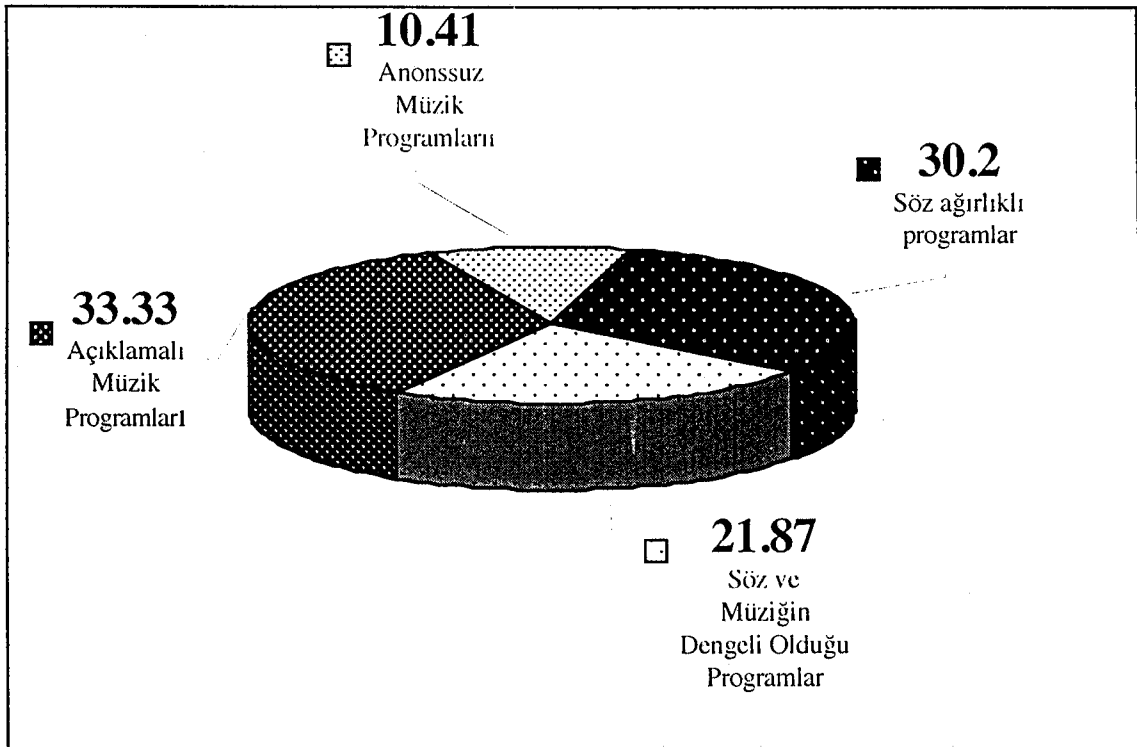
PAZARTESİ

Günlük Yayın Süresi: 1440 dakika (24 Saat)

Program Süreleri (dakika)

PAZARTESİ GÜNÜ YAYINLANAN PROGRAM TÜRLERİNİN TÜM GÜN YAYINA ORANI

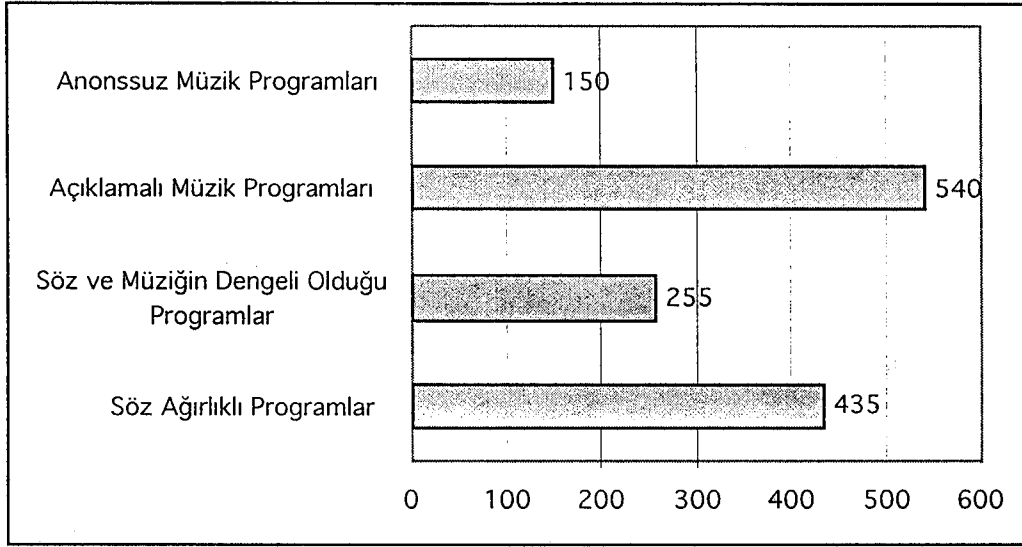

[yüzde (%) olarak]

*Pazartesi günleri saat 200-300 saatleri arasında yayınlanan Haftanın Seçmesi (60 dakika) istatistiklere katılmamıştır. Yüzelik dilimde %4.16'lık paya sahiptir ancak bu pay tablolarında gösterilmemiştir.

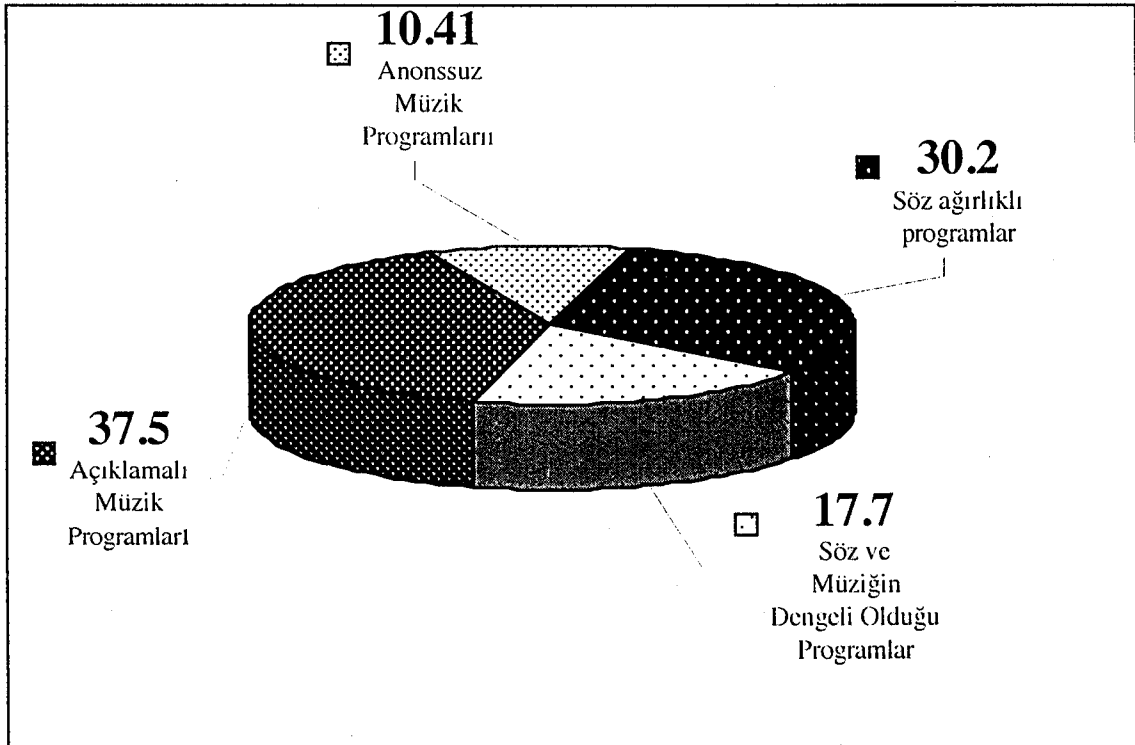
SALI

Günlük Yayın Süresi: 1440 dakika (24 Saat)

Program Süreleri (dakika)

SALI GÜNÜ YAYINLANAN PROGRAM TÜRLERİNİN TÜM GÜN YAYINA ORANI

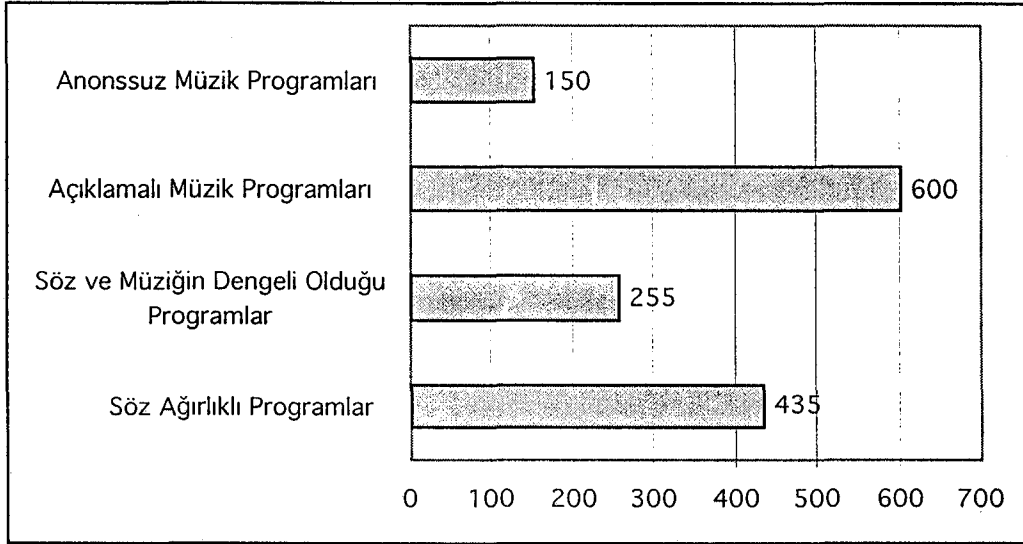

[yüzde (%) olarak]

*Salı günleri saat 200-300 saatleri arasında yayınlanan Haftanın Seçmesi (60 dakika) istatistiklere katılmamıştır. Yüzdeler dilimde %4.16'lık paya sahiptir ancak bu pay tablolarda gösterilmemiştir.

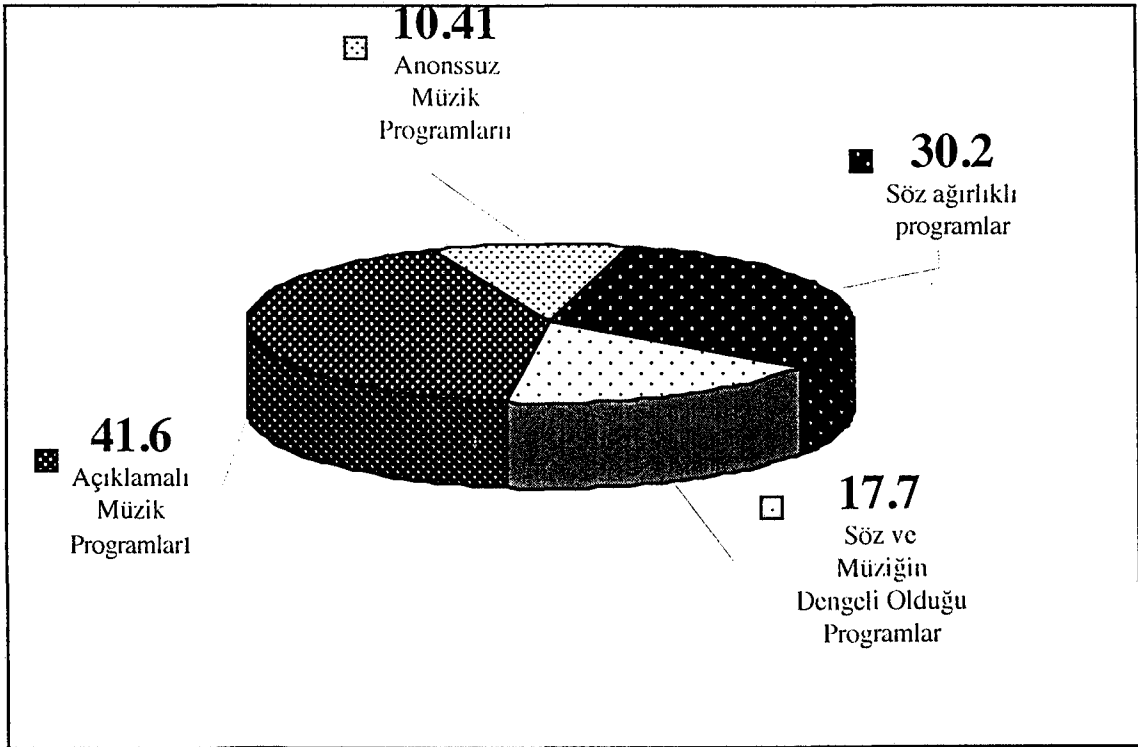
ÇARŞAMBA

Günlük Yayın Süresi: 1440 dakika (24 Saat)

Program Süreleri (dakika)

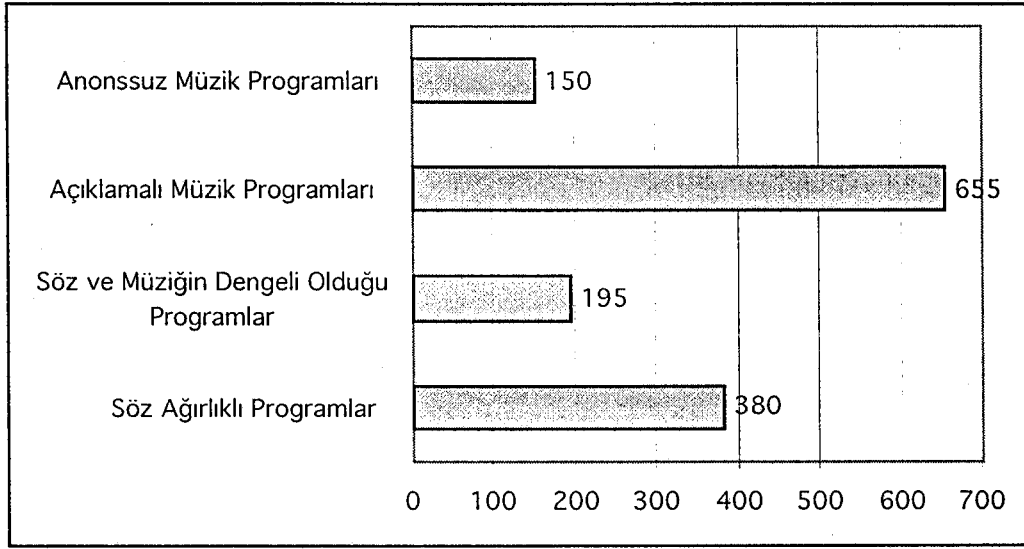
ÇARŞAMBA GÜNÜ YAYINLANAN PROGRAM TÜRLERİNİN TÜM GÜN YAYINA ORANI

[yüzde (%) olarak]

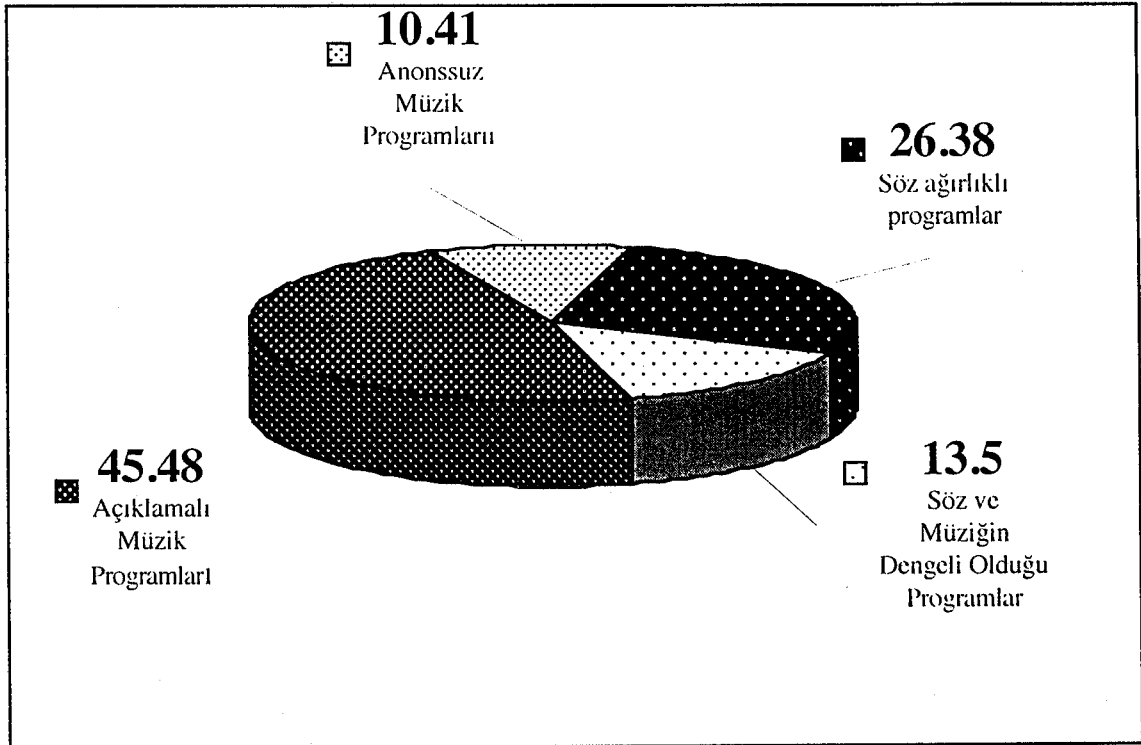
PERŞEMBE

Günlük Yayın Süresi: 1440 dakika (24 Saat)

Program Süreleri (dakika)

PERŞEMBE GÜNÜ YAYINLANAN PROGRAM TÜRLERİNİN TÜM GÜN YAYINA ORANI

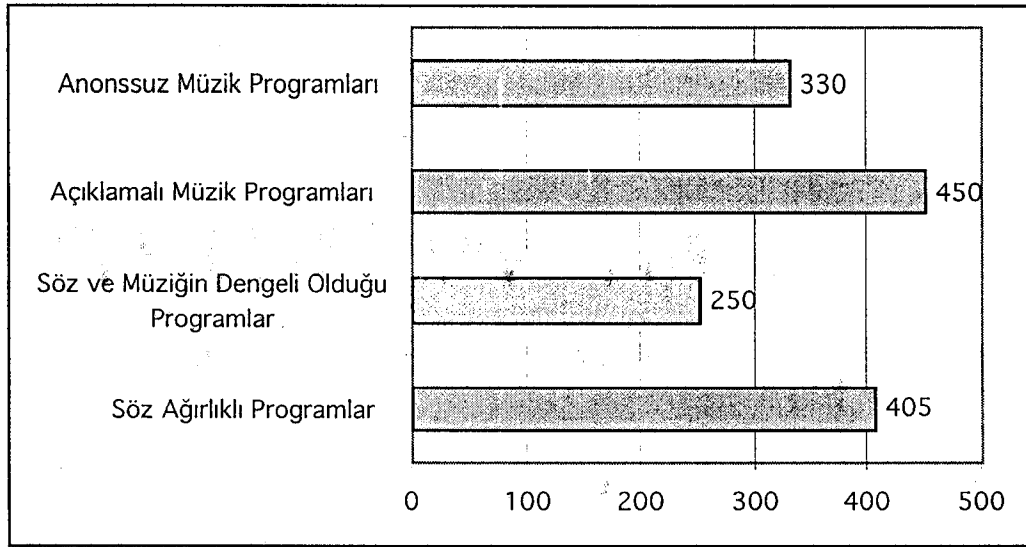

[yüzde (%) olarak]

*Perşembe günleri saat 200-300 saatleri arasında yayınlanan Haftanın Seçmesi (60 dakika) istatistiklere katılmamıştır. Yüzdeler dilimde %4.16'lık paya sahiptir ancak bu pay tablolarda gösterilmemiştir.

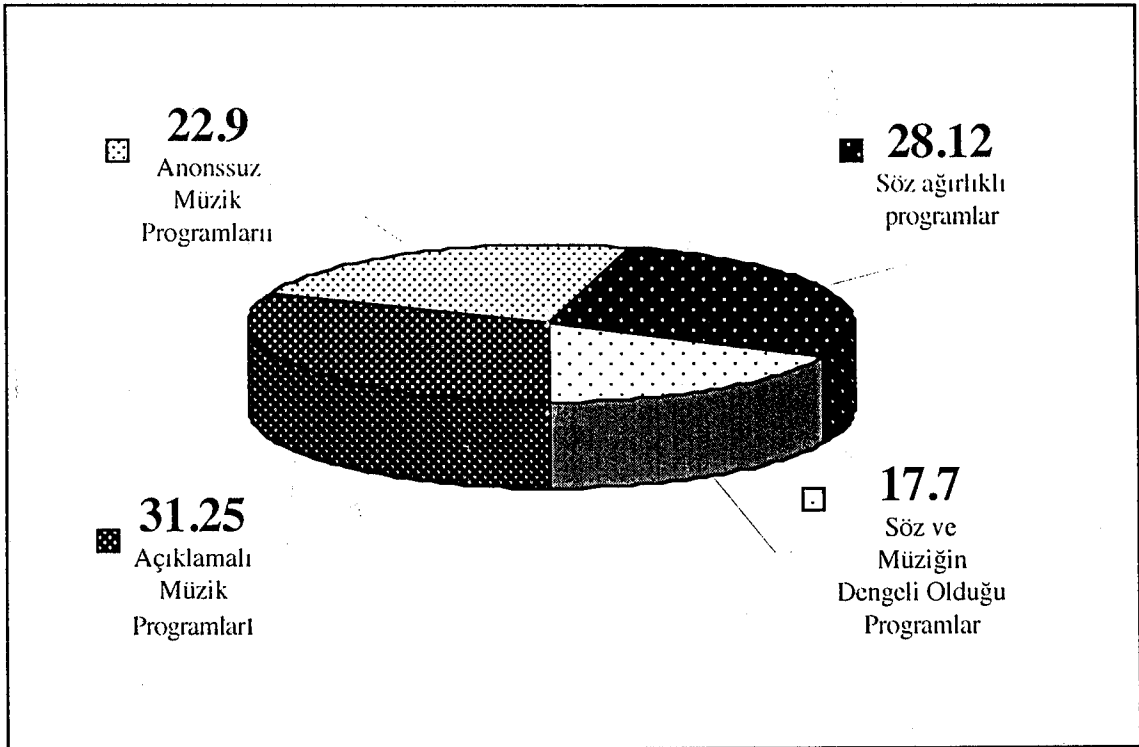
CUMA

Günlük Yayın Süresi: 1440 dakika (24 Saat)

Program Süreleri (dakika)

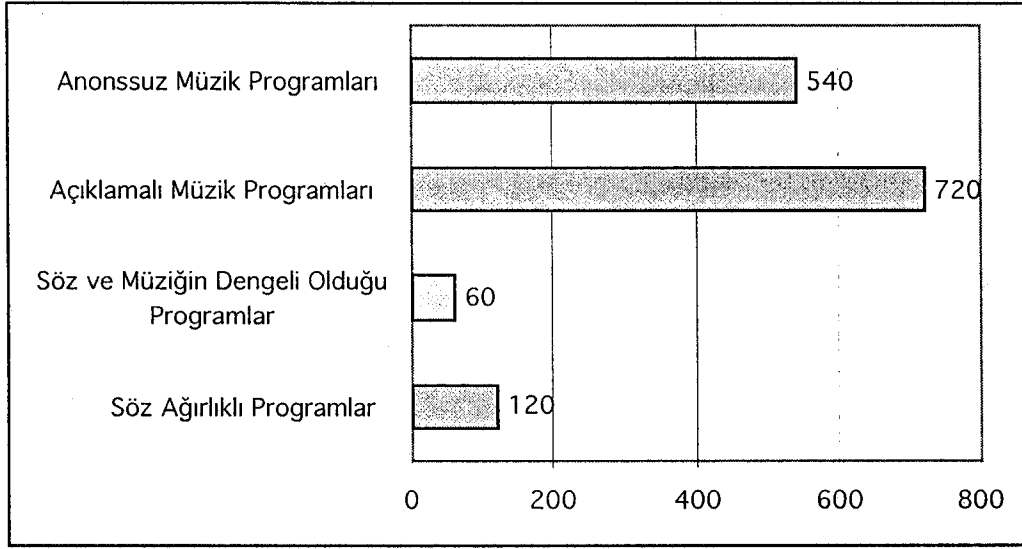
CUMA GÜNÜ YAYINLANAN PROGRAM TÜRLERİNİN TÜM GÜN YAYINA ORANI

[yüzde (%) olarak]

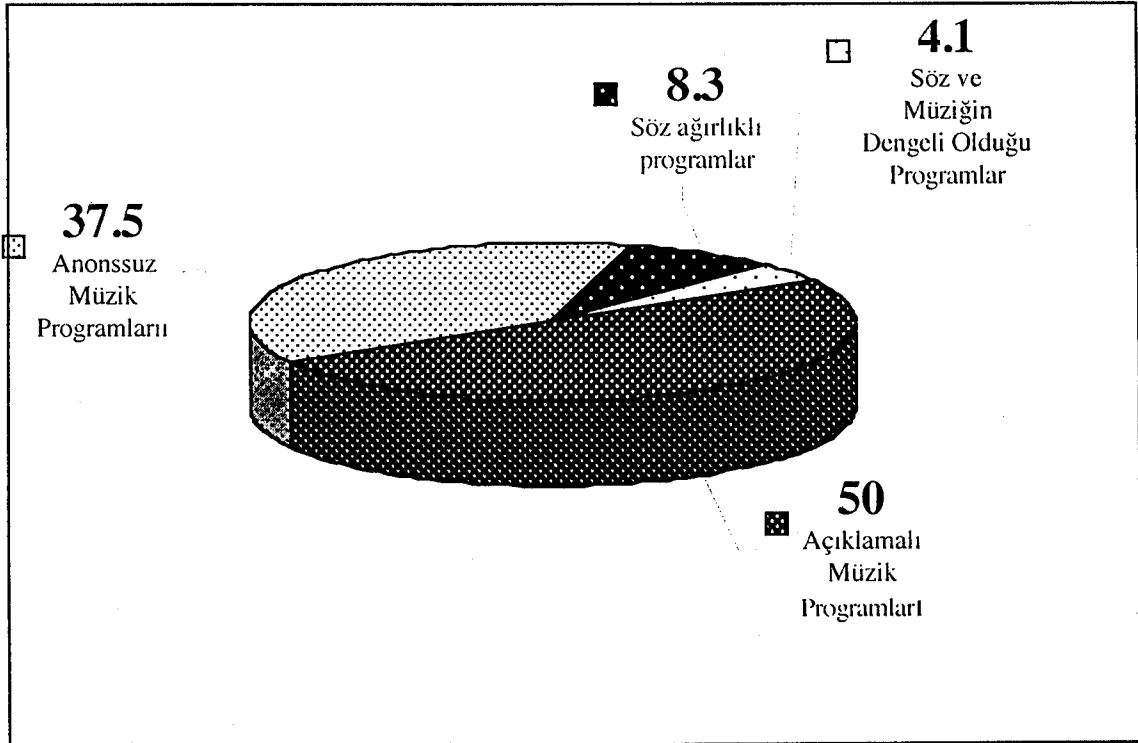
CUMARTESİ

Günlük Yayın Süresi: 1440 dakika (24 Saat)

Program Süreleri (dakika)

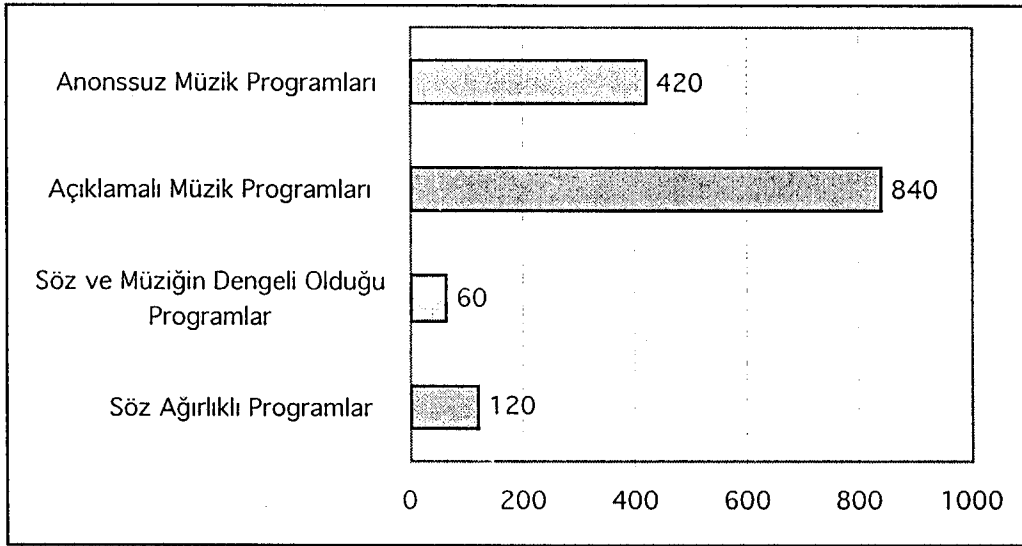
CUMARTESİ GÜNÜ YAYINLANAN PROGRAM TÜRLERİNİN TÜM GÜN YAYINA ORANI

[yüzde (%) olarak]

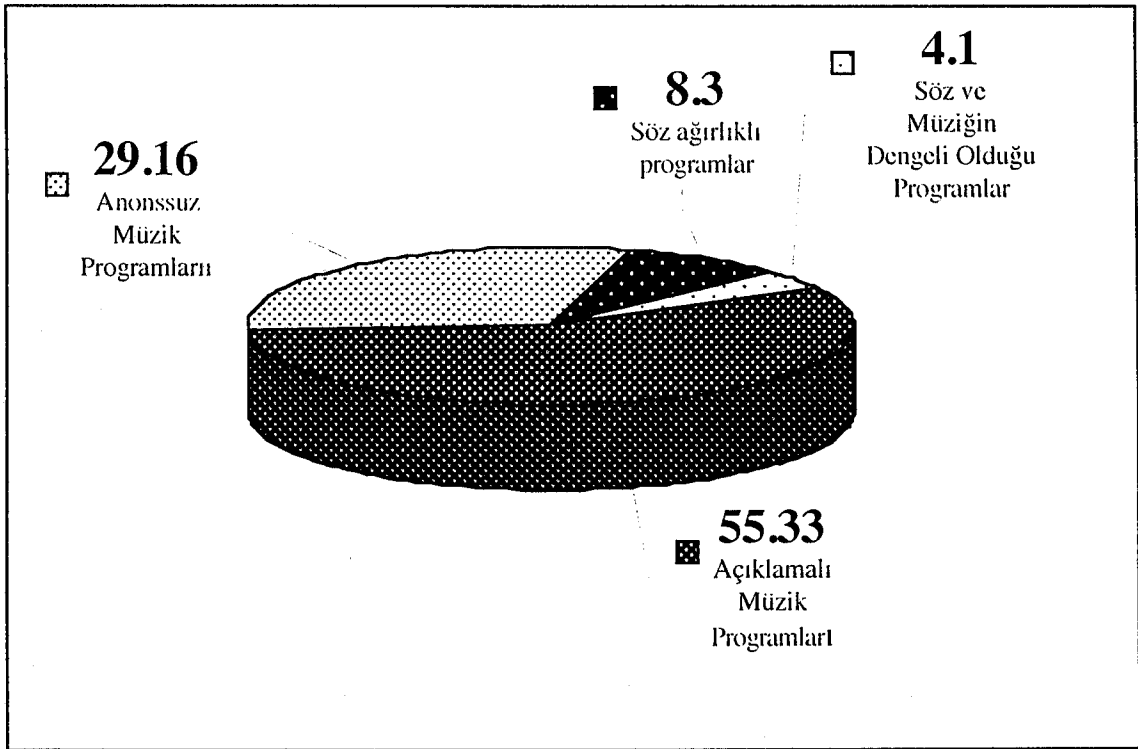
PAZAR

Günlük Yayın Süresi: 1440 dakika (24 Saat)

Program Süreleri (dakika)

PAZAR GÜNÜ YAYINLANAN PROGRAM TÜRLERİNİN TÜM GÜN YAYINA ORANI

[yüzde (%) olarak]

5.1.4. Açık Radyo'nun Sosyal Etkinlikleri

Açık Radyo, yayıncılığının yanı sıra kültürel ve sosyal etkinlikler de düzenlemektedir. Şenlik, sergi ve partilerin dışında sivil toplum örgütleri ve Açık Radyo dinleyicileri ile birlikte 17 Ağustos 1999'da yaşanan Marmara depreminde önemli faaliyetlerde bulunmuştur.

5.1.4.1. Şenlikler, sergiler, partiler

Açık Radyo, 1997 ve 1998 yıllarında iki büyük şenlik düzenlemiştir. Bunlar, İstanbul Müzik Şenliği 1 ve İstanbul Müzik Şenliği 2'dir. Açık Radyo ayrıca ayrı temalı 47 parti ve İki "bahar yemeği" de düzenlemiştir. Radyo ayrıca, "Magnum'un Gözünden Dünyada 68" ve "Unutulmayanlar: 20. Yüzyılın Portreleri" başlıklı iki sergi düzenlemiştir.

5.1.4.2. Deprem etkinlikleri

17 Ağustos 1999'dan itibaren Açık Radyo Deprem İletişim Merkezi (ARDİM) olarak büyük bir faaliyet göstermiştir. Açık Radyo konuyla ilgili faaliyetlerine devam etmektedir.

Açık Radyo, depremin ikinci gününden itibaren bir "telsiz alıcı-verici"ye dönüşmüş, sayısız gönüllünün katılımıyla bünyesinde bir "Deprem İletişim Merkezi" oluşturmuş; ihtiyaçlarla imkânları buluşturmaya çalışmıştır.

5.1.4.2.1. Açık Radyo Deprem İletişim Merkezi

Açık Radyo 17 Ağustos 1999 günü sabah 07.30'dan itibaren depreme ilişkin bilgi ve haberleri yayınlamaya başlamıştır. 18 Ağustos 1999 sabahından itibaren yürütülen çalışmalar ve Beyaz Nokta Vakfı'nın katkılarıyla Açık Radyo Deprem İletişim Merkezi'nin kurulmasına karar verilmiş, aynı gün ARDİM çalışmaya başlamıştır.

Açık Radyo'nun 24 saatlik yayını bütünü ile değiştirilmiş, yayın saatleri deprem ve ilgili konulara ve konuklara ayrılmıştır. İhtiyaç bildirimleri ve duyurular kontrolden geçirildikten sonra süratle yayından anons edilmiştir. Bu uygulamalar, bir süre içinde kendiliğinden ATV, NTV, Kanal 7 ve bazı radyolardan oluşan bir "medya ağı"nı oluşturmuştur. Bu dönem içinde Açık Radyo, sivil toplum kuruluşları ile ilişki ve dayanışmaya özel önem vermiş, 300'ü aşkın sivil toplum kuruluşu ile direkt bağlantı kurularak işbirliği yapmıştır. Afet Bölgeleri Kriz Masaları, Üniversiteler, İstanbul Valiliği, özel sektör kuruluşları ile irtibat kurulmuş, uyarı anonsları sürekli tekrarlanmıştır.

İlk 72 saat, arama-kurtarma çalışmalarının "altın saatleri" olarak ilan edilmiş ve ihtiyaç anonslarında bu konuya öncelik verilmiştir. Havaalanı, yabancı arama- kurtarma grupları, bölge çalışmalarındaki tercüman ihtiyaçları, kriz masaları ihtiyaçları, bölgelerde proje uygulayan sivil toplum kuruluşlarının insan kaynağı ihtiyaçları karşılanmıştır. İlk

üç gün sonunda ARDİM, 11 küçük uçak, 2 helikopter, 400 tonluk bir şilep, onlarca araba, kamyonet, kamyon ve motosikleti ihtiyaç bölgelerine yollamayı başarmıştır.

5.2. Bulgu ve Verilerin Değerlendirilmesi

Bir yayın kuruluşunun alternatif sayılabilmesi için örgütlenmesinden, yayın içeriklerine, sosyal-kültürel çalışmalara ve en önemlisi egemen yaygın yaşayışa alternatif yaklaşımlar sunabilmesi, farklı düşünce ve fikirlerin ifade edilmesine ve sivil otoritenin oluşması için gerekli zeminin sağlanmasını için girişimlerde bulunması gerekmektedir.

Modern toplumların vazgeçilmez unsuru olan bağımsız alternatif yayın kuruluşları demokratik-katılma kitle iletişim kuramının ortaya koyduğu yaklaşımlar doğrultusunda hareket etmelidir.

Alternatif radyoların örgütsel yapısı incelendiğinde sivil toplum kuruluşlarının bünyesinde kurulması gereklidir. Ancak Türk yayın mevzuatı çerçevesinde bu tip bir örgütlenme mümkün değildir. Bura rağmen Açık radyo kurucuları bir sivil toplum kuruluşu olmasalar da radyonun yapılanmasında sivil toplum kuruluşu gibi bir örgütlenmeye gitmişlerdir. Açık Radyo her ne kadar ticari bir kuruluş gibi gözükse de ticari kaygıları bulunmamaktadır. Kurum içindeki kararlar demokratik bir şekilde alınmaktadır. Gönüllülük esası da alternatif radyoculukta önemli bir konudur. Açık Radyo programcıları da yayınları gönüllülük esasına uygun bir şekilde gerçekleştirmektedir. Açık radyo bölgesel yayın yapmakta, ancak gelişen teknolojilerden yararlanarak yayın alanını genişletmektedir.

Çalışma bünyesinde incelenen Açık Radyo örgütlenme yapısı ile alternatif yayın kuruluşu sayılabilir.

Açık Radyo'da yayınlanan müzikler ve yapılan söz programlarında ele alınan konular ve görüşler açısından egemen kapitalist yaklaşımlara alternatif oluşturmaktadır. Her türlü düşünce ve fikre saygı göstererek bunların topluma iletilmesi için gerekli zeminin oluşturulma çabası görülmektedir.

Sivil toplumun gelişimine katkı sağlayacak sosyal-kültürel etkinliklere yardımcı olmaktadır. Ayrıca, sivil toplumu bir araya getirerek sivil toplumun gücünü ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Açık Radyo'nun 17 Ağustos 1999'da yaşanan Marmara Depreminin ardından yaptığı çalışmalar, sivil toplumun oluşturulmasına ve bu toplumun gücünün ortaya koyulmasındaki çabaları örnek olarak gösterilebilir.

Açık Radyo'nun örgütlenme yapısı, yayın politikası, oluşturulan yapı çerçevesinde değerlendirildiğinde yayınlanan müzik-söz programları ve sosyal etkinlikleri ile alternatif yayıncılık yaptığı görülmektedir.

Açık Radyo, yayınları ile alternatif fikirlerin, düşüncelerin ortaya çıkarılması ve sesini duyurmak isteyenlere tanıdığı imkanlar dahilinde kamu alanı oluşturmaya başlamıştır. Özellikle sözel programların fazlalığı ve işlenen konuların çeşitliliği ile diğer radyolardan farklı çizgisiyle de alternatif yayıncılık yapmaktadır.

Açık Radyo yayın içeriği, teknik imkanlar ve yaptığı çalışmalarla alternatif radyo yayıncılığında bir öncü durumuna gelmektedir. Yakın bir dönem içinde yayına başlayan, İstanbul'da yayın yapan "92 Nokta 5" adlı radyo ile kuruluş çabaları içinde olan "kadın radyosu" açık radyo yayın politikasına yakın bir program yapısı oluşturmaktadır. Bu bağlamda Açık Radyo, Türkiye'de alternatif yayıncılık için öncü durumuna gelmektedir.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Yirminci yüzyılla birlikte atmosferin iletkenlik özelliğiyle başlayan ve sürekli yenilenme çabasıyla gücünü her geçen gün arttıran kitle iletişim araçları, tarihe tanıklık yapmasının yanısıra insan üzerindeki etkisi ile tüm toplumların gelişmesinde ya da gerilemesinde önemli görevler üstlenmiştir.

Sivil toplumun, sisteme karşı uyguladığı denetimin yanısıra düşüncenin ifade edilmesinde dolayısıyla toplumu oluşturan diğer bireylerle paylaşılmasında vazgeçilmez bir araç olan kitle iletişimi, iktidarlar tarafından da toplumu yönlendirmede ve yapılan hizmetlerin toplum bireylerine aktarılmasında da önemli görevler üstlenmiştir.

Kitle iletişim araçlarının insanlar üzerindeki etkileri ortaya çıktıkça iktidar sahipleri iletişim araçlarının kuruluşunda ve işleyişinde etkin bir rol oynamaya başlamıştır. Özellikle ikinci dünya savaşında radyonun bir savaş ve propoganda aracı olarak kullanılması radyonun gücünü ve önemini bir kere daha ispatlamıştır.

İlk radyo yayın örnekleri Avrupa ve Amerika'da başlamıştır. İlk yayınlar genelde devlet destekli olarak başlamış, ardından özel girişimciler de yayıncılık konusunda bireysel girişimlere başlamışlardır.

Toplumların siyasal görüş ve yaşayışlarına göre biçimlenen yayıncılık kuramsal olarak farklı açılarıyla incelenebilir. Yayıncılık iki temel yönetim biçimine sahiptir. Yayın kuruluşunun yayın ve personel giderleri ya özel şirketler tarafından ya da devlet/iktidar tarafından karşılanabilir. Bu kuruluşlarının yönetim, işleyiş ve yayınların yapılma amaçlarına göre dörde ayrılmıştır.

Radyo yayıncılığı sayesinde toplumların yönlendirilmesi ve eğitilmesinin yanında maddi gelir sağlamak mümkündür. Yayıncılık sayesinde toplumları yönlendirmek, insanları manüple etmek amacı, genelde iktidar tarafından arzulanan ve uygulanan bir yöntemdir. Bu amaç doğrultusunda iktidar yayıncılık işine girmiştir.

Sosyal devlet anlayışı içinde "halkın eğitilmesi ilkesi" bulunmaktadır. Bu ilke doğrultusunda devletin, halkın eğitimini sağlama zorunluluğu vardır. Örgün eğitim kuruluşlarının kurulması ve işletilmesi sorumluluğu devlete aittir. Devlet, halkın eğitimi konusunda oluşturulan örgün eğitim sistemiyle yetinmeyecek; bu yapılanmanın dışında yaygın eğitimin de gerçekleştirilmesi için kitle iletişim araçlarından yararlanacaktır. Böylece, milli birlik, milli ve genel kültürün geliştirilmesi, dil birliğinin oluşturulması gibi kamu çıkarı amaçlı yayınlar da yapılacaktır.

Yayıncılıktan maddi gelir kazanmak düşüncesi de tecimsel/özel yayıncılık kavramını oluşturmuştur. Özel girişimcilerin gerçekleştirdiği bu yayıncılık türünde asıl amaç yapılan programlar sayesinde reklam almaktır. Yukarıda anlatılan yayıncılık türleri temeline bakıldığında kişisel ya da belirli bir grubun çıkarları doğrultusunda örgütlenmiş kurumlardır.

Alternatif yayıncılık olarak adlandırılan yayın türünde amaç, diğerlerinden farklı olarak sivil topluma kamusal alan oluşturma çabasıdır. Bu kuruluşlar genelde reklam almama düşüncesindedir. Ancak bu tür yayın kuruluşları masraflarını karşılama amaçlı olarak kısıtlı reklam alabilmektedirler.

Türkiye’de 1927 yılında başlayan radyoculuk dünyadaki gelişmeleri takip ederek gelişimini hızlı bir şekilde sürdürmüştür. 1946 yılında ülkenin çok partili yönetim sistemine geçmesiyle ülkede yaşanan değişiklikler radyoya da yansımıştır. Bu değişikliklerin başında muhalefet ve iktidarların yoğun baskısı başta gelmektedir. Ülkede yaşanan siyasal gelişmelere doğrudan maruz kalan radyo, yaşanan askeri hareketler ve muhtıralarda da ilk kontrol altına alınan stratejik noktalar olmuştur.

1989 yılına kadar devlet tekelinde devam eden yayıncılık bu tarihten itibaren özelleşme sürecine girmiştir. Türkiye Cumhuriyeti yasalarına göre suç olan özel yayıncılık girişimleri, 1994 yılına kadar Türkiye gündeminde önemli maddelerden birisini oluşturmuştur. 20 Nisan 1994’te bazı siyasi partilerin ve özellikle halkın desteği ile özel yayıncılık yasal olarak kabul edilmiştir.

Yasal olarak kabul edilmiş olan yayınlar halkı olumlu ve olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır. Temel olarak maddi gelir sağlamayı amaç edinmiş yayın kuruluşları özgürlük ve modernlik olarak kapitalist sistemin bütün uygulamalarını kendilerine hak olarak görmeye başlamışlardır. Yayınlarda şiddet ve cinsellik ön plana çıkarılmış bu yayınlar sürekli reklamlarla desteklenmiştir. Televizyonlarda bu durum yaşanırken radyolarda da benzer olumsuzluklar bulunmaktadır. Popüler müzik ağırlıklı, sadece anı kurtaran anonlarla yapılan programlarda hiçbir toplumsal kaygıya dikkat edilmemiştir. Özensiz ve niteliksiz olan yayınlarda temel amaç maddi kazanç sağlamak olurken, yayınlarda tekdüze bir eğlence anlayışı hakim olmuştur. Birçok yayın kuruluşu aynı tarzda programlar üretmeye başlamıştır. Mevcut yayınları birbirlerinden ayıran özellikler kullanılan müzik türü ve yayınlanan reklamlardan başka bir şey değildir.

Yıllar boyu TRT’nin yayınları dışında bir yayın anlayışını bilmeyen halk, yeni kurulan yayın kuruluşlarını yakından takip etmeye daha sonra da benimsemeye başlamıştır. Özellikle gençler tarafından ilgiyle dinlenen bu radyolar bir anda çoğalmıştır.

Kısa sürede ve özensiz olarak hazırlanan 3984 sayılı yasa birçok eksikle ve sınırlamayla doluydu. Bunların başında, yasanın 29'uncu maddesi gelmekteydi. Bu maddeye göre, siyasi partiler, dernekler, sendikalar, meslek kuruluşları, kooperatifler ve üniversiteler gibi sivil toplum dinamikleri yayın yapamıyorlardı.

Sivil toplum hareketleri ve eğitim kurumlarının dinamikleri olan bu kuruluş ve örgütler yayın yapamadığı zaman, alternatif fikirlerin, muhalefetin ya da halkın, seslerini duyurma şansı neredeyse hiç kalmamıştır. Çünkü yayın hakkı bulunan büyük sermaye kuruluşları kendi fikir ve politikalarına uygun yayın yaparken, TRT kurumu zorunlu olarak hükümetlerin etkisi altında kalmıştır. Ayrıca büyük sermaye gruplarına ait yayın kuruluşları genelde tek merkezli yayın yaptıkları için, diğer bölgeler (özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir dışındaki bölgeler) seslerini duyuramamaktadır.

Yayıncılık sektöründe tekelleşmenin başlaması özellikle maddi kaynakları kısıtlı yerel radyoların yaşamasına izin vermemiş, bu da alternatif seslerin çıkmasını engellemiştir. Gelişmiş toplumların temel olarak gördüğü farklı seslerin yayılması ilkesi Türkiye'de iktisadi olarak engellenmiştir. Alternatif seslerin çıkmasına engel olan en önemli olgu ise yasalar durumdadır. Gelişmiş ülkelerde alternatif yayın olarak nitelendirilen sivil toplumun sesin duyulması için radyo ve televizyonlara yardımların yapıldığı, hatta yasal olarak bir zorunluluk haline getirildiği bilinmektedir.

İletişim teknolojileri, uluslararası sermayenin kendi iletişim ihtiyaçlarından, kar güdüsünden ve geniş kitleleri ideolojik hegemonya altında tutma ihtiyacından doğmuş ve gelişmiştir. Sanayi devrimi ve özellikle Dünya savaşları sırasında ve sonrasında hızla gelişen iletişim teknolojisinin sosyal orijini, kapitalist/tekelci kapitalist yapılarıdır.

Bugünkü hakim ideoloji, teknolojiyi sınırsız bir alan olarak kabul etmektedir; dolayısıyla teknolojiyi özellikle iletişim teknolojisini toplumsal gelişimin itici gücü/öznesi olan bağımsız bir değişken olarak kabul ettirmektedir.

Bütün dünyada yaşanan deregülasyon süreci ve Türkiye'de yayıncılığın özelleşmesinden sonra Türk yayıncılık sistemi, içerik anlamında Amerikan ticari yayıncılık tarzının kötü bir kopyası durumuna gelmiştir. Türkiye'deki yayıncılık dışa bağımlı bir haldedir. Türkiye'deki özel televizyonlar (özellikle müzik kanalları) ve radyolar her geçen gün dışa olan bağımlılığı arttırmaktadır. İthal yayımlarla Amerikan kültürü, Türkiye'ye egemen olma yolunda hızla ilerlemektedir.

Türkiye'de beğeniyle izlenen radyo ve televizyon programlarını magazin ve eğlence/şov programları oluşturmaktadır. Gelişmekte olan bir ülkenin üretim toplumu olması gerekirken Amerikan kültürünün yaygınlaştırılmasıyla tüketim toplumu haline gelmiştir.

Türkiye’de kamusal kaygılar güdülerek yapılan yayınları ancak TRT ve birkaç yayın kuruluşunda görülmektedir. Özellikle, 70’li yılların ortalarında kamu yayıncılığı uygulamalarına yer verilmiş, ancak sonraki yıllarda göreve gelen yönetimler bu uygulamaları geliştirmemişlerdir.

Türkiye’de birkaç radyonun dışında alternatif yayıncılık adına yayın yapan özel radyo ve televizyonun yok olduğu söylenebilir. Türkiye’de sadece yapılanma ve program yapıları dikkate alındığında en önemli radyo (İstanbul ve çevresine yayın yapan “Açık Radyo) alternatif yayıncılık yapmaktadır.

Açık Radyo’nun yayın içeriklerine bakıldığında, yayınlanan müzik türleri içinde popüler müziğe fazla yer verilmediği, daha çok özel dinleyicisi bulunan türlere ağırlık verilmiştir. Sözel programlarında değişik ve toplumu ilgilendiren konulara yer verildiği görülmektedir.

Yürürlükte olan 3984 sayılı yasada bulunan eksiklikler sayesinde yayıncılık sektöründe bazı sorunlar çözümlenememiştir. Aynı yöntemle bazı engeller de aşılabilmektedir. Sivil toplum örgütlerinin alternatif yayıncılık yapması kağıt üzerinde mümkün olmasa da Açık radyo kurucuları bu engeli aşmayı başarmışlardır. Açık Radyo’nun sahipleri bir sivil toplum kuruluşu olmasa da yaptıkları yayınlar ve uygulamaları ile kamusal alan oluşturabilmektedirler.

6.2. Öneriler

Bir ülkenin demokratik olarak yönetilmesinde, sosyal ve kültürel gelişiminin sağlanmasında, hoşgörü ortamının yaratılmasında kamu yayıncılığına özellikle de alternatif yayıncılığa yer verilmesi gereklidir.

Hızla globalleşen dünya da kültürlerin, dillerin birbiriyle etkileşiminde önemli bir faktör olan kitle iletişim araçları, bilgi akışı için önemli ve yararlı bir gelişme gibi gözükse de kültür emperyalizmi için kullanıldığında ciddi bir silah haline gelmektedir.

Toplumların varlığını sürdürebilmesi için yerellik ve özgünlük vazgeçilmez unsurlardır. Toplumlararası etkileşimin engellenemeyeceği global dünyada yerelliğin ve özgünlüğün sağlanması toplumların yaşamlarını sürdürmesi için gereklidir.

Egemen ideolojinin oluşturmaya çalıştığı, kitle iletişim araçlarının pasifleştirici etkisine karşı direnmenin de, tek yönlü iletişimin kırılıp yerine diyalogun getirilmesinin de tek yolu yerel, alternatif radyolardır.

Modern demokrasinin olmazsa olmaz koşulu olan alternatif fikir ve görüşler toplumu yok etmek ya da güçsüzleştirmek yerine toplumun birlik ve beraberliğini sağlar. Hakim ideolojinin doğruluğundan çok hoşgörünün ve alternatifliğin sağlanması Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için çıkış noktası olacaktır.

Alternatif yayıncılık, toplumsal gelişme ve hoşgörü ortamını sağlanması için etkili ve hızlı bir faktördür. İktidarların alternatif görüşlere açık olması ve kamuoyuna sunulmasını sağlamak için sivil toplum örgütlerine destek vermesi gereklidir. Bunu sağlamak için ilk olarak Türk yayıncılık mevzuatında ciddi değişikliklerin yapılması, sivil toplum örgütlerinin bu konuda yapılanmasına maddi, manevi ve yasal boyutlarda yardım etmesi gereklidir. Bu sayede toplumun daha aktif olacağı ve diyalog ortamının sağlanacağı kabul edilmelidir.

Kamusal olmak için, herşeyden önce katılımı sağlamak, insanlara sahip oldukları demokratik güçleri hatırlatmak, toplumsal gerçekliğin durağan ve değişmez değil, aksine insanın siyasal hayata katılımıyla değişebilen bir olgu olduğunu anlatmak gerekmektedir.

Sivil itaatsizliğin sonucu olarak ortaya çıkan sivil toplum örgütleri, radyo ve televizyon yayınlarının yasadışı olarak başladığı ilk günden itibaren örgütlü bir şekilde radyo yayını yapmamıştır. 3984 sayılı yasanın yürürlüğe girdiği 1994 yılına kadar sivil baskı gruplarının yayıncılık yapmamalarına ilişkin özel bir yasak olmamasına rağmen gerçekleştirilmemesi büyük bir eksikliklerdir.

Bu durumun değiştirilmesi için çözüm yolları aranması gereklidir. Mevcut sistemi kökten yoketmek yerine var olan sisteme köklü seçenek oluşturacak bir yayıncılık, Türkiye için gereklidir.

Demokrasi, insanoğlunun birlikte yaşamaya başlamasıyla ortaya çıkmış, kesin bir tanımı yapılamayan ve her topluma göre farklı uygulamalarla değişebilen bir olgudur. Gelişmiş toplumlar olarak nitelendirilen Batılı ülkelerde demokrasi denildiğinde "bireylerin düşüncelerini ifade etme hakkına sahip olmaları" temel şart olarak kabul edilmektedir. Türkiye de Batılı ülkelerden birisi olma arzusundadır. Dolayısıyla Türkiye de demokrasinin temel şartını yerine getirmelidir.

Batılı ülkeler alternatif fikirlerin ifade edilmesine izin, hatta destek, verdiğine göre Türkiye'de de bu hoşgörü ortamının oluşturulması gereklidir. Bu ortamın oluşturulmasında ilk olarak yayıncılıkla ilgili yasalarda sınırlandırılmış olan sivil toplum örgütlerine yayın hakkının sağlanması, hatta bu konuda özendirme çalışmaları yapılmalıdır.

EKLER

<u>Ekler</u>	<u>Sayfa</u>
1. Açık Radyo'da yayınlanan Açıklamalı Müzik Programları	97
2 Açık Radyo'da yayınlanan Söz Ağırlıklı Programlar	103
3.Açık Radyo'da yayınlanan Söz ve Müziğin Dengeli Olduğu Programlar	107
4.Açık Radyo'da yayınlananAnonssuz Müzik Programları	109
5.Açık Radyo Hafta İçi Yayın Planı	110
6.Açık Radyo Hafta Sonu Yayın Planı	111

Ek 1. Açık Radyo'da yayınlanan Açıklamalı Müzik Programları

Açık Radyo'nun on dördüncü yayın döneminde (29 Ekim 2001-28 Nisan 2002) yayınlanacak açıklamalı müzik programları: (Programlar alfabetik olarak sıralanmıştır)

Açık Şemsiye: Gelmiş geçmiş tüm müzik türlerinin dinleyiciye sunulduğu bir müzik programı.

Ahtapotun Bahçesi: Cüneyt Cebenoyan ve Cem Sorguç tarafından hazırlanan programda Rock ve Blues türüne yer veriliyor.

Alafranga: Isabelle Verdier ve Ümit Topuz'un hazırladığı Alafranga, Ortaçağdan günümüze klasik Fransız müziği'nin örneklerini veriyor.

Altribe: Programda "Club kültürü" üzerine belli bir konu ele alınıyor. Dijital kehanetle rakeden kabilenin dünü, bugünü ve yarını... İsimler, makineler, türler, mekanlar, kavramlar ve durumlar, kişiler, klişeler, elektronik müzik tarihi, faydalı bilgiler ve güzel müzikler.

Aria, Lied vd.: Suay Aksoy'un hazırlayıp sunduğu klasik müzik programı. İnsan sesinin kullanıldığı klâsik müzik eserlerine yer verilen bu programda dâhi besteciler, divalar, ender kayıtlara yer veriliyor.

Arka Plandakiler: Klasik müzik tarihinde uzun bir gezi... Ahmet Güner'in hazırladığı programda tanınmış bestecilerin fazla bilinmeyen eserleri çalınıyor.

Arzın Merkezine Seyahat: Dünya'da ve Türkiye'de rock ve blues tarzı müzikte isim yapmış sanatçı ve topluluklar anlatılıyor.

Assa'dan Arbat'a: Rock müzik programı.

Ayın Karanlık Yüzü: Yosi Falay tarafından hazırlanan programda her hafta bir albüm tanıtılıyor.

Café Latino: Laila Gonzalez, dünya müziklerinden örnekler veriyor.

Caz Dergisi: Atilla Aksoy tarafından hazırlanan programda caz gündemi oluşturan haberlere ve konulara yer veriliyor. Konser ve festivaller, caz dergilerinden alıntılar da programda yer alan konular arasında yer alıyor.

Caz Portreleri: Program, cazın temel taşları olan müzisyenleri ele alıyor; onların ürünlerini tanıtırken, ürün aralarına küçük anekdotlar, alıntılarla programın yalnız bir müzik dinletisi değil, daha kapsamlı, açıklamalı olmasını sağlıyor. Portre tanıtılırken, kronolojik olarak ürün sunumu gerçekleştiriliyor. Portre, eldeki materyale göre birkaç program sürebildiği gibi, bir programda iki veya daha fazla portre yer alabilmekte.

Caz Standartları: Önder Focan'ın hazırladığı programda caz'ın tarihi, unutulmaz besteler ve yorumcular tanıtılıyor.

Cazname: "Caz dostu" olarak nitelendirilen konukların beğenileri ve arşivlerinin dinleyenlerle buluşturulmasını amaçlayan programı Tunçel Gürsoy hazırlıyor.

Çeşitlemeler: Program içeriğini büyük ölçüde yirminci yüzyıl bestecilerinin çoksesli müzik yapıtlarından oluşturuyor. İlke Boran tarafından hazırlanıp sunulan programda, belli temalar çerçevesinde oluşturulan birkaç haftalık program dizilerinin yanı sıra, yirminci yüzyıl içerisinde çoksesli müzik dünyasında gelişen etkinlikler doğrultusunda güncel programlara yer veriliyor. Bunun yanı sıra, zaman zaman davet edilen konuklarla gerçekleştirilen programlarda klasik müziğin belirli özelliklerine, çoksesli müzik dünyasındaki güncel konulara, akımlara, temalara ve bestecilere yer veriliyor.

Daldan Dala: Hulusi Özoklav ve Osman Tümay, değişik tarz müzikleri ve sanatçıları bazı sınıflandırmalara tabi tutmadan, evrensel bir bütünün ayrılmaz parçaları olarak izliyorlar. Klasik Batı müziği, caz, rock, etnik gibi adlar altında dinlediğimiz eserlerin aslında birbirleriyle yoğun bir etkileşim içinde olduğunu düşünüyorlar ve "daldan dala" atlıyorlar. Bu gezinti, sanatçılar bazında dizi programlar şeklinde gerçekleşiyor ve mümkün olduğu kadar geniş bir perspektif içinde, sanatçıların kronolojik olarak eserlerinin tanıtılması ve böylece yaratma süreçlerindeki gelişim evrelerini inceleme amacını taşıyor.

Dünyanın Sesi: Engül Atamert'in hazırladığı programda dünya müziğinin seçkin örneklerine yer veriliyor. Özellikle geçmiş yıllarda ses getirmiş müzikler sevenleri ile bu programda buluşuyor.

Electrocution: "Electrocution" programında dinleyenlere mümkün olduğu kadar farklı türlerde (drum&bass, trip hop, electro jazz, dub, chill out), yeni fakat tanınmamış parçalar, her hafta değişen tarzlarla sunuluyor.

En Büyük Bach: Mesut Can Karatay'ın hazırlayıp sunduğu klasik müzik programı. Programda Johann Sebastian Bach'ın hayatı ve eserleri anlatılıyor.

Esintiler: Dört ana bölümden oluşan Esintiler, cazın her türüne açık bir program. Ayda birer kez tekrarlanan bu bölümlerden "Yeni Albümler"de caz dünyasının kayda değer yeni albümlerini, "CM-Özel"de ise ECM Şirketi'nden çıkan nitelikli albümler

tanıtılıyor. Dinleyicileri, konser ve caz festivallerinden haberdar etmek, hayatta olmayan bir müzisyeni anmak veya yeni bir müzisyenle tanıştırmak için tasarlanan “Arada Bir”, ve programın yapımcısı için özel olan, çok sevdiği parçaları paylaştığı “İz Bırakanlar” ise Esintiler’in diğer bölümlerini oluşturuyor. Esintiler’de zaman zaman bir de “Dinleyici İstekleri” bölümü yeralıyor. Bu bölümde ise, Esintiler’in www.esintiler.org adresinde bulunan web sitesine girip, "Söz Sizde" anketini dolduran dinleyicilerin istek parçaları çalınıyor. Böylece anketlerden toplanılan bilgilerle program yönlendiriliyor.

Gitaresk: Gitar ağırlıklı bu rock ve blues programı, 1960’lardan günümüze kadar uzanan bir dönemi kapsıyor. Klâsikleşmiş rock parçalarının yanında, Türkiye’de az duyulmuş yapıtları tanıtmaya çalışan bu programda aynı zamanda yapıtlar hakkında zaman zaman ilginç bilgiler veriliyor. Parçalar, esas olarak tecrübeli rock dinleyicilerine hitap etmekle beraber, rock ve blues müziğini her yaşta dinleyiciye sevdirmek amacı ile seçilmekte.

Gitarissimo: Klasik gitarla ilgili; gerek tarihi, gerek enstrumanın değişimiyle ortaya çıkan teknik ve müzikal başkalaşımaları, dönemleri ve bestecileriyle, yorumcularıyla, orjinal eserlerin analizi ve transkripsiyonların özellikleriyle ve gerekse de karşılaştırmalı yorumlamalarıyla değişik paket programlar halindedir.

Greenwich Village Cafe: Suha Canbay tarafından hazırlanan programda Rock ve Blues türü müzik çalınıyor.

High Times: Dünya müziği kategorisinde hazırlanan programda Reggae türündeki parçalara yer veriliyor. Programı Ras Memo hazırlıyor

Hindustani: Programın adından da anlaşılacağı üzere çoğunlukla Klasik Kuzey Hint Müziği çalınıyor. Programda aralıklarla Karnatik müzik ve Kavvali müziğinin örneklerine yer veriliyor. Program yapımcıları Özgür Urgenç ve Selim Ergen’in deyimiyle “seyir esnasında” müzik, enstruman, üstadlar ve parçaların formları hakkında programcılar, bilgi ve düşüncelerini dinleyici ile paylaşıyorlar.

İnsan Sesi: Programda, çok sesli batı müziğinde, insan sesinin yeri

Java: Donat Bayer’in hazırlayıp sunduğu programda dünya müziğinin örneklerine yer veriliyor.

Ludus Tonalis: Metin Ülkü tarafından hazırlanan program yirminci yüzyılda yaşanan sanat akımlı ve piyano müziklerini anlatıyor.

Magical Mystery Tour: “Magical mystery tour” rock tarihinin özellikle az bilinen, pek gün ışığı görmemiş ama çalınmaya değer parçalarına adanmış ve bu çalışmalarını müzisyenleri, şarkı sözlerini, müzikal yapıları ve aranjmanları değerlendirerek

dinleyiciye sunan bir program. Her bölümde ayrı bir tema işlenmekte. Bu kimi zaman bir grup ya da albüm, kimi zaman bir dönem, bazen de bir müzik akımı ya da konsept olabiliyor. Programın temel amacı, dinleyenlere, rock müziğinin kaliteli ve değişik örneklerini, ilgi çekici bilgiler, tanımlamalar ve kışkırtıcı yorumlarla zenginleştirerek sunmak.

Mavi Nota: Bu programda genel olarak Jazz-Fusion, Dünya müziği ve New Age tarzlarından örnekler sunuluyor. Ancak, bazı programlarda Mainstream Jazz'a da yer veriliyor.

Mekânlar ve Çağlar İçinde Müzik: Programda her hafta ayrı bir mekan ele alınmakta ve o mekanın tarihine ve kültürüne değinilerek orada üretilmiş ya da üretilmekte olan farklı müzik türleri ya da bağlantısı olan müzisyenlerin eserleri çalınmakta. Mekanın, başta tarihi olmak üzere, özellikleri ön planda tutularak seçilmiş farklı çağların farklı türlerinden örnekler kimi zaman ilgili konuklarla yapılan söyleşiler eşliğinde sunuluyor.

Mikrokozmos'tan Makrokozmos'a: Klasik müzik programı olan Mikrokozmos'tan Makrokozmos'a'da müzik sanatçılarının içinde yaşadığı toplumsal, siyasal ortam ile olan ilişkilerini, ele almıyor.

Minima Musica: Müziğin insan üzerindeki etkilerinin irdelendiği bir program

Musikî Dünyamızdan: Program, Osmanlı-Türk musikisinin en iyi örneklerini, şimdiye kadar hiç seslendirilmemiş ya da çok az seslendirilmiş eserleri, seslerini ve sazlarını artık dinleyemediğimiz musiki üstadlarını, ancak özel arşivlerde bulunabilen şaheserleri ile, taş plaklarda kalan güzellikleri dinletmeyi amaçlıyor.

Müziğin Rengi: Dünyanın dört bir yanındaki ülkelerin müziklerinden örnekler. Halklar, diller ve müzisyenlerle ilgili kısa konuşmalarla zenginleştirilen bir etnik müzik programı. Kısacası, müziğin 1001 rengi. Her programda değişik ülkelerden değişik müzikler çalınıyor.

Odyofilya Sokakları: Odyofilya Sokakları, müzikte kayıt kalitesine önem verenleri, bu kaliteyi aramayı profesyonel bir hobi haline getirmiş olanları özellikle ilgilendiren bir program. Odyofilya, Monaco ya da Liechtenstein gibi, şehir büyüklüğünde ama sanal bir ülke. Sakinleri de hiç şüphesiz Odyofiller. Bu sanal ülkenin sayısız sokakları arasında dolaşmanıza olanak veren programda ise kaliteleriyle Odyofillerden tam not alan pek çok CD ve LP'yi dinlemek mümkün.

Öbür Dünya: Öbür Dünya, dünyanın tüm ses ve ritimlerini içinde barındıran bir müzik programı. Yeni müziklerin -piyasaya yeni sürülen ya da yeni keşfedilen - yanı sıra caz klasiklerinin, funk, reggae, hip-hop, acid-jazz, dub, drum&bass, elektronik

müzik türlerinin, Afrika, Afro-Küban, Karaip, Brezilya ve Latin müziği gibi dünya müziklerinden örneklerin de yer aldığı bir program.

Öğle Arası Filarmoni: Hafta içi her gün öğle kuşağında İlke Boran tarafından yayınlanan “Öğle Arası Filarmoni” programında barok dönemden on dokuzuncu yüzyıla kadar uzanan dönemlerde bestelenmiş oda müzikleri, concerto ve senfonilere yer verilmektedir. Bu yapıtların bestecileri, yaşadıkları dönemin özellikleri ve besteleniş nedenleri üzerinde durulmaktadır.

Sadanüvis: Fonograf İstanbul'da 1890'lı yıllardan sonra görünmeye başladı. Bu ilginç ses kayıt gerecine uydurulan Türkçe karşılık "Sadanüvis" oldu. 1900 yılı ilk gramofon plakları kayıtlarının gerçekleştiği yıl oldu. 2000 yılı demek ki Türk kayıt tarihinin de yüzüncü yılı oluyor. Türk kayıt tarihinin önemli kişi, kurum, yorumcu, besteci ve türlerini konu ediyor. Kısacası; yüzyıllık ses kayıt tarihimize girecek her türlü özgün ve ilginç örnek bu programda yer alacak.

Sandıktaki Sesler: Yunanlı gazeteci Ariana Ferentinou'nun hazırladığı Sandıktaki Sesler programında Yunan müziği ve kültürü ile bunların Anadolu'dan Akdeniz'in diğer ülkelerine, Avrupa'ya uzanan kökleri tanıtılıyor. Üç yıldır İngilizce sunulan program bu yayın döneminde Yunanca ve Türkçe olarak iki dilde dinleyicilerine ulaşıyor. Programda Yunan müziğinin son 100 yıllık öyküsü anlatılıyor. Rembetikodan, Yunan halk şarkılarına, popüler müzikten bugün Yunanistan'da yeni dalga "rock" ekollerine kadar yirminci yüzyılda Yunan müziğini oluşturan kültürel etkenler Açık Radyo dinleyicilerine sunuluyor.

Satmayan Plaklar: Uç olarak nitelendirilecek müziklerden oluşan bir program. Genellikle müzik ağırlıklı. Fazla dinleyicisi olmayan şarkıları dinlemek mümkün

Satürn: Elektronik müzik örneklerine yer verilen programda ağırlıklı olarak hiphop ve afro-space türlerine yer veriliyor.

Saz ve Söz: Saz ve Söz'de Osmanlı musikisinin gelişimi konu olarak alınmaktadır. Programın amacı, Osmanlı musiki tarihi, eserleri, bestecileri, icracıları, kuramcıları ile ilgili bir birikim sağlamaktır. Haftada bir yayınlanan programın her bölümünde, konuyla ilgili bir uzman konuk çağrılmaktadır.

Tabula Rasa: Program süresi: Bir saat Program bileşkenleri: yüzde seksen müzik, yüzde yirmi metin. Programın çıkış noktası adında gizli: Tabula Rasa; Boş Levha... Her bir bölüm, farklı kültürlerin, başka zamanların, gizli coğrafyaların içinden çıkarılmış bir temanın etrafında dönen müzik ile metnin esrik uyumu... “Tabula Rasa” parça parça oluşturulan bir kolaj. Bir başka deyişle, yazınsal tarihin değişik dönemlerinden, önceden belirlenmiş bir temayla çekilip çıkarılmış metinlerin kendi kategorilerinde öncü ve aykırı müziksel çalışmalarla birlikte sunumları.

Tavanarası: Programda 50'lerden 70'lere unutulmaz Rock ve Blues parçaları çalınmaktadır.

Tuna'nın Beri Yanı: Balkan folklorunun ayrıntılı olarak dinleyicilere tanıtıldığı bir program. Her hafta değişik bir konu: O bölgenin, çalgıcıların ve çalgıların ve ülkelerin müzikleriyle birlikte tanıtıldıkları bir müzik programı.

Version Forward: Elektronik müzik programı. Ağırlıklı olarak Reggae-Dub türlerine yer veriliyor.

Vertigo: Açık Radyo'nun açıldığı günden beri süren Vertigo, bilinen rock çizgisinin ötesinde duran sesleri barındırıyor. Programın sınırları punk'tan post-rock'a, new wave'den electronica'ya kadar uzanıyor ve yeni olanın yanı sıra retrospektif bakışlarla alternatif müziğin tarihini de yokluyor.

Yaşayan Blues: Program 1920'lerdeki orijinal kayıtlar ile 1996 yılındaki Modern Blues'un arasına düşen, yaşayan tüm blues tarzlarından oluşuyor. Gertrude 'MA' Rainey'in 1922, Blues'un babası Blind Lemon Jefferson'ın 1927 kayıtları ya da efsane Robert Johnson'ın 1936-37 kayıtlarını programda dinlemek mümkün. 1996 yılındaki yeni akımları Michael Hill, Duke Robillard, Otis Rush, Buddy Guy ya da Sherman Robertson'ın ve sayısız diğer ustaların kayıtları yayınlanıyor.

Yeni Fransız Şarkısı: Nazlı Ökten'in hazırlayıp sunduğu programda Fransız müziklerine yer veriliyor.

Yer Demir Gök Bakır: Suskun uygarlığın ahenkli çılgılığı. Gülcan Kaya'nın hazırladığı programda Türk Halk Müziği'nin seçkin örneklerine yer veriliyor.

Yeryüzü Şarkısı: Bu programda Avusturya'lı besteci Gustav Mahler'i ölümünün 90'uncu yılında yaşamı ve yapıtlarıyla birlikte yakından tanıtılmaya çalışılıyor. Mahler'in yaşam çizgisini takip ederek ilerleyen programda bestecinin mektuplarından, ilişki kurduğu insanların mektuplarından günlüklerinden, o dönemi içine alan biyografi ve monografi çalışmalarından hareket ederek bestecinin ve yaşadığı dönemin portresi çiziliyor. Mahler'in 1876-1910 tarihleri arasında bestelediği ve günümüze ulaşabilmiş tüm yapıtlarının kayıtlarını bu programda dinlemek mümkün.

2 Açık Radyo'da yayımlanan Söz Ağırlıklı Programlar

Ondördüncü yayın döneminde (29 Ekim 2001-28 Nisan 2002) yayımlanacak sözel programlar: (Programlar alfabetik olarak sıralanmıştır)

Haberler, hava ve yol durumlarının iletildiği programlar da sözel programlar bölümünde toplanmıştır

Açık Radyo Haber: “Açık Radyo Haber Bültenleri”, hafta içi hergün 800, 1300, 1530 ve 1800 saatlerinde sunuluyor. Ayrıca 800 ve 1800 haber bültenlerinin ardından İstanbul Büyükşehir Belediyesi Altyapı Planlama Koordinasyon Daire Başkanlığı'na telefonla bağlanılıyor ve İstanbul'daki trafik durumu dinleyicilere sunuluyor

Altın Saatler: 17 Ağustos 1999'da yaşanan Marmara depremi sırasında oluşturulmuş bir programdır. Programa uzmanlar, bölgede faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşlarının yöneticileri, bilim adamları, üniversite yetkilileri, kamu ve yerel yönetim yetkilileri, mahalle örgütlenmeleri, özel sektör temsilcileri konuk ediliyor. Konuklarla birlikte kendimizi, ailemizi, mahallemizi, kentimizi, bölgemizi ve ülkemizi afetlere karşı nasıl hazırlarız ve neler yapabiliriz sorusunu tartışılıyor.

Açık Gazete: Seseleştirilmiş bir gazete olarak adlandırılabilir bir program. Hafta içi hergün yayınlanan programda farklı bir gündem yaratılıyor. Ömer Madra, Şerif Erol, Doruk Yurdesin tarafından hazırlanan programda bilim göçler, savaşlar, cinayetler, ırza geçmeler, katliam, işkence ve soykırımlar, ırkçılık, çevre felaketleri, başka büyük felaketler, silah-uyuşturucu-beyaz kadın-organ-bitki kaçakçılıkları, yolsuzluklar, yalanlar, bitkiler, bakteriler, virüsler, hastalıklar, rejimler, bilgisayarlar, başkaldırıları, boyun eğmeler, ölenler, kalanlar, kahramanlar, korkaklar ve hainler konu ediliyor. Program yapımcılarının “İnsanlık hali, yani: İnsanlığın gündemi” olarak nitelendirdikleri programda, Saatli Maarif Takvimi, Önemli günler (müzikte ve tarihte evvelki gün, dün, bugün doğanlar, evlenenler, çocuğu olanlar, nutuk çekenler, tarihi işler yapanlar, ölenler) gibi bölümler de bulunmakta. Programda tefrikalara da yer veriliyor.

Ayrıca Cem Kum'la “Kurşun Asker” (pazartesi), Şahin Alpay'la 'Üçüncü Göz', (salı), Mehmet Ali Gökaçtı'yla 'O Belde', (Çarşamba) Hasan Ersel'le 'Ekonomi Notları', Cengiz Aktar'la 'Avrupa'ya Doğru' (Perşembe), Mikdat Kadıoğlu'yla 'Havadan Sudan', Alp Ulagay'la 'Spor' (cuma) programın bölümlerini oluşturuyor.

Amma Hikâye: Dünya edebiyatından öykülerin dramatize edildiği bu program Amma Hikaye Prodüksiyon ekibi tarafından hazırlanıyor. Göksenin Göksel'in başkanlığında oluşturulmuş olan Amma Hikayeler Prodüksiyon Ekibi on kişiden oluşuyor.

Anayasamı İstiyorum: Programında, Sivil Anayasa Girişimcileri ile, özellikle Etyen Mahçupyan ve Mehmet Altan ile teorik ve var olan Anayasa üzerinden, kainatın tüm sesleri, renkleri ve titreşimlerinden söz ediliyor. Yapımcı Adnan Ekinci tarafından program “sivil anayasa girişimi” olarak değerlendiriliyor.

Artı-Eksi: Programda şehir kültürü ve uygarlıklardan bahsediliyor. Programda tartışılan konuların olumlu yönlerinin yanısıra olumsuzluk yönleriyle de irdeleniyor.

Bir Şey Daha Var: “Bir şey daha var” programı İstanbul’da ilk bakışta farkedilmeyen “gelip geçerken göze takılan ya da takılmayan” şeyler üzerine bir program. Bir konuk iki müzik parçası, müzik arasında, "Bir şey daha var " diyerek ele alınan konular üzerine konuşmalar gerçekleşiyor.

Bizi Duyuyor musunuz?: Bir iletişim programı. İletişim dünyasının reklamcılık, halkla ilişkiler, kamuoyu ve pazarlama araştırmacılığı, gazetecilik gibi çeşitli dalları; konuklarla söyleşiler yaparak, bu dünyadan haberler vererek tanıtılıyor. Programda iletişim alanındaki gelişmeler ve eğitim olanakları ilgililerle tartışılıyor.

Bu Şehr-i İstanbul ki: Murat Belge ve Tanyeri Erkman tarafından hazırlanan program, İstanbul rehberi olarak adlandırılabilir. Şehrin tanıtıldığı bu programda müziklere de yer veriliyor.

Dünya Radyosu: Nilgün Cerrahoğlu, Mensur Akgün tarafından hazırlanan program haftalık anahaber bülteni niteliğindedir.

Evreka: Dünyada teknolojik gelişmeler ve yeni icatlar durmadan ilerliyor. Evreka, eknolojideki gelişmeleri, yeni icatları ve sanal dünya hakkında herşeyin konuşulduğu bir program.

Güzel Günler: “Güzel günler” programında anne-babaların çocuklarıyla yaşadıkları deneyimlerden ve çocuklarıyla ilişkilerinden söz ediliyor. Konularında uzman sayılan ya da anne-babalık hallerini ve çocuklarla ilişkilerini merak edilen kişiler zaman zaman programa konuk alınıyor.

Harvard Square: İş dünyasında yaşanan gelişmelerin anlatıldığı bu programı Hilmi Güvenal hazırlıyor. Konusunda uzmanlaşmış kişilerin koluk olarak aldığı bir forum programı.

Hava Durumu: Hafta içi Hergün, 0755 ve 1800 saatlerinde yayınlanıyor.

Hayalet Geminin Simgeler Sözlüğü: 1996 yılında Ergun Kocabıyık tarafından başlatılan Simgeler Sözlüğü Projesi’nin radyodaki sesi. Programda, simgebilimin

gelişimi ile mitoloji, teoloji, sanat ve psikoloji gibi bilimlerdeki yeri ve önemi üzerine tartışmalar yapılıyor. Programın amaçlarından biri de Simgeler sözlüğünün oluşturulabilmesi. Bu konuda da hayli yol alınmış, iki ciltten oluşacak sözlüğün oluşturulmasında ve programın hazırlanmasında Ergun Kocabıyık'a Murat Gülsoy, Nazlı Ökten yardımcı oluyorlar.

Hukuk ve Ekonomi: Murat Canyürek'in hazırladığı programda ekonomi ve günlük yaşamda hukuk konuları yer alıyor.

Köşe Bucak İstanbul: İstanbulun önemli gezi noktalarını anılar ile anlatan bir program.

Kum Kitabı: Kum Kitabı, elektronik yayıncılığı çıkış noktası olarak alan ve internetin kültür ve sanatla olan ilişkisini irdelemeyi hedefleyen bir program. Her hafta elektronik yayıncılık konusundaki yenilikler, haberler, uygulamalar ve teknolojik gelişmelerden söz edilecek ve konuya ilişkin internet siteleri tanıtılıyor. Ayrıca programda yayıncılığının sanat, kültür, eğitim ve gündelik yaşam üzerindeki etkileri üstüne konuşmalara yer veriliyor.

Laterna Magica: Sibel Yücel ve Necati Sönmez tarafından hazırlanan sinema programı.

Latin Lover: Program yapımcısı Ayhan Sicimoğlu, salsa müzik eşliğinde her hafta başka bir tema işliyor.

Libero: Afyon müptelası muamelesi görmekten bıkan, futbolda bir "oyun"dan öte bir tat arayan, sadece meşin yuvarlağın dönüşüne değil onun çevresinde dönenlere de bakan, ama her şeyin ötesinde futbolun dolu dolu içeriğini yaşamının bir parçası olarak gören herkesin duygularını dile geldiği bir program. Program yapımcıları Tan Morgül ve Bağış Erten amaçlarının haftalık maç analizleri, teknik-taktik bilgiler ve kriminal konular dışında futbolun bütün gösterdiklerine gözlerini kapayan bir kesime inat futbolun kültürüne, tarihine, coğrafyasına, kimyasına bakmak, futbolun sosyolojisini yapmak olduğunu ifade ediyor.

Mimarlık Vesaire: Tansel Korkmaz'ın hazırladığı programda mimarlık hakkında konuşulması gereken herşeye yer veriliyor.

Önce Sağlık: Selim Badur, Serdar Çintan ve Hasan Meriç'in hazırladığı sağlık programı

Tad Muhabbetleri: Programda dünya mutfakları, yemek kültürleri ve bunların tarifleri üzerine yalnız teorik değil pratik bilgilerin de aktarılması amaçlanıyor. Bu doğrultuda malzemeler, teknikler ve yaklaşımlar değerlendiriliyor. Yurtiçi ve yurtdışında düzenlenen yemek konulu sempozyumlardan taze bilgi, yemekle ilgili her kesimden konuklarla söyleşiler de programda yer almakta.

Vergi Meydanı: Vergi mükelleflerini kısaca herkesi ilgilendiren bir program.

Yeşilin Rengi: Programın amacı, bilginin serbest dolaşımının sorun olduğu bir ortamda elden geldiğince filtreleri, kör noktaları aşmaya çalışmak ve “haber vermek”, “çiçek-böcek çevreciliği” ya da “resmi çevrecilik” klişeleriyle dondurulmaya çalışılan çevre kavramına, herkesi ilgilendiren yaşamsal bir hareket olarak “iade-İ itibar etmek”, “çevre sorunları” söz konusu olduğunda: sıcak suya atılınca zıplayayıp kurtulan, soğuk suyun içine konup ısıtıldığında ise tepki veremediği haşlanan kurbağadan hiç farkımız olmadığına altını çizmek, “ülke menfaatleri” karşısında hep son sırada sayılan, ama yine de “çevreci” olmaya yetecek ölçüde gündemde tutulan ekolojik krizin gerçek bedelini hatırlatmak.

YETİ: Programın ismi “Yeni ekonomi, teknoloji ve insan” kelimelerinin baş harflerinden oluşuyor. Selim Serper ve Ali Akurgal’ın hazırladığı bu sözel programın konularını da yeni ekonomi, teknoloji ve insan’dan oluşuyor.

YOL DURUMU: Haftaiçi Hergün, 07³⁰ ve 18⁰⁰ saatlerinde yayımlanıyor.

3.Açık Radyo'da yayınlanan Söz ve Müziğin Dengeli Olduğu Programlar

Açık Dergi: İstanbul'un, kültür sanat hayatını yansıtan, insana dair hemen her şeyi merak eden bir program; bir kent rehberi. Kent Takvimi: Festivaller, konserler, tiyatrolar, söyleşi ve paneller. Kısaca, Şehir'de nerede, ne var sorusuna çabuk ve pratik bir cevap... İstanbul'un müzikli gece hayatı: Nerede, kimi dinleyebilirsiniz. Şehir'de canlı müzik olarak neler var; hangi dj, nerede çalıyor... İsteyenler hafta sonu gezi önerileri... Dergiler, yeni yayınlanan kitaplar, gösterime giren filmler, yurttan ve dünyadan kültür ve sanat haberleri, festivaller, fuarlar,

Vokal caz, soul, funk, latin ve dünya müziğinden örnekler içeren programın "Dönüş Yolunda" adlı köşesinde, o günün çağrıştırdığı konulara ilişkin parçalar yer alıyor. Ayrıca her ayın ilk Cuma günü Avrupa Dünya Müziği Listesi'nden seçilen parçalar...

Hafta içi hergün yayınlanan programda küçük bölümler bulunmaktadır. Pazartesi günleri Haldun Dostoğlu ile "Haftanın Sergisi" ile Ruhi Ayangil, Özgül Özbilen, Aslıhan Erüzün Özel, Özer Özel'in hazırladığı "Yıldız Ahengi"; Salı günleri Semih Balcıoğlu ile "Hatırladıklarım" ve Deniz Spatar ile "Öykü Bülteni"; Çarşamba günleri Server Acim ile "Dünya Konser Salonlarından"/ "Dünya Müzik Marketlerinden" (dönüşümlü olarak iki haftada bir), Çiğdem Dalay'ın hazırladığı "Kitaplık"; Perşembe günleri Necati Sönmez ile "Beş Dakika Ara"; Cuma günleri Feza Kürkcüoğlu ile "Eski Defterler"/ "Sözlü Tarih Projesi-Şehristanın Sesleri" (dönüşümlü olarak iki haftada bir) İlker Özünlü'nün hazırladığı "MezoAmerika, Dünü, Bugünü" yayınlanmaktadır.

Açık Radyo Açıldı: Güne hazırlanma programı. "Açık Radyo Açıldı"da kısa anonslarla radyonun günlük akışına, hava durumuna ve müzik sunumlarına yer verilmektedir. Programda, soul, funk, r&b, soul jazz, funk jazz ve acid jazz türünde müzikler çalınmaktadır.

Ay Palas: Tolga Yağlı'nın hazırladığı alternatif gezinti programı.

Cuma Adlı Adamlar: Halil Turhanlı'yla Ömer Madra her Cuma, mesainin bitmesine birkaç saat kalmasının heyecanı içinde rock dinleyip her konuda ahkâm kesmek üzere program yapıyorlar.

Harita Metod Defteri: Halil Turhanlı programında müzik tarihine alternatif bir yaklaşımda bulunuyor. Programda modern çağın şehir kültürü ve geleceğe umutla bakış; Viyana, Berlin, Paris gibi metropollerde sanat akımları ve yeni çağı umutla karşılayan insanlar; yirminci yüzyıl'ın kurbanları, günah keçileri ve paryalası, savaşılar ve

soykırım; toplumsal ve kültürel kurumların köklü eleştirisi gibi konulara yer veriliyor. Konu edilen dönemden ya da sanat akımlarından etkilenen müziklere yer veriliyor.

İssız Ada: Leyla Aktay'ın hazırladığı programda her hafta ünlü bir konuk ıssız adada mahsur kalıyor ve aşağıdaki soruları yanıtlıyor;

“İssız adada mahsur kaldınız! Kurtulduğunuza şükredip, Robinson misali hayatınıza iyi-kötü devam etmenin yollarını arıyorsunuz. Bereket, bir bavul eşyanız da sizinle birlikte kurtuldu! İçinde neler olsun isterdiniz? Sürekli dinleyeceğinize göre, hangi 10 müzik parçası bu maceraya eşlik etmeli? İssız yaşantınızda, hangi beş kitap, mutlaka yanınızda olmalı?”

İncir Çekirdeği: Günlük hayatın psikolojisi'nin irdelendiği programı Burcu Kuğu, Zafer Yenel, Yücel Yemez hazırlıyor.

Keyif Unsurları: Belirli bir tarz müzik sınırlaması yok. Bu da programı çekici kılan bir özellik.

4.Açık Radyo'da yayınlanan Anonssuz Müzik Programları

Açık Radyo Müzikleri: Açık Radyo'nun gece yarısı yayınlanan programı. Açık Radyo müzikleri'nde, oluşturulan müzik politikasına uygun müzik seçkileri yayınlanmaktadır.

After Hours: Elektronik müziklerden oluşan bu program Cuma günleri yayınlanıyor

Dial M for Music: Elektronik müzik ağırlıklı programda türünün en örnekleri yayınlanmaktadır.

5. Açık Radyo Hafta İçi Yayın Planı

	PAZARTESİ	SALI	ÇARŞAMBA	PERŞEMBE	CUMA
06:30-07:30	Açık Radyo Açıldı				
07:30 - 07:35	Yol Durumu Alpay Konar (Buyukşehir Belediyesi Altyapı Planlama Koordinasyon Daire Başkanlığı)				
07:35 - 07:55	Açık Radyo Açıldı				
07:55 - 08:00	Açık Radyo Haber Ayın Bozyap - Bulent Namal Hava Durumu Şenay Çalışkan				
08:00 - 10:00	Açık Gazete Ömer Madra - Seni Erol - Barış Kılavcı - Deniz Yurdesin Paçazde - Dem Kumla Kurşun Asker Sarı Şahin Alpayla Üçüncü Göz Çarşamba - Memet Ala Gökayla O Belde Perşembe Hasan Erşel'e Ekonomi Notları - Cengiz Aktarla Avrupa'ya Doğru Cuma Madra, Kataloğluyla Havadan Süzgeç - Ali Ulaşayla Spor Makas Artığı Gasteden genye ne kaldıysa				
10:00 - 11:00	Köşe Bucak İstanbul Canan Pak Tımay - Faruk Pekin	Şehre Giden Yol Mustafa Şenocak	Bu Şehir-i İstanbul ki Murat Beğce - Tanyen Erkman	Bir Şey Daha Var Nun Korktu	Cuma Adli Adamlar Hali Tumanlı - Ömer Madra Yeraltından çıkıyorlar
11:00 - 12:00	Öğle Arası Filarmoni İlke Boran				
12:00 - 13:00	Kulağa dost müzikler				
13:00 - 13:05	Açık Radyo Haber Ayın Bozyap - Bulent Namal				
13:05 - 14:00	Assa'dan Arbat'a Oğuz Kemal Bulut Yanbaşımızdaki rock cenneti	Yer Demir Gök Bakır Gulcan Kaya Suskun uğurluğun ahenki çiğliği	Tuna'nın Beri Yanı Muammer Kelençoğlu Baikarı ağırlıklı etnik müzik	Dünyanın Sesi Engül Atament İtalyar gezegenin şarkıları	Önce Sağlık Selim Badur - Serdar Çintan - Hasan Menç Tıp gündemi
14:00 - 14:30	Vergi Meydanı Cuneyt Köseler - Kenan Özşaraç Az veren candan, çok veren	Bizi Duyuyor musunuz? Alaeddin Asna Bir iletişim programı	Yeşilin Rengi Melida Keskin Çevre	Artı Eksi Korhan Gümüç - Çiğdem Öztürk- Şengün Küç Uygarlık, şehinlik	Kum Kitabı Yekta Kopan - Adnan Kurt Bir e-yayınçılık programı
14:30 - 15:30	Yeryüzü Şarkısı Serhan Balı Yaşamı ve yapılarıyla Mahler	En Büyük Bach Mesut Can Karatay Hayatı ve eserleri	Alafranga Isabelle Verdier - Umit Topuz Ortaçağdan günümüze Fransız müziği	Ludus Tonalis Metin Utku 20 Yüzyılda akımlar ve piyano müziği	Çeşitlemeler İlke Boran 20 Yüzyılın bestecileri
15:30 - 15:35	Açık Radyo Haber Ayın Bozyap - Bulent Namal				
15:35 - 16:30	Güzel Günler Şüte Yazgan - Yarıku Yazgan Büyüklük için çocukluk hayat bilgisi	Mimarlık Vesaire Tansel Korkmaz Mimlik ve hayat	"Altın Saattler" Gurhan Ertur - Argun Yum 17 Ağustos'u unutma!	Musiki Dünyamızdan İncila Bertuğ Klasik Türk Musikisi	Laterna Magica Sibel Yuçel - Necati Sonmez Dünya sineması
16:30 - 17:00	Evreka Turhan Tandoğmuş Teknolojiye icatlar - sanal yeraltı	Anayasamı İstiyorum Sivri Anayasa Gırışımı	Hukuk ve Ekonomi Murat Canyurek Ekonomi ve günlük yaşamda hukuk	Hayalel Geminin Singeler Sözlüğü Nazlı Ökten - Murat Gülsöy - Ergun Kocayirik	Yeti Selim Sarper - Ali Akurgal Yeni ekonomi, teknoloji ve insan
17:00 - 17:30	Amma Hikâye Amma Hikâye Prodüksiyon Ekibi Dünya edebiyatından öyküler				
17:30 - 18:00	Caz Standartları Önder Focan Cazın yüz yılı				
18:00 - 18:05	Açık Radyo Haber Ayın Bozyap - Bulent Namal Yol Durumu Alpay Konar Hava Durumu Şenay Çalışkan				
18:05 - 20:00	Açık Dergi - Eser Davut - Fırat Aymergen - Özgür Özyan - Rıfat Güllüoğlu Pazanesi Ruh Ayazlığı - Özgür Özyan - İsmail Ercan Özer - Özer Özeri Vahit Ahanç - Haluk Dostoğlu Haftanın Sergisi Sarı Canan Saran Açık Perde - Deniz Sozlar Öykü Bülteni - Semih Baloğlu Habiradaktırım Çarşamba Server Açık Dünya Konser Salonlarından Haberler - 15 jünde bir - Dünya Müzik Marketlerinden - 15 jünde bir - Çiğdem Dalay Kitaplık Perşembe Madra Ayvıngün Şehir İnsanı ve Doğ - Necati Sonmez 5 Dakika Ara Cuma Feza Kurkçuoğlu Eski Deterler - 15 jünde bir - Fırat Aymergen - Semih Baloğlu - 15 jünde bir - İker Özlü - Mezo Amerika, Dünyü, Bugünü				
20:00 - 21:00	Arzın Merkezine Seyahat Gökhan Arçu'a Rock	Greenwich Village Café Suha Canbay Bob Dylan 50 yaşında	Latin Lover Ayhan Şicimoğlu "Latince" müzik	Yaşayan Blues Eyüp İbلاغ Blues	Öbür Dünya Ahmet Uluğ Ritim ve armoni programı
21:00 - 22:00	Vertigo Himi Tezgor Alternatif denem müziğin her türü	Gitaresk Jak Kohen Rock ve blues ustaları	Karşıdan Sesler Aşlı Erdoğan - İskender Savaşır Müziğin ruhu ruhu'nun müziği	Magical Mystery Tour Alfredo Antillon Yüzyılın en sıkı rock'çılar	Electrocution DJ Style-ist aka Metehan Freestyle
22:00 - 23:00	Ahtapotun Bahçesi Cuneyt Cebencayan - Cem Sorguç Alter-lah müzik	Esintiler Seda Binbaşgil Jazz	Ayın Karanlık Yüzu Yosi Fılay Bir albüm	Satmayan Ptıklar Cemil Gandır Jazz ve rock	Açık Şemsiye Görgün Taner - Hakan Gurvit Gelecek geçişim müzik türleri
23:00 - 24:00	Harita Metod Defteri Hali Tumanlı Müzik tarihine alternatif bakış	Keyif Unsurları Richard Hamer - Ludwig Lehner Havaya uygun müzik	Caz Portreleri Mustafa Aykin Ayrıntılı caz öyküleri	Caz Dergisi Ayila Aksoy Albumler, yorumcular	Version Forward Dub-A-Science - DJ Outfield Hi-tech roots dub from 60's into the future
00:00 - 01:00	Ay Palas Toğra Yağı Alternatif gezinti	Hindustani Özgür Urgenç - Selim Ergen	Tabula Rasa Yıldırım Arın - Mahmut Kıa Öte avrık	Altribe Sona Ertekin Dijital kehanet'e rakseden kabile	Alter Hours DJ Kimera
01:00 - 01:25	Amma Hikâye Amma Hikâye Prodüksiyon Ekibi Dünya edebiyatından öyküler				
01:25 - 02:00	Caz Standartları Önder Focan Cazın yüz yılı				
02:00 - 03:00	Haftanın Seçmesi	Haftanın Seçmesi	Cuma Adli Adamlar Hali Tumanlı - Ömer Madra Yeraltından çıkıyorlar	Haftanın Seçmesi	
03:00 - 04:00	Yeryüzü Şarkısı Serhan Balı Yaşamı ve yapılarıyla Mahler	En Büyük Bach Mesut Can Karatay Hayatı ve eserleri	Alafranga Isabelle Verdier - Umit Topuz Ortaçağdan günümüze Fransız müziği	Ludus Tonalis Metin Utku 20 Yüzyılda akımlar ve piyano müziği	
04:00 - 06:30	Açık Radyo Müzikleri				

6.Açık Radyo Hafta Sonu Yayın Planı

	CUMARTESİ	PAZAR
09:00 - 10:00	Gitarissimo Muzaffer Çorlu Klasik gitar	Gitarissimo Muzaffer Çorlu Klasik gitar
10:00 - 11:00	Java Donat Bayer Chanson	Tavanarası Ediz 50'lerden 70'lere unutulmayanlar
11:00 - 12:00	Cazname Tunçel Gülsoy Caz	Mekanlar ve Çağlar İçinde Müzik İştar Gözaydın - Burak Boysan Şehirler ve şarkıları
12:00 - 13:00	Dünya Radyosu Nilgün Cerrahoğlu - Mensur Akgün Haftalık haber ve yorum derlemesi	Harvard Square Hilmi Güvenal İş dünyası hakkında bir forum
13:00 - 14:00	Yeni Fransız Şarkısı Nazlı Ökten	Issız Ada Leyla Aktay Issız yaşantınızda hangi müzikler var
14:00 - 15:00	İncir Çekirdeği Burcu Kuğu-Zafer Yenal - Yücel Yemez Direkman gündelik hayat	Daldan Dala Osman Tümay - Hulusi Özoklav Çeşitlemeler
15:00 - 16:00	Tad Muhabbetleri Engin Akın Can boğazdan...	Libero Bağış Erten - Tan Morgül Gölgede ve güneşte...
16:00 - 17:00	Müziğin Rengi Reha Uz Her hafta 60 dakikalık bir devr-i âlem	Saz ve Söz Bülent Aksoy - Ersu Pekin Osmanlı musıkisinin gelişimi
17:00 - 18:00	Mavi Nota Cengiz Işılçay Fusion, jazz, new age	Minima Musica Aykut Köksal Müzik üzerine zihinsel alıştırmalar
18:00 - 19:00	Café Latino Lalia Gonzalez Sotaque Brasileiro	İnsan Sesi Aksel Tibet Çoksesli Batı müziğinde insan sesinin yeri
19:00 - 20:00	Sandıktaki Sesler Ariana Ferentinou Yunan şarkısının yüz yılı	Sadanüvis Cemal Ünlü Türk ses kayıt tarihinin yüz yılı
20:00 - 21:00	Odyofilya Sokakları Adnan Arduvan İyi kayıtlı seçkin müzikler âlemi	Aria, Lied vd. Suay Aksoy
21:00 - 22:00	High Times Ras Memo Reggae	Mikrokozmos'tan Makrokozmos'a Hasan Ersel Sanatçılar, eserler, onları etkileyen ortamlar
22:00 - 23:00	satürn ismet & barış hiphop & afro - space	Arka Plandakiler Ahmet Güner Bilinenlerin bilinmeyenleri, hiç bilinmeyenler: Klasik Müzik tarihinde uzun bir gezi
23:00 - 24:00	Ahtapotun Arka Bahçesi Cüneyt Cebenoyan - Cem Sorguç	
00:00 - 02:00	Dial M for Music Ahmet Güneş Elektronik ağırlıklı	
02:00 - 09:00	Açık Radyo Müzikleri	

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Atabek, Necdet ve Erdal Dağtaş. **Kamuoyu ve İletişim**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, 1998.

Aziz, Aysel. **Radyo ve Televizyona Giriş** Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1976.

Burns, Edvard Mc Nell. **Çağdaş Siyasal Sistemler** Çeviren:Alaeddin Şenel Ankara:Birey ve Toplum Yayıncılık, 1984.

Cankaya, Özden. **Dünden Bugüne Radyo ve Televizyon** İstanbul: Beta Yayıncılık 1997.

Chomsky, Noam. **Medya denetimi: İmediast Bildirge** Çeviren: Şen Süer İstanbul: Tümzamanlaryayıncılık, 1993.

Erdamar, Bengül **Radyo Programcılığı** İkinci basım İstanbul Cem Ofset: 1996.

Ergül, Reha Recep. **Ses** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, 1998.

Göze, Ayferi. **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler** Altıncı Basım İstanbul: Beta Basım 1993.

Habermas, Jurgen. **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü**, Çeviren: Taner Bora-M. Sancak (İstanbul 1997).

Hançerlioğlu, Orhan. **Düşünce Tarihi** Dördüncü basım. İstanbul:Remzi Kitabevi, 1983.

_____ Orhan. **Toplumbilim Sözlüğü** İstanbul:Remzi Kitabevi, 1993.

İrvan, Süleyman. **Medya Kültür Siyaset** İstanbul: Ark Yayınları, 1997.

Jeanneney, Jean-Noel. **Başlangıcından günümüze medya tarihi** Çeviren: Esra Atuk İstanbul:Yapı Kredi Yayınları1998.

- Karavit, Mehmet. **Radyo Yayınclığı** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1999.
- “Karder, Fethi. **Devlet Radyosu'nun Duruşması**” Kayador, Vakur. “Türkiye’de Radyo Yayın Tekeli Döneminde Siyasal, Toplumsal Yapı-Radyo Programcılığı, Yayıncılığı, Etkileşimi” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Keane, John. **Medya ve Demokrasi**. Çeviren: Haluk Şahin İkinci basım. İstanbul Ayrıntı Yayınları, 1993.
- _____ John. **Sivil Toplum ve Devlet: Avrupa’da Yeni Yaklaşımlar**, Çeviren: Levent Köker, İstanbul: Ayrıntı yayınları, 1993.
- Kocabaşoğlu, Uygur. **Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna** Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1980.
- “McQuail, Denis. **Mass Communication Theory and Introduction**. Londra 1983” Sacide Vural, **Kitle İletişiminde Denetim Stratejileri** Ankara: Bilim Yayınları, 1994
- More, Thomas. **Utopia** Çeviren: Sebahattin Eyuboğlu Beşinci Basım İstanbul: Cem Yayınları, 1997
- Mutlu, Erol. **İletişim Sözlüğü** İkinci basım, Ankara: Ark Yayınevi, 1995.
- Sarıbay, Mehmet Ali. **Kamusal Alan, Diyalojik Demokrasi, Sivil İtiraz** İstanbul: Alfa Yayınları, 2000.
- Sartori, Giovanni. **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş** Çeviren: Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları 1993.
- Sander, Oral. **Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e** Altıncı Basım Ankara: İmge Kitabevi Haziran 1998.
- Scharman, Wilburh. ‘The Soviet Communist Theory of The Press’ **The Four Theories of The Press** (Urbana: University of İllionois Press, 1963)” Sacide Vural, **Kitle İletişiminde Denetim Stratejileri** Ankara: Bilim Yayınları, 1994.
- “Siebert, Fred S. T. Peterson ve W. Scharman, **The Four Theories of The Press** (Urbana: University of İllionois Press, 1963)” Sacide Vural, **Kitle İletişiminde Denetim Stratejileri** Ankara: Bilim Yayınları, 1994.

Şaylan, Gencay. **Çağdaş Siyasal Sistemler** Ankara Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları 1981.

Tokgöz, Oya. **Türkiye ve Ortadoğu Ülkelerinde Radyo ve Televizyon Sistemleri** (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1972

Topuz ve Hıfzı. Mahmut Tali Öngören, Aysel Aziz ve Mesut Önen, **Yarımın Radyo ve televizyon Düzeni** İstanbul:TÜSES ve İLAD Ortak Yayını.

“Topuz, Hıfzı. **Siyasal Reklamcılık** İstanbul:Cem Yayınları 1991” Cankaya, Özden. **Dünden Bugüne Radyo ve Televizyon** İstanbul: Beta Yayıncılık 1997.

Türk Demokrasi Vakfı **Türk Basınında Demokrasi, 1990**, Ankara,1991.

Usluata, Ayseli. **Cep Üniversitesi:İletişim** İstanbul: İletişim Yayınları-Yeni Yüzyıl Kitaplığı.

Vural, Sacide. **Radyo-Televizyon Kurumlarında Yönetim ve Türkiye’deki Uygulama** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları,1986.

_____ Sacide. **Kitle İletişiminde Denetim Stratejileri** Ankara: Bilim Yayınları, 1994

Wedell, George ve P.Crookes. **Radio 2000. 21. Yüzyılda Radyo Avrupa’da Kamu ve Özel Radyo Hizmetlerinin Önündeki Fırsatlar**.(Çeviren: Mustafa K. Gerçeker). TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı; Ankara.

Yılmaz, Aytekin. **Modern Demokrasi Gelişimi ve Sorunları** Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2000

TEZ, RAPOR VE MAKALELER

Akdemir, Semra Soyer. "Uluslararası İletişim Alanının Düzenlenmesine Yönelik Normatif Kavramlarda Ortaya Çıkan Yeni Gelişmeler" Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

Akgüner, Tayfun. "Kamu Hizmeti Yayıncılığı" **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi** Sayı no:7 1998.

Aksun, Güliz. "Günümüz İletişim Sistemlerindeki Gelişmeler ve Doğurduğu Sorunlar", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı no:6 1997.

Ataman, Bora. "Alternatif Kamusal Televizyon Yayıncılığı" **Bilim ve Ütopya** Sayı no:77 (Kasım 2000).

Atar Yavuz. "Çağdaş Demokrasinin Siyasal Boyutu: Türkiye'de Demokratikleşme ve Anti-Demokratikleşme Göstergeleri" **Yeni Türkiye-Türk Demokrasisi Özel Sayısı**, Sayı no 17 (Eylül-Ekim 1997).

Ateş, Toktamış. "Sivil Toplum ve Değerleri", **Sivil Toplum** Editör: Yurdakul Fincancı İstanbul: Türkiye Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları, 1991.

Aydın, Aydan F. "Kitle İletişim Süreci nde Radyo" Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1993.

Candemir, Abdülkadir. "1995 Türkiyesi'nde Yasal Düzenlemelerle Birlikte Kamusal, Yerel ve Özel Radyolar" Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sos.Bil. Ens 1995.

Erdoğan, İrfan. "Televizyonda Dışa Bağımlılık ve Alternatif Olasılıkları" **Bilim ve ütopya** Sayı no: 77 (Kasım 2000).

Erdoğan Mustafa. "Türkiye'de Siyasal Sistem ve Demokrasi" **Yeni Türkiye Türk Demokrasisi Özel Sayısı** Sayı no:17, (Eylül-Ekim 1998).

Helvacıoğlu, Ender. "Alternatif Televizyon" **Bilim ve Ütopya** Sayı no 77 (Kasım 2000).

Kayador, Vakur. "Nasıl bir demokrasi?" **Adam Sanat**, Sayı no120, Kasım 1995.

_____. Vakur. "Türkiye'de Radyo Yayın Tekeli Döneminde Siyasal, Toplumsal Yapı-Radyo Programcılığı, Yayıncılığı, Etkileşimi" Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

Kejanlıoğlu, Beybin. "1980'lerden 90'lara T¼rkiye'de radyo-televizyon yayıncılığı"
Birikim Sayı no:110 (Haziran 1988).

Kocabaşoğlu, Uygur. "Radyo." T¼rkiye Cumhuriyeti Ansiklopedisi. Cilt 10. İstanbul:
İletişim yayımları 1985.

Mardin, şerif. **T¼rkiye'de Toplum ve Siyaset-Makaleler 1**, İstanbul:İ letişim
Yayımları, 1991.

Odabaşı, Arda. "Televizyon Nedir? Aracın Diyalektiği" **Bilim ve ¼topya** Sayı no:77
(Kasım 2000).

Önen, Mesut. "Radyo ve televizyon kuruluş ve hakkında kanun'da değişiklik tasarıları
ışığında RTÜK'ün yapısı" İletişim Araştırma (İLAD B¼lteni) Sayı no: 12 Eylül
1998.

Özdemir, Hikmet. "Siyasal Tarih 1960-1980", **T¼rkiye Tarihi 4 Çağdaş T¼rkiye
1908-1980** Beşinci Basım İstanbul: Cem Yayınevi Temmuz 1997.

Özdemir, Sibel. "D¼nden Bug¼ne T¼rkiye Radyoculuğu" Yayımlanmamış Lisans
Bitirme Tezi, Anadolu ¼niversitesi İletişim Bilimleri Fak¼ltesi,1995 Eskişehir.

Pekman, Cem. "Ticari Televizyonun Önlen(e)meyen Yükselişi" **Bilim ve ¼topya**
Sayı no:77 (Kasım 2000).

**UNESCO Many Voices, One World-Communacation and Society, Today and
Tomorrow**, 1980.

Yavaşgel, Emine. "Bir İletişim Genörneği Sivil İttaatsizlik". **İstanbul ¼niversitesi
İletişim Fak¼ltesi Dergisi** Sayı 10 2000.

White, Adrew. "Radyoda Naklen Yayın Başlıyor" Çeviren: Onur Artuner **B¼t¼n
D¼nya**, Sayı: 200006, (Haziran 2000).

GAZETE, DERĐİ, ANSİKLOPEDİ ve ANAYASALAR

Cumhuriyet, (28-29-30 Ekim 1938).

°Görsel 20.y¼zyıl Genel K¼lt¼r Ansiklopedisi, **Marconi'nin Yeni Buluşu: Radyo**
İstanbul: Görsel Yayıncılık 1984.

Resmi Gazete Sayı: 21911, 20.4.1994.

RTÜK İletişim Sayı no:18 (Temmuz-Ağustos 2000).

_____ Sayı no:19 (Eylül-Ekim 2000).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Md:121 1961.

İNTERNET SİTELERİ

<http://haber.turk.net> (18.6.2001) (Türk Nokta Net Haber Portalı)

<http://www.acikradyo.com.tr> (5.12.2001) (Açık Radyo'nun resmi internet sitesi)

<http://www.acikradyo.com/Seruvan/manifesto.htm> (5.12.2001) (Açık Radyo'nun resmi internet sitesi, içerikteki sayfası)

<http://www.bianet.org/diger/arastirma217.htm> (8.1.2001).(Bağımsız İletişimciler Ağı İnternet Sitesi)

<http://www.bianet.org/diger/arastirma218.htm> (7.4.2001).(Bağımsız İletişimciler Ağı İnternet Sitesi)

<http://www.bianet.org/diger/arastirma222.htm> (7.4.2001) (Bağımsız İletişimciler Ağı İnternet Sitesi)

<http://www.bianet.org/diger/arastirma1191.htm> (18.5.2001).(Bağımsız İletişimciler Ağı İnternet Sitesi)

<http://www.cankaya.gov.tr/ACIKLAMALAR/18.06.2001-1159html> (19.6.2001)
(Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı resmi internet sitesi)

<http://www.dorduncukuvvetmedya.com/arastirma/irfaner.htm> (18.5.2001) (Alternatif Medya İnternet Sitesi)

<http://www.dorduncukuvvetmedya.com/arsiv/akaya.htm> (18.5.2001) (Alternatif Medya İnternet Sitesi)

<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4676.html> (8.6.2001) (Türkiye Büyük Millet Meclisi resmi internet sitesi)

<http://www.rtuk.org.tr/yaykur.htm> (23.5.2001).(Radyo Televizyon Üst Kurulu resmi internet sitesi)

DEMEÇLER ve GÖRÜŞMELER

Aymergen, Füsun. Açık Radyo Yayın Akış Sorumlusu. Derinlemesine mülakat, 16.1.2002- Açık Radyo Yayın Yönetim Merkezi İstanbul.

Erol, Şerif. Açık Radyo Yayın Koordinatörü. Derinlemesine mülakat, 16.1.2002- Açık Radyo Yayın Yönetim Merkezi İstanbul.

Kayış, Sedat Nuri. RTÜK Başkanı, 4676 Sayılı Kanun hakkında ATV’de yayımlanan özel bir programda yaptığı konuşma. ATV 28.5.2001 Saat: 2300